32068

National Library of Canada | Bibliothèque nationale du Canada

CANADIAN THESES ON MICROFICHE | THÈSES CANADIENNES SUR MICROFICHE

NAME OF AUTHOR/*NOM DE L'AUTEUR* Antoni SERRÀ

TITLE OF THESIS/*TITRE DE LA THÈSE* El teatre burlesc mallorquí, 1701-1850: Una descripció bibliogràfica dels fons

UNIVERSITY/*UNIVERSITÉ* U. of Alberta

DEGREE FOR WHICH THESIS WAS PRESENTED/ *GRADE POUR LEQUEL CETTE THÈSE FUT PRÉSENTÉE* Ph. D.

YEAR THIS DEGREE CONFERRED/*ANNÉE D'OBTENTION DE CE GRADE* 1976

NAME OF SUPERVISOR/*NOM DU DIRECTEUR DE THÈSE* James A. LGEO

Permission is hereby granted to the NATIONAL LIBRARY OF CANADA to microfilm this thesis and to lend or sell copies of the film.

The author reserves other publication rights, and neither the thesis nor extensive extracts from it may be printed or otherwise reproduced without the author's written permission.

L'autorisation est, par la présente, accordée à la BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU CANADA de microfilmer cette thèse et de prêter ou de vendre des exemplaires du film.

L'auteur se réserve les autres droits de publication; ni la thèse ni de longs extraits de celle-ci ne doivent être imprimés ou autrement reproduits sans l'autorisation écrite de l'auteur.

DATED/*DATÉ* November 19, 1976 SIGNED/*SIGNÉ* Antoni Serrà

PERMANENT ADDRESS/*RÉSIDENCE FIXE* c/o Hispanic Studies Section
Trent University
Peterborough, Ontario

NL-91 (3-74)

National Library of Canada

Cataloguing Branch
Canadian Theses Division

Ottawa, Canada
K1A 0N4

Bibliothèque nationale du Canada

Direction du catalogage
Division des thèses canadiennes

NOTICE

The quality of this microfiche is heavily dependent upon the quality of the original thesis submitted for microfilming. Every effort has been made to ensure the highest quality of reproduction possible.

If pages are missing, contact the university which granted the degree.

Some pages may have indistinct print especially if the original pages were typed with a poor typewriter ribbon or if the university sent us a poor photocopy.

Previously copyrighted materials (journal articles, published tests, etc.) are not filmed.

Reproduction in full or in part of this film is governed by the Canadian Copyright Act, R.S.C. 1970, c. C-30. Please read the authorization forms which accompany this thesis.

THIS DISSERTATION
HAS BEEN MICROFILMED
EXACTLY AS RECEIVED

AVIS

La qualité de cette microfiche dépend grandement de la qualité de la thèse soumise au microfilmage. Nous avons tout fait pour assurer une qualité supérieure de reproduction.

S'il manque des pages, veuillez communiquer avec l'université qui a conféré le grade.

La qualité d'impression de certaines pages peut laisser à désirer, surtout si les pages originales ont été dactylographiées à l'aide d'un ruban usé ou si l'université nous a fait parvenir une photocopie de mauvaise qualité.

Les documents qui font déjà l'objet d'un droit d'auteur (articles de revue, examens publiés, etc.) ne sont pas microfilmés.

La reproduction, même partielle, de ce microfilm est soumise à la Loi canadienne sur le droit d'auteur, SRC 1970, c. C-30. Veuillez prendre connaissance des formules d'autorisation qui accompagnent cette thèse.

LA THÈSE A ÉTÉ
MICROFILMÉE TELLE QUE
NOUS L'AVONS REÇUE

THE UNIVERSITY OF ALBERTA

EL TEATRE BURLESC MALLORQUÍ, 1701-1850: UNA DESCRIPCIÓ BIBLIOGRÀFICA DELS FONS

by

© ANTONI SERRA

A THESIS

SUBMITTED TO THE FACULTY OF GRADUATE STUDIES AND RESEARCH IN PARTIAL FULFILMENT OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY

IN

HISPANIC LITERATURES

DEPARTMENT OF ROMANCE LANGUAGES

EDMONTON, ALBERTA

SPRING, 1977

THE UNIVERSITY OF ALBERTA

FACULTY OF GRADUATE STUDIES AND RESEARCH

The undersigned certify that they have read, and recommend to the Faculty of Graduate Studies and Research, for acceptance, a thesis entitled El teatre burlesc mallorquí, 1701-1850: Una descripció bibliogràfica dels fons submitted by Antoni Serrà in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Hispanic Literatures.

.....
Supervisor

.....

.....

.....

.....
External Examiner

Date. November 19, 1976.....

ABSTRACT

This work consists of the study and detailed bibliographical description of fifty Catalan entremesos written and staged in Mallorca from 1701 until 1850. The group of short comic plays examined here can be regarded as the oldest burlesque theatre of Mallorca, since no other dramatic text of this kind has been found prior to 1701. The entremesos are preserved mainly in manuscripts dating from the eighteenth and nineteenth centuries. At present only eighteen of them have been published. Their texts were not fixed but were rather a subject for continuous changes, cuts and additions made to suit the taste and convenience of the public and the people who took an active part in their performance. Very often the same play can be found in different versions.

The entremès can be classified as a "popular genre", that is, a piece without literary pretensions written for a public that wanted to identify itself with the characters. Drawn from literary conventions instead of being based upon observation of the world, the genre cannot be called realistic.

Usually the entremesos were staged during the interludes or at the end of a longer and more serious play to add a pleasant variety to the show; but, sometimes, several entremesos were played independently. These performances took place in public squares, private houses and probably in churches, where they accompanied the performance of religious plays. The actors were amateurs and, very likely, only males, who played the female roles as well as those corresponding to their own sex.

The structure of these plays is simple, the action rapid, and the plot repetitive and lacking in imagination. The plot is based upon the knavery of the characters who practise deceit, sometimes to satisfy their sexual appetites and their physical hunger, or to achieve a marriage of material convenience, or simply in order to survive in the poor and primitive world to which they belong. Lacking any psychological depth, the characters are the conventional types already established by the genre. Almost all of them come from the lower classes or are connected with such groups by their profession. In general, the characters, plots, and motifs of the Mallorcan entremesos are the same as those of earlier

Castilian examples.

Most of the pieces are anonymous and, regardless of their inaccurate writing, written by learned people. Their language is basically the colloquial Catalan of Mallorca. Very often, however, the entremesos reveal a considerable amount of literary deformation. A major stylistic feature is their use of other languages, mainly Latin and Spanish. All of the entremesos are written in verse, the forms of which correspond closely to those of the Castilian entremeses. Both structure and subject reveal the great Castilian literary influence upon the Catalan literature of the period.

Despite their poor literary quality, these works are of considerable philological interest. The most important source for the study of the Mallorcan language between 1701 and 1850, they also show the continuity of Catalan literature during the period which has often been dismissed as mere Decadència.

EXTRACTE

El present treball consisteix en l'estudi i descripció bibliogràfica de cinquanta entremesos catalans escrits i representats a Mallorca durant el període 1701-1850. Aquest grup de peces dramàtiques curtes de caràcter còmic és el teatre burlesc mallorquí més antic: fins ara no s'ha trobat cap obra dramàtica d'aquest tipus anterior a 1701. La majoria de les obres es conserven en manuscrits dels segles XVIII i XIX; només divuit entremesos han estat publicats. Sovint una mateixa obra es troba en diverses versions. El text era sotmès a canvis constants: l'obra es corregia, s'escurçava i s'allargava d'acord amb el gust i les conveniències dels qui intervenien en la representació.

L'entremès és un gènere popular, si entenem per tal la peça escrita sense pretensions literàries, per a un públic indiscriminat que se sentia identificat amb els per-

sonatges. No es pot qualificar de realista per tal com no són el resultat de l'observació de la realitat que envoltava l'escriptor, sinó, simplement, de les convencions literàries que el gènere ja tenia fixades.

La funció d'aquestes obres era la d'amenitzar representacions teatrals més llargues i serioses. Es solien dur a escena durant els entreactes o al final d'una comèdia. A vegades, emperò, també es donaven representacions d'entremesos sols. Aquests espectacles es feien a les places públiques, a les cases particulars i també, molt possiblement, a les esglésies, acompanyant la representació d'alguna comèdia religiosa. Els actors eren només aficionats i, sembla, que a aquestes representacions únicament hi intervenien homes, a càrrec dels quals estaven també els papers femenins.

L'estructura de les obres és simple, l'acció ràpida, i la temàtica pobre i repetida. Aquesta es basa en la picaresca que despleguen els seus personatges per satisfer el sexe i la gana, per casar-se amb qui creuen que els convé o, simplement, per sobreviure en el món pobre i primari del qual formen part. Els personatges són sempre els tipus convencionals que el gènere proporcionava, i estan mancats de la més mínima profunditat psicològica. Gairebé tots pertanyen als estaments més humils de la societat: són pagesos i menestrals o bé els profesionals més estretament lligats amb aquests. En general, els personatges, arguments i motius de la producció mallorquina són els mateixos dels entremesos castellans dels segles XVII i XVIII.

La major part són anònims i, malgrat la descurança de l'estil, foren escrits per persones amb una cultura humanista. Bàsicament la llengua dels entremesos és el català col·loquial que es parla a Mallorca; però sovint manifesten una considerable deformació literària de la llengua. Una de les seves característiques és l'ús d'altres llengües com a recurs estilístic, especialment el llatí i el castellà. Tots els entremesos són en vers. Les formes mètriques són gairebé sempre les mateixes que fan servir els entremesos castellans. La forma, així com l'argument, també evidencia la influència literària castellana sobre la literatura catalana de l'època.

Malgrat la baixa qualitat literària, aquestes obres tenen un considerable interés filològic. Són la font més important per a l'estudi del català de Mallorca durant el període 1701-1850 i una prova de la continuïtat de la literatura catalana durant el període que despectivament ha estat anomenat Decadència.

NOTA INTRODUCTÒRIA

Vaig començar a interessar-me per la literatura catalana del segle XVIII i de començament del XIX durant el curs 1968-69, gràcies a les classes que sobre aquest tema ens feia Jordi Carbonell als Estudis Universitaris Catalans (Barcelona). Ell em donà a conèixer el teatre popular mallorquí -que fins aleshores no havia estat objecte de cap estudi monogràfic ni de l'atenció dels historiadors- i els fons més importants que el conserven. El curs següent, amb l'ajuda de Carbonell i sota la seva direcció i la d'Antoni Comas, vaig preparar la meva tesi de llicenciatura per a la Universitat Central de Barcelona, editant quatre entremesos inèdits. Joaquim Molas s'interessà pel treball i em proposà de publicar-lo a l'Antologia Catalana, col·lecció que ell dirigia. Fetes les modificacions i correccions necessàries, hi aparegué l'any 1971, sota el títol d'Entremesos mallorquins del segle XVIII. Al 1972,

al volum IV de la Història de la literatura catalana, de Martí de Riquer i Antoni Comas, aquest darrer ja dedicà un espai considerable als entremesos mallorquins setcentistes; i el mateix féu Joaquim Molas al seu estudi sobre "Literatura popular" que apareixia poc després en dues parts als números 60 i 61 de la revista El Pont.

Mancava a fer encara, emperò, una recerca sistemàtica de textos, un inventari de les obres i dels manuscrits i edicions que les conserven i un estudi de tot el conjunt. Joaquim Molas m'animà a emprendre la feina i em suggerí de preparar un repertori del tipus que aquí he intentat de realitzar; fou també seguint les seves orientacions que vaig estructurar-lo amb molts dels detalls. La feina als arxius i a les biblioteques de Mallorca i de Barcelona tingué bon resultat: vaig trobar obres fins aleshores desconegudes, així com nous manuscrits i edicions de textos ja coneguts. En total he pogut inventariar cinquanta entremesos en català escrits, i sens dubte representats també, a Mallorca durant el període 1701-1850.

Aquestes obres en conjunt són més aviat de baixa qualitat literària; el seu interés és, sobretot, històric i filològic: són, al mateix temps que una prova de la gran influència castellana, un testimoni de la continuïtat de la literatura catalana durant l'última part del període que despectiavament ha estat anomenat Decadència, i un element més que permetrà de veure la Renaixença no pas com un fet aïllat creat de nou, sinó com el resultat d'una literatura que no s'ha extingit sinó que es renova.

L´estudi que serveix de complement al repertori, més que una anàlisi crítica, és un treball de tipus positivista on ordeno tota la informació que he pogut recollir sobre el gènere al llarg de les meves recerques bibliogràfiques i de la lectura de les obres. El meu propòsit és de donar una eina útil als historiadors de la llengua i de la literatura catalana, així com als possibles futurs editors. Sé que hauria convingut un estudi més complet de la llengua dels entremesos; però deixo aquesta tasca als lingüistes: jo em limito a senyalar els trets més sobresortints que he pogut observar mentre els llegia, especialment els que fan referència a la deformació estilística que el català de Mallorca presenta als textos. Les condicions de conservació d´aquests, en la seva majoria sense publicar, fan la feina certament difícil; una edició amb variants de totes les obres permetria d´arribar a unes conclusions molt més completes i definitives que les aconseguides per mi.

Al repertori d´obres, després de referir-me als manuscrits, a les edicions i al metre, dono un resum de l´argument de cada entremès i enumero els personatges. Aquesta part, que potser semblarà una repetició innecessària d´historietes sovint molt semblants una a l´altra, crec que pot servir per ajudar a identificar les còpies que encara cal suposar que es trobaran, ja siguin fragmentàries, sense títol, amb un títol diferent al de les còpies aquí inventariades ó, fins i tot, amb una altra redacció. Així mateix crec que els resums de l´ar-

gument poden facilitar la troballa de relacions i fonts no observades per mi.

He d'agrair també l'ajuda pacient i generosa que al llarg del meu treball he trobat en diversos arxius i biblioteques: especialment les de Pere Bohigas i d'Amadeu Soberanas, a la Biblioteca de Catalunya; la de Josep Massot i Muntaner, a la de Montserrat; la de Llorenç Pérez Martínez, a la March; la de Francesc Sevillano, a l'Arxiu Històric de Mallorca; la de Gaspar Munar, a la Biblioteca Balear de La Real; i la de Pere Muntaner, a la biblioteca dels seus pares, els comtes de Zavellà. M'han ajudat també Gabriel Janer Manila, donant-me a conèixer algunes edicions i un manuscrit de la seva propietat, Josep Capó Juan, que em comunicà la notícia d'una representació d'entremesos que ell trobà documentada a Santa Maria del Camí, i Pau Llabrés Pizà, que s'ha llegit el meu treball fent-me moltes indicacions útils. Així mateix vull fer constar la meva gratitud a les ajudes econòmiques que per la realització d'aquesta tesi he rebut de la Killam Foundation i del Canada Council.

ÍNDEX

ESTUDI 1

El panorama teatral a Mallorca durant el període 1701-1850 2

El gènere entremès: generalitats 17

Escenificació 30

Temàtica 40

Autoria 61

Llengua, estil i mètrica 75

DESCRIPCIÓ BIBLIOGRÀFICA DELS FONS I DE LES OBRES 92

Els fons manuscrits 93

Les edicions 111

Repertori d'obres 116

Índex d'obres 201

Índex d'autors 205

BIBLIOGRAFIA CITADA 206

APÈNDIX. Entremès de ne Vetlòria 234

ESTUDI

EL PANORAMA TEATRAL A MALLORCA DURANT EL PERÍODE 1701-1850

A Mallorca, durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX, es donà una doble activitat teatral. Per una banda hi havia el teatre que es pot qualificar d'oficial, en castellà, adreçat especialment a les classes dirigents; i, per altra, el teatre en català, per als estaments més populars. La major part de les representacions en castellà es donaven a la Casa de les Comèdies,[1] freqüentada per l'aristocràcia i les autoritats civils, militars i eclesiàstiques. L'any 1715, quan l'illa va ésser ocupada per les tropes de Felip V, aquest local es convertí en quarter; però el 1742 s'hi tornaren a reprendre les representacions, fins que en 1851 un terratrèmol deixà l'edifici inservible i l'any següent es tirà a terra per convertir-se en el que avui és Teatre Principal. Companyies professionals vengudes de fora i companyies

mallorquines d'afeccionats[2] hi representaven el repertori habitual als teatres espanyols de l'època. Fins ben avançat el segle XVIII, predominaren els comediògrafs del Segle d'Or, sobretot Lope, Calderón, Rojas Zorrilla i Moreto; a vegades, també es posava en escena alguna comèdia traduïda de l'anglès o del francès. Després s'incorporaren al repertori nous dramaturgs, com Ramón de la Cruz, García de la Huerta, Jovellanos, Moratín i Quintana.[3] També s'hi donaven recitals d'òpera que sovint corrien a càrrec de companyies italianes.[4] Al teatre d'importació se li ha d'afegir, a més, el que produïren en castellà diversos comediògrafs mallorquins de l'època. A la Biblioteca de escritores baleares de Joaquim M. Bover n'hi figuren una bona sèrie: Jaume Botellas, Llorenç Company, Jacint Balaguer i Perelló, el pare Bernardí de Mallorca, Antoni Oliver i Feliu, Joan Reinés i Vidal, Bartomeu Escarrer, Miquel Bover i Ramonell, Antoni Gras, Josep Sagrera, Gertrudis Conrado i Flor, Bartomeu Mestre i Barceló, Francesc Cerdó, Josep Barbier i Rosselló, Joan A. Torrents i Jaume Cabanellas. A aquesta llarga llista cal afegir-hi encara Antoni Pons, autor de la comèdia titulada El nombre de Jesús triunfante,[5] representada a les esglésies dels convents de Sant Francesc, el 8, 9 i 10 d'agost de 1765, i de Santa Clara, el 1769.

Al costat del teatre castellà, i molt influït per ell, es donava també un teatre en llengua catalana, produït per escriptors de la mateixa illa i limitat pràcticament, a la temàtica religiosa i burlesca, que es caracteritza per la seva tradicionalitat i el seu arcaisme.[6] En manuscrits de l'època, i en alguna edició solta, es conserva

una bona quantitat de comèdies religioses sobre temes diversos; especialment, abunden les dedicades als cicles de Nadal, passió i resurrecció de Crist, a la Verge Maria i a les vides de sants.[7] Possiblement, part d'aquestes obres no són sinó refoses d'obres més antigues; però cal suposar que totes o gairebé totes foren representades durant el període 1701-1850: la majoria de les còpies que les conserven no són altre cosa que llibrets per servir en les representacions. Per a aquests espectacles teatrals es feien servir les esglésies, les places públiques i les cases particulars.[8] Hem pogut datar algunes d'aquestes representacions. Sabem, per exemple, que es representà la Comèdia de Santa Bàrbara a la Ciutat de Mallorca, del 27 al 30 d'agost de 1745;[9] El Devallament de la Creu a Sóller, l'any 1751, i a Felanitx, el 1759;[10] La mort de Santa Eulàlia a Ciutat de Mallorca, el 25 de novembre de 1786;[11] Santa Rosa del Perú de Baltasar Calafat i Danús, a Felanitx, l'any 1804;[12] i la Comèdia de Sant Cristòfol d'Antoni Martorell, a l'església de Sant Francesc de Sineu, els anys 1807, 1821 i 1834.[13] Entre els autors coneguts tenim, a part de Calafat i Martorell, que ara acabo d'esmentar, Albert Burguny i Castelló, Sebastià Gelabert i Riera, Jaume A. Obrador i Soler, Salvador Ferrer i Costa, Bartomeu Mestre i Barceló i Jaume Prohens i Bennàsser.[14]

Les comèdies de tema profà, escrites o representades durant el mateix període són, en canvi, molt escasses. Se seguia representant la Comèdia de la general conquista de Mallorca (1683) de Pere Antoni Bernat,[15] que és l'únic text teatral mallorquí no religiós i anterior a 1701 que

ens ha arribat. Del període aquí estudiat només es conei xen tres comèdies: la Comedia den Pedro Belmar de Sebastià Gelabert,[16] peça en un acte sobre la vida d'aquest mariner català; El potecari en societat, peça anònima en dos actes, conservada en un text molt corromput que Bona ventura Serra copià l'any 1774,[17] on l'acció es limita a una desfilada de gent diversa per una farmàcia on hi van a comprar o per conversar i fer tertúlia; i el Divorci per forsa (1837) d'Antoni M. Cervera,[18] comèdia de costums, en dos actes amb personatges pertanyents a l'aristocràcia. Encara no s'ha localitzat el text de Marc Antoni de Joan de Salas,[19] escrita cap el 1808, any de la caiguda del ministre mallorquí Miquel Gaietà Soler, a la família del qual aquesta obra satiritzà. Segons l'estat actual de la investigació, a Mallorca no es produí cap intent de fer un teatre neoclàssic com el del menorquí Joan Ramis, autor de tres tragèdies a imitació de les de Racine.[20] No tenim cap notícia de l'interès que l'obra de Ramis despertà a Mallorca, però és remarcable el fet que en un manuscrit mallorquí[21] es conservi una còpia co mençada d'Arminda, amb algunes formes lèxiques mallorquinitzades. Això ens permet de pensar que aquesta obra -i potser d'altres- de Joan Ramis, es representà també a Mallorca.

Per servir de complement al teatre religiós es produí una quantitat considerable d'entremesos. Fins ara n'han estat localitzats cinquanta,[22] conjunt que constitueix l'objecte d'aquest treball. En la seva majoria són obra d'autors de la mateixa illa; però en alguns casos a Mallorca només es féu la versió per dur-los a l'escena.

Aquest és el cas, per exemple, de l'Entremès de les travessures de l'aprenent sabater (45), versió mallorquinitzada d'un entremès escrit per un autor del Principat, i de l'Entremès de dos golosos (7), traducció molt lliure de Los pages goloses de Manuel de León Marchante. El conjunt d'aquestes obres, totes escrites en un sol acte, constitueixen el teatre burlesc mallorquí més vell. Algunes d'elles poden ésser versió tardana d'obres molt més antigues; però, per ara, no es coneix cap obra teatral de caràcter còmic conservada en un text anterior a l'any 1701. L'Entremès des tres Joans de Jaume Pujol,[23] representat l'any 1658 a l'Estudi General de la Ciutat de Mallorca i el 1677 a l'església de Porreres,[24] és una comèdia sobre sant Joan Baptista[25] i no un entremès de caràcter profà com, a vegades, s'ha donat per suposat.[26]

La poderosa renovació que el moviment romàntic aportà a les lletres catalanes durant el segon terç del segle XIX no afectà gaire al teatre mallorquí. L'únic intent de fer un teatre d'acord amb els nous cànons estètics es donà en castellà: em refereixo a La campana de la Almudaina (1859) de Joan Palou i Coll.[27] El teatre en català religiós i burlesc perdurà durant tota la segona meitat del segle XIX tan viu com abans i sense una comèdia moderna que li fes costat.[28] Malgrat tot, cap a mitjan segle, comencen a aparèixer dintre del desenvolupament de l'entremès tota una sèrie de factors, uns externs a l'obra en si i d'altres que l'afecten en ella mateixa. Per això crec justificat de deixar per un estudi a part les mostres que el gènere produí durant la segona meitat de la centúria passada. L'interès dels intel·lectuals romàntics per la

literatura popular i la nova confiança en la llengua catalana com a vehicle d'expressió literària aviat es fan sentir també sobre l'entremès. Aquest gènere, fins aleshores, romania inèdit, es representava en teatres improvisats, era gairebé sempre anònim, i es muntava sobre un esquema simplicíssim i una temàtica pobra i repetida. Aviat, emperò, trobà editors, teatres estables on ésser representat i tota una sèrie d'escriptors coneguts que renoven el gènere, salvant-lo de la seva simplicitat i repetició, incorporant-lo ja a la literatura moderna. L'any 1845 s'inicià amb En Llorenç mal casadís (21) la publicació d'entremesos que a partir d'aleshores serà constant i, més tard, teatres com el de la societat recreativa El Recó, el del casino La Tertúlia, després dels Obrers Catòlics, el mateix Teatre Principal i el Teatre-Circ Balear li obren les portes.[29] És també durant la segona meitat del segle que el gènere troba els autors més representatius en Pere d'Alcàntara Penya i Bartomeu Ferrà, que li donen el nivell literari del qual mancava, introduint la descripció psicològica de personatges que fins aleshores li havia estat estranya.

NOTES

[1]Sobre la història de la Casa de les Comèdies vegi's André Grasset de St-Sauveur, Voyage dans les îles Baléares et Pithiuses (Paris: Léopold Collin, 1807), pp. 111-117; Álvaro Campaner y Fuertes, "El teatro en Palma, en 1786, 1787 y 1788", Almanaque Balear [que des d'ara indicaré abreujadament, A.B.], 1880, pp. 106-115; Juan O-Neille, "Nuestro teatro", A.B., 1880, pp. 144-164; Eusebio Pascual, "El teatro en Palma", A.B., 1881, pp.41-50, "El antiguo corral ó Casa de Comedias de Palma", A.B., 1882, pp. 98-105, "Nuevas noticias sobre la antigua Casa de Comedias de Palma", A.B., 1883, pp. 157-166, "El Corral de Palma, lo que era y su abono en el siglo XVIII", A.B., 1885, pp. 142-149, "Ayer y hoy", A.B., 1886, pp. 154-162, "Nuestra antigua Casa de Comedias", A.B., 1891, pp. 112-118, i Datos para una crónica del antiguo "Corral" de Palma, Col·lecció de tretze articles numerats apareguts al Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana [que des d'ara indicaré abreujadament, B.S.A.L.], VI (1895-1896),269-272, 336-339, VII (1897-1898), 162-166, 179-183, 196-200, 226-229, 242-246, 280-282, 293-296, 366-368, 383-386, 400-401, VIII (1899-1900), 11-14, 27-29, 416-417, 446-448; Jaime de Oleza y de España, "Noticias antiguas sobre la Casa de Comedias", B.S.A.L., XIX, (1922-1923), 284-285; Javier Salas Bosch, "Grasset de Saint-Sauveur y el teatro en Palma", B.S.A.L., XXXI (1953-1960), 272-275; Miguel S. Oliver, Mallorca durante la primera revolución (1808 á 1814), (Palma de Mallorca: Tipografia de Amengual y Mun-

taner, 1903), pp. 392-436; Francisco Pons Vallés, La Casa de las Comedias (Palma: Editorial Mallorquina, 1955); Ángel Raimundo Fernández, "Aportación al estudio del teatro en Mallorca", Mayurqa, IX (Octubre de 1972), 5-80.

[2]Vegi's Álvaro Campaner y Fuertes, Cronicón Mayoricense (Palma de Mallorca: Juan Colomar y Salas, Editor, 1881), pp. 530-532, 582, 607 i 609; E. Pascual, "El teatro en Palma" i Datos, B.S.A.L., VIII (1899-1900), pp. 446-448; Oliver, Mallorca, p. 366; Fernández, pp. 20-25.

[3]Es coneix bona part del repertori que s'hi representava: Joaquim Fiol, Dietari del Dr. Fiol, 2 vols. (Ciutat de Mallorca: Societat Arqueològica Lul·liana, 1933-1935), anotà dia per dia les comèdies a les quals assistía durant els anys 1786-1788 (el dietari comença l'1 de gener de 1782, però abans de 1786 només anota -vol. I, p. 34- una representació del 6 de novembre de 1783, Aristómenes el más justo rey de Grecia); Campaner, "El teatro en Palma", aprofitant aquest dietari, dóna la llista de les comèdies amb la data, a les quals assistí el doctor Fiol; Oliver, Mallorca, pp. 400-411, indica quin era el repertori de començament del segle XIX i precisa les comèdies representades els anys 1811-1814; Fernández, pp. 28-58, dóna el repertori, per ordre alfabètic, de les comèdies representades els anys 1742, 1744-1746, 1760, 1786-1788 i 1793, a més d'altres anys anteriors a 1700 (Per als anys corresponents al període aquí tractat, Fernández fa servir l'article de Campaner i diverses fonts inèdites; però no fa servir l'altra bibliografia aquí indicada).

[4]O-Neille, dóna una llista d'òperes representades durant els anys 1824-1879. Vegi's també, sobre les representacions d'òpera a Mallorca durant el període 1701-1850: J.B. Laurens, Balearis Major (Paris: Arthus Bertrand, 1840), pp. 147-148; E. Pascual, "El teatro en Palma", per les òperes representades els anys 1748, 1767-1768 i 1811-1813; Oliver, Mallorca, pp. 424-436; Pons Vallés, pp. 88-96, 108-114; Fernández, p. 59. Durant els segles XVIII i XIX a Mallorca s'editaren una bona quantitat de librettos d'òperes, drames musicals i melodrames, en italià i en castellà, per ésser representats a la mateixa ciutat: n'he pogut veure col·leccions a les biblioteques March i Balear de La Real. Joaquín María Bover, Biblioteca de escritores baleares (Palma: Imprenta de P. J. Gelabert, 1868), II, 593-695, en cita dotze (ns. 30, 61, 202, 344, 374, 379, 600, 606, 629, 648, 651 i 652 de l'"Apéndice").

[5]Ciutat de Mallorca, Biblioteca Municipal, Ms. Varios papeles, ff. [4]ss.

[6]La tradicionalitat i l'arcaisme del teatre català d'aquest període ja han estat posats en relleu per Joseph-Sébastien Pons, La Literature catalane en Roussillon au XVIIe et au XVIIIe siècle (Paris: Édouard Privat, 1929), pp. xi-xiii; José Romeu Figueras, "La dramaturgia catalana medieval", Estudios Escénicos, III (1958), 51-76; Josep Massot i Muntaner, "Notes sobre la supervivència del teatre català antic", Estudis Romànics, XI (1962), 49-101.

[7]Moltes d'aquestes obres i de les còpies manuscrites que les conserven ja han estat citades. Vegeu Massot, "Notes", pp. 16-23; Fernández, pp. 69-76; Antoni Comas, Història de la literatura catalana, IV (Esplugues de Llobregat: Edicions Ariel, 1972), 792-805. G. Munar, Pastorells de Nadal (Palma de Mallorca: Impremta Sagrats Cors, 1959), pp. 4-5, cita dues edicions de "pastorells", una de l'any 1818 i una altra de 1844, entre d'altres més tardanes. Jo he pogut veure algunes còpies manuscrites de comèdies que no he vist esmentades en lloc: IP [aquesta sigla i les que seguiran corresponen a manuscrits estudiats dins l'apartat "Els fons manuscrits"], ff. 31-64[v], dues còpies de Prodigis contra apariencias, per â un mateix temps viure i morir (Fernández només cita la còpia del ms. 921); Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 923, Comedia del Naxam[en]t de Jesus; Biblioteca Balear de La Real, ms II-83, Drama de la Passió de nostro Senyor Jesucrist o Loa de Presa i Passió de Christo Nostro Senyor. Conversió de la Magdalena; Fr. Luis de Villa- Franca, Miscelaneas historiacas [sic] relativas a Mallorca recopiladas de varios manuscritos e impresos, IX, 605-628, Comedia Mallorquina: El poder de Cayetano, d'Albert Borguny, còpia incompleta; Biblioteca de Montserrat, ms. 107-III, Història de los Sants Reys; Biblioteca de Montserrat, ms. 107-I, LOA Per la Comedia de Pedro Burguñy Mallorquí, pp. 1-8, seguida de la COMEDIA Del mes Ditxos Renegad, pp. 9-26, incompleta, la còpia no arriba a la segona jornada; Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. A-82, una còpia sense nom de l'última comèdia citada; Biblioteca de Catalunya, ms. 688, una còpia sense nom de la tercera jornada

d'aquesta mateixa obra.

[8]Vegeu Massot, "Notes", pp. 51-56, 77-79.

[9]Fernández, p. 54, creu que es tracta de la de Vicent Garcia, el Rector de Vallfogona; però jo més aviat m'inclino a pensar que és la comèdia mallorquina d'aquest títol conservada als manuscrits 941 i 942 de la Biblioteca Provincial de la Ciutat de Mallorca.

[10]Massot, "Notes", pp. 78-79.

[11]Joaquim Fiol fa constar al seu Dietari, II, 121, que assistí a la representació.

[12]Segons consta al f°. 65^{v} del ms. 932 de la Biblioteca Provincial de Ciutat de Mallorca, que la conserva.

[13]Segons consta al 1r. full de guarda del ms. 681 de la Biblioteca Provincial de Ciutat de Mallorca, el qual és una còpia d'aquesta obra.

[14]Tots ells, menys Martorell, tenen article a la Biblioteca de Bover; Calafat, Burguny, Gelabert i Prohens també figuren a Archiduque Luis Salvador, Las Baleares descritas por la palabra y el grabado, vol. XII: La cultura (Palma de Mallorca: Imprenta Mossén Alcover, 1965), pp. 97 i 102.

[15]L'únic exemplar de l'edició, feta a Mallorca per Raphael Moya y Thomas, l'any 1683, que he pogut veure és a la Biblioteca de Catalunya. Que aquesta obra es representà durant el segle XVIII i la primera meitat del segle XIX ho donen a entendre les diverses còpies manuscrites de l'època que s'han conservat: 1) AB, ff. 130-192; 2) Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 926, còpia feta per Antoni Llodrà l'any 1778 (Fernández, pp. 75 i 80, creu que Llodrà és l'autor); 3) MF-XIII, ff. 123-194[v], còpia feta per Martí Mercadal l'any 1789. A més, el dia 26 de juliol de 1732, formant part de les fastuosíssimes festes que a Mallorca s'organitzaren per celebrar la conquesta d'Orà, es representà una comèdia sobre el mateix tema, que molt bé podria ésser la de Bernat. Es conserva una descripció d'aquestes festes, editada per B. Pascual, "Festejos que se hicieron en Mallorca, con motivo de la toma de Orán por el conde de Montemar, en el año 1732", Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes, V (1r. semestre, 1877), 147-155. Fernández, p. 34, diu sense indicar-ne la font, que aquesta obra es representà el 30 de desembre de 1787, però segons Fiol, II, 227, que assistí a la representació, la que es representà és la comèdia en castellà del mateix títol de Miquel Bover i Ramonell: Comedia intitulada la conquista de Mallorca (Barcelona: Imprenta y Librería de la viuda Piferrer, 1792).

[16]Obra copiada per Bartomeu Pascual, MP-VI, pp. 527-556; i, amb el nom d'Entremès deh Pedro Belmar, a Ciutat de Mallorca, biblioteca Provincial, ms. 935, ff. 27-38. S'editià amb el nom de Pera Belmar (Palma: Impr. de Villa-

longa, 1884). Sobre Gelabert vegi's l'espai que li dedico din el capítol "Autoria".

[17]Buenaventura Serra y Ferragut, Recreaciones eruditas, I, 139-145.

[18]Palma: Impr. Juan Guasp, 1837. Sobre Cervera vegi's Bover, Biblioteca, I, 184-185; Archiduque Luis Salvador, pp. 155-158; Josep Melià, La Renaixença a Mallorca (Palma de Mallorca: Editorial Daedalus, 1968), p. 26; Xavier Fàbregas, Aproximació a la història del teatre català modern (Barcelona: Curial, 1972), p. 51; Antoni-Lluc Ferrer, "Notes sobre el segle XIX a Mallorca" (I), Lluc, LIII (1973), 9-12.

[19]Sobre Salas, vegi's Joaquín María Bover, Nobiliario mallorquín (Palma: Imprenta de Pedro José Gelabert, 1850), p. 343, Del origen, vicisitudes y estado actual de la literatura de la isla de Mallorca (Palma: Lib. de D. Felipe Guasp, 1840), p. 20, i Biblioteca, II, 337; Archiduque Luis Salvador, p. 97; Juan Llabrés Bernal, Noticias y relaciones históricas de Mallorca, I (Palma de Mallorca: Sociedad Arqueològica Luliana, 1958), 523-524.

[20]Vegi's Francisco Hernández y Sanz, "Obras publicadas por el Dr. D. Juan Ramis y Ramis" Revista de Menorca [des d'ara abreujaré, R. de M.], VII (1912), 259-263, 289-295, 315-327, 343-358, i "El Doctor Don Juan Ramis y Ramis", R. de M., XIV (1919), 50-61; Jordi Carbonell, "L'obra literària de Joan Ramis", R. de M., LV (1967),

5-65; l´edició i estudi de la tragèdia Lucrècia (Barcelona: Edicions 62, 1968) a cura del mateix Carbonell, i els seus dos articles sobre la literatura i la cultura en general a Menorca: "La cultura a Menorca", Serra d´Or, VI (1964), 725-736, i "El període menorquí de la literatura catalana", El llibre de tothom, 3 (Barcelona: Editorial Alcides, 1964), 159-163.

[21] DP, ff. 1-4[v].

[22] Al Repertori les obres figuren per ordre alfabètic, numerades d´1 a 50. Des d´ara faré servir aquests números entre parèntesi, després del nom de l´entremès, per indicar el lloc de col·locació d´aquest dintre del repertori o, sense nom de cap mena, per identificar l´obra mateixa.

[23] Sobre Pujol, vegi´s Bover, Biblioteca, II, 202-204; Archiduque Luis Salvador, p. 94.

[24] Bover, loc. cit.; E. Pascual, Datos, B.S.A.L., VII (1897-1898), 384-385; Pons Vallés, p. 23.

[25] Així ho indica la lloa d´aquesta comèdia, conservada a la Biblioteca de Montserrat, ms. 88, ff. 61-63.

[26] Josep Romeu, Teatre profà, 2 vols. (Barcelona: Editorial Barcino, 1962), I, 13; Comas, IV, 806.

[27] Madrid: Impr. de José Rodríguez, 1859.

[28]Sobre el teatre mallorquí d'aquest període, vegi's Miguel S. Oliver, La literatura en Mallorca (1840-1903) (Palma de Mallorca: Tipo- litografía de Amengual y Muntaner, 1903), pp. 101-111, 127-134, 155-167 i 174-176; Elvir Sans, "El teatre mallorquí de la Renaixença", La Nostra Terra, VI (1933), 187-194; Melià, pp. 149-157; Gabriel Cortès, "El teatre mallorquí de la Renaixença", Lluc, XLIX (1969), 292-297; Josep Maria Llompart, La literatura moderna a les Balears (Mallorca: Editorial Moll, 1964), pp. 49-59 i 73-75; Gregori Mir, Literatura i societat a la Mallorca de postguerra (Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1970); Fàbregas, Aproximació, pp. 51-52; Josep Maria Llompart, Literatura mallorquina contemporània, dins Història de Mallorca, coordinada per J. Mascaró Pasarius, V (Palma de Mallorca: J. Mascaró Pasarius, 1974), 389-490, sobre el tema en qüestió vegi's només pp. 420-422.

[29]Sobre representacions en aquests teatres, vegi's MP-III, p. 592, i MP-XVIII, p. 390; Sans, pp. 188 i 193; Melià, pp. 151-152; Cortès, pp. 294-295; Mir, pp. 39, 43 i 57.

EL GÈNERE ENTREMÈS: GENERALITATS

El terme entremès, durant l'Edat Mitjana i el segle XVI, havia servit per indicar tota una sèrie variada d'entreteniments que tenien lloc durant els banquets reials i la celebració d'esdeveniments civils importants i de festes religioses, com la coronació d'un rei, la visita d'un personatge a una ciutat important o la processó del Corpus, així com les disfresses, figures materials i altres atuells que s'hi feien servir. Entre aquests entreteniments cal incloure els que es feien entre els diversos plats d'un banquet reial i l'aparatós cerimonial que usaven per introduir-los; les mascarades i les moixigangues; l'escenificació de passatges bíblics i de la vida de sants, a base de figures inanimades o d'actors disfressats que es feien pel Corpus, acompanyant sovint la processó sobre plataformes mòbils; i l'escenificació de fets històrics.[1]

A un document mallorquí de 1442, especialment interessant, els jurats de la Ciutat de Mallorca es queixen dels "entremesos de enamoraments, alcavotarías e altres actes desonets e reprovats [...] de lo que lo poble pren mal eximpli e roman scandalitzat"[2] que es venien fent a les diverses parròquies per la festa de la Caritat. Sembla que es podria fer referència a un teatre profà dialogat del tipus aquí inventariat; però més aviat m'inclino, amb Fernando Lázaro Carreter,[3] a creure que aquests entremeses eren moixigangues que es feien en ocasió de la festa religiosa, d'acord amb el significat en què el mot es troba als altres documents catalans de l'època.

El terme català, autòcton o d'origen francès, aviat fou adoptat pel castellà, llengua en la qual es troba repetidament documentat, ja durant el segle XV, amb el mateix significat que hem vist que tenia en català. Cap a mitjan segle XVI, el castellà fixa el terme en el significat actual d'obreta dramàtica curta, de caràcter burlesc, que s'intercalava en la representació d'una comèdia, substituint el mot paso, que avans servia per anomenar les primeres manifestacions d'aquest gènere.[4] La nova accepció del terme degué ésser adoptada pel català tan aviat com el gènere s'introduí a Catalunya. No tenim cap text ni cap notícia que ens permeti d'assegurar que l'entremès va ésser conreat en la nostra llengua abans del segle XVII. Les mostres, totalment o parcialment catalanes, més antigues són d'aquesta centúria: l'Entremès de Francesc Fontanella, que segueix a la seva Tragi Come-

dia pastoral de amor firmesa, y porfia,[5] i l'anònim Entremès de los Labradores y soldados castellanos, bilingüe castellà-català, copiat amb una comèdia representada l'any 1641.[6] La resta d'entremesos catalans que es coneixien són dels segles XVIII i XIX. A terres castellanes, en canvi, el gènere havia tingut el seu màxim desenvolupament durant els segles XVI i XVII, mentre que al segle XVIII ja estava en decadència.[7]

La modernitat de l'entremès català respecte a la producció castellana i la manca de cap característica important que el diferenciïn d'aquesta, si no és la llengua, ens du a explicar-lo com a resultat de la simple imitació castellana. L'estructura, els tipus, els motius, els temes, les formes mètriques i els recursos estilístics del repertori català conservat són equivalents als dels entremesos castellans del segle XVII.[8]

En general, la paraula entremès forma part del títol de les obres d'aquest repertori, però en alguns manuscrits i edicions el terme apareix associat al títol, com a nom del gènere al qual l'obra pertany, sense formar part d'ell mateix (6a, 7b, 8a, 29a', 39b, 48b, 49a) A les edicions que Antoni Ma. Alcover féu de les obres 12, 32 i 40 el nom del gènere tampoc forma part del títol, però els textos són qualificats d'entremesos dintre de la narració de la qual formen part. Als manuscrits de l'Entremès de na Menga i en Borrego (28) i de l'Entremès d'en Perote (38) manquen els fulls que devien dur el títol de l'obra: aquests noms, assignats per mi, s'han de considerar provisionals. El text al qual hem donat el número 17 en el nostre repertori es titula sainete i el que

du el número 25 es conserva amb el títol de sainete (a, c) i d'entremès (b). L'autor del text 30 en titular comèdia el seu entremès no pretenia fer cap distinció de gènere, sinó únicament usar un terme que creia més culte i apropiat:[9] tement que algú s'estranyés del títol, es justifica amb una nota que afegeix al text[10] on recorda les normes poètiques de la comèdia, l'exemple de Molière i l'Arte nuevo de Lope de Vega, referint-se als versos 69-73, que fan referència a l'ús del terme entremès per anomenar cert tipus de comèdies antigues: "De donde se ha quedado la costumbre / de llamar entremeses las comedias / antiguas, donde está en su fuerza el arte, / siendo una acción y entre plebeya gente, / porque entremés de rey jamás se ha visto". El nom Entremès-comèdia que du el manuscrit c de l'Entremès còmic del Beato Ramon (4) respon al caràcter especial d'aquesta obra, paròdia de les comèdies de sant, molt més llarga de l'usual als entremesos, amb un personatge històric per protagonista i amb fets d'ordre sobrenatural.

La mateixa adhesió al terme entremès del repertori mallorquí es manifesta també en la resta de la producció catalana. Les mostres que he pogut localitzar del segle XVIII es titulen també entremès: l'Entremès del Hermita de la Guía;[11] el que, sense cap altre títol més que el nom del gènere, se copià a continuació de la Representació del Naixement del Divino verbo Encarnat[12] per ésser representat com un episodi més d'aquesta comèdia; l'Entremès Burlesch de dos estudiants ques veu sun modo de puseir y sun ingeni;[13] l'Entremès del batlle y cort dels Borbolls;[14] l'Entremès de la sogra i la nora[15] i dos més que semblen de final del segle XVIII o de començament del

XIX: l'Entremes del Porch y del Ase, o Entremes del porch Olotí,[16] i l'Entremes de la Maquina aerostatica.[17] El mateix mot entremès es continuava usant per designar aquestes obres durant tot el segle XIX. Durant la primera meitat de segle el terme encara predominava, però aviat s'introdueixen altres sinònims: joquet còmic, a València, i pas i sainete, al Principat. El castellanisme sainete és el que acabà per imposar-se a tot arreu, mostrant una vegada més la dependència castellana del gènere.[18]

Una de les característiques de l'entremès és la seva brevetat, tanmateix relativa si considerem l'amplitud dels límits dintre dels quals les obres varien. L'Entremès del barber (1), de 195 versos, és el més curt del repertori; mentre que un dels manuscrits de l'Entremès còmic del beato Ramon (4c) conserva la versió més llarga, amb 1476 versos. La llargada mitjana de les obres que conserven el text sencer és de 467'79 versos,[19] bastant alt si el comparem amb el de 254'3 versos dels de Quiñones de Benavente.[20] La llargada dels entremesos 4, 9, 21, 28, 29 i 40, amb més de set-cents versos, és realment excepcional.

La concentració còmica és una altra de les característiques més importants de l'entremès: el fi principal del gènere no és didàctic, com en el teatre religiós al qual sovint acompanyava, sinó el de la simple comicitat. No obstant, l'element moral, com en tota la literatura satírica, hi és present implícitament o explícita. Els trangressors de la moral establerta hi queden castigats d'una manera o altra: en general no aconsegueixen el que volen i acaben burlats o bastonejats. Només a l'En-

tremès des pescador (39) i als dos que duen el mateix títol d'Entremès del procurador (41, 42) es pot parlar de cinisme moral: l'astut aconsegueix el seu propòsit, mentre que les víctimes queden burlades. A l'Entremès de na Faldó Gomila (9) la intenció moral és anunciada des del començament d'una manera ben clara, mostrar com no convé que les noies frissin de casar-se:

Serení. Señores, no dormiguéu,
Que vos vull dir cuatre glosas,
Ellas no son molt gustosas,
Pero en sentirlas riuréu.
Jo no sé si agradarán
A tothom generalment;
Pero ja sé clarament
Que per avisá al jovent
Molt profitosas serán.
Fadrinas, estau alerta,
No deu á ningú s'amor
Sino eus causará dolor,
Teniu aquexa per certa.
Veuréu voltros qui trobáu
Que estáu mal aplé á ca vostra
Es casarse lo que costa;
Ja m'en tornaréu resposta
Si á aquest cas arribau.
Veuréu quin estar hey fá
En venir s'homo alegret,
Com vos tocará es gerret
y si hey voléu tení net
En sa rahó heu de callá:
Perque si voléu parlar
El faréu encendre mes,
Y emb so primer revés
Ja vos farán rodolar.
Ja veuréu en Roagó
El que are mateix vendrá
De quin modo tractará
De aquesta, de na Faldó.
(e', p. 3)

Na Faldó, que tanta casera té, acaba morta a mans del marit. A El cego per son profit (6), al final de l'obra, el protagonista arriba a la conclusió que val més ésser pobre i honrat que fer riure a la gent:

Cos[me]. Dius que tenc de fer Tomasa?
ferte pendra una filova
y faras bonas fuádas
que mes val pobre honrat,
menjar pa florit y favas,
que no fer riure la gent,
que no sufrir galotxadas.
Mira servem es llum dret,
perque no sera com antes
y en b'una verga de bou
t'escaufaré ses espatles.
(a, f. 10v).

En alguns entremesos la conclusió moral s'anuncia després del desenllaç final. A l'Entremès de los finqits ciegos (10) diu "guarda a burlar algu / i no es burlaran de tu" (a', p. 73). A la Comèdia del misser fet míser (30) Catalina i Nicolau la canten:

Canta Catalina.
No tanqueu vostras fillas,
pares y mares,
que están manco seguras
quant mes tancades.
Vaja de bulla!
fora cosas funestas,
fora veyuras!
Los tres joves cantan.
Fora veyuras.
Atac al dir fora veyuras sempenteja al Misser.
Canta Nicolau.
Los conís y atlotas,
quant mes se encauan,

los agafa mes pronte
qui los encalsa.
Vaja de bulla! etc.
(a', pp.30-31)

A l'Entremès de los sacristans burlats (43) diuen:

Perico. En esser dona honrada
no la tenen que guardar,
que ella se sabrà servar
en qualsevol maretjada.
. . . . . .
Maisella. Apreniu dones honrades
de servir vostros marits,
i sempre estireu units
i no tindreu bastonades.
(a', p. 36)

El gènere es pot qualificar de popular en quant va dirigit a un públic indiscriminat i sense pretencions intel·lectuals, i els personatges i l'ambient en el qual aquests es mouen també ho són. El qualificatiu de realista, en canvi, no es pot aplicar si no és amb moltes precaucions: aquestes obres no són el resultat de l'observació de la realitat que envoltava l'escriptor sinó el d'unes convencions literàries que afectaven forma i temàtica.

NOTES

[1]Sobre les diverses accepcions del terme i la seva documentació en castellà i en català, vegi's Andreu Balaguer, "De las antigas representacions dramáticas y en especial dels entremesos catalans", Calendari Català, VIII (1872), 56-66; Manuel Milá y Fontanals,"Orígenes del teatro catalán", dins Obras Completas, VI (Barcelona: Librería de Álvaro Verdaguer, 1895), 203-379; Léo Rouanet, ed. Intermèdes espagnols (Entremeses) du XVIIe siècle (París: A. Charles, Éditeur, 1897), pp. 1-9; Emilio Cotarelo y Mori, ed. Colección de entremeses, loas, bailes, jácaras y mojigangas desde fines del siglo XVI a mediados del XVIII(Madrid: Bailly-Baillière, 1911), t. I, vol. i, pp. liv-lx; Henri Mérimée, L'Art dramatique à Valencia depuis les origines jusqu'au commencement du XVIIe siècle (Toulouse: Privat, 1913), pp. 7, 11-17, 19 i 34; William Shaffer Jack, The early entremés in Spain: the rise of a dramatic form (Philadelphia: University of Pennsylvania, 1923), pp. 9-38; Jordi Rubió i Balaguer, "Sobre el primer teatre valencià", Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, XXV (1949), 367-377; Antoni Ma. Alcover i F. de B. Moll, Diccionari català-valencià-balear, V (Palma de Mallorca, 1968), 80; J. Corominas, Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana (Madrid: Gredos, 1954), II, 304-305; Josep Romeu Figueras, article "entremés", dins Enciclopedia dello spettacolo, IV (Roma: Casa Editrice Le Maschere, 1957), cols. 1509-1512; "Notas al aspecto dramático de la procesión del Corpus en Cataluña", Estudios Escénicos, I (1957),21-41;

Teatre profà, I, 6-14; Fernando Lázaro Carreter, "El Arte nuevo (vs. 64-73) y el término `entremés´", Anuario de Letras, V (1965), 77-92; Teatro medieval (Madrid: Ed. Castalia, 1965), pp. 45-55; N. D. Shergold, A history of the Spanish stage from medieval times until the end of the seventeenth century (Oxford: Clarendon Press,1967) especialment el cap. V, pp. 112-142. Entre els documents de l´època, citats en aquests estudis, n´he trobat a faltar alguns referents a Mallorca i publicats per Eusebi Pascual al B.S.A.L., VIII(1899-1900): "Sobre la representació a Inca de un entremès de Sent Jordi", pp. 209-210, "Custodia de cadafals per los entremesos del Corpus", pp. 226-227, "Gastos para los entremeses de una festividad del Corpus (1442)", pp. 253-255.

[2]Transcrit per J[osé] M[aría] Q[uadrado], "Un drama sacro del siglo XIV", La Unidad Católica, II (1871), 388-392.

[3]"El Arte nuevo", nota 36, pp. 88-89.

[4]Corominas, II, 304-305; Lázaro Carreter, "El Arte nuevo".

[5]Biblioteca de Catalunya, ms. 172: Loa, pp. 1-23; Tragi Comedia, pp. 23-188; Entremes, pp. 188-208.

[6]Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. B-150, ff. 115^{v}-120^{v}.

[7]Per una visió històrica de l'entremès castellà, vegi's, especialment, Jack, i Eugenio Asensio, Itinerario del entremés desde Lope de Rueda a Quiñones de Benavente (Madrid: Gredos, 1971).

[8]Vegi's, més endavant, els capítols que dedico a "Temàtica" i a "Llengua, estil i mètrica".

[9]Com Salas Barbadillo, que publicà els seus sota el títol de Quatro comedias antiguas que el vulgo de España llama entremeses dins Coronas del Parnaso y Platos de las Musas (Madrid: Impr. del Reino, 1635) -Cf. Juana de José Prades, ed. Lope de Vega, El arte nuevo de hacer comedias en este tiempo (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1971), p. 73,n.

[10]Vegi's 28a, f. [73], "Nota de l'autor".

[11]Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. A-97 (Conec l'existència i localització d'aquest text i d'altres aquí citats gràcies a la generositat del professor Jordi Carbonell).

[12]Biblioteca de Catalunya, ms. 63, pp. 274-282.

[13]Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 14. 103, ff. 1-40 (Cf. J. Domínguez Bordona, Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional (Madrid: Blas S.A. Tipográfica, 1931), p. 88).

[14]Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 14. 103, ff. 45-80^{v}. (Cf. Domínguez, loc. cit.).

[15]Impremta de Laborda: València, s. d. (Cf. José Ribelles Comín, Bibliografía de la lengua valenciana, III, (Madrid: Tipografía de la "Revista de Archivos", 1943) 287-288, n. 1717). A la Biblioteca de Catalunya n'he vist una altra edició, sense peu d'impremta ni data, que sembla també del segle XVIII.

[16]Biblioteca de Catalunya, ms. 123, pp. 159-254. Dues còpies amb aquests noms, pp. 171-211 i 219-254, i una còpia fragmentària sense nom, pp. 159-[170].

[17]Barcelona, Biblioteca Universitària, ms. 1023, ff. 30-37.

[18]Vegi's la col·lecció d'edicions soltes que es conserva a la Biblioteca de Catalunya i els inventariats per Mariano Aguiló y Fuster, Catàlogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860 (Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1923), pp. 632-634, on trobem els termes entremès i sainete usats indistintament, a vegades per designar la mateixa obra. A la Llibreta de Sainetes per Sombras, 1837 (Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. B-12), de Ramon Pascual, hi figuren vint entremesos catalans, dos bilingües i dos castellans: dels catalans, deu es titulen pas i nou entremès;un dels bilingües també es titula entremès; la resta no du nom de gè-

nere. El professor Jordi Carbonell em donà a conèixer una sèrie d'entremesos menorquins de la primera meitat del segle passat que es conserven a la Biblioteca de Catalunya: Entremés intitulat El Amo i el Criat en la casa dels vins generosos (ms. 1784), Entremés El Licenciado Farruella (ms. 1785), Entremés El Criat de la Obligació (ms. 1797) i El Borratxo corregit (ms. 1799); i un altre de Fulgenci Zaporta, Entremés de la Fantasma, que es conserva a Maó, Biblioteca Vidal.

[19] He tret aquesta mitjana sobre les mitjanes parcials de les obres. No he considerat la llargada dels textos incomplets entre els quals compto les versions que Antoni Ma. Alcover recollí per via oral (12, 32, 40, 44), ni les edicions modernes de 7, 10, 31, 39 i 43. En el cas de 4, 9 i 21, només he tingut en compte una vegada la llargada de les diverses edicions amb el mateix nombre de versos, que possiblement són còpia una de l'altra.

[20] Cf. Hannah E. Bergman, Luis Quiñones de Benavente y sus entremeses (Madrid: Castalia, 1965), p. 191. Compari's també amb la llargada dels entremesos editats pel mateix Bergman, Ramillete de entremeses y bailes nuevamente recogidos de los antiguos poetas de España, Siglo XVII (Madrid: Castalia 1970), on els versos estan numerats.

ESCENIFICACIÓ

Les notícies sobre representacions d'entremesos són molt escasses, però és obvi que es duien a l'escena sovint: l'existència de les obres mateixes, vint-i-una de les quals es conserven en més d'una còpia (4, 5, 7, 8, 9, 13, 14, 16, 20, 22, 25, 31, 34, 35, 37, 39, 41, 42, 43, 45, 48), n'és la millor prova. Cal tenir en compte, a més, que molts dels manuscrits en què ens han pervingut eren llibrets destinats a la representació. Es conserva, fins i tot, un caudal (la part del text que correspon a un actor sol) del Sainete des jai Melis (17), que degué fer servir la persona encarregada de representar el personatge del cas.

Essent la funció primordial dels entremesos la de servir de complement a obres dramàtiques més extenses, es pot donar per descomptat que la representació d'una comèdia, de tema religiós o profà, era ocasió obligada per la

representació d'entremesos als entreactes o al final. Alguns manuscrits que avui formen part de reculls facticis donen el repertori complet del que degué constituir una funció teatral corrent. Així, el manuscrit de la Comèdia del gran patriarca sant Antoni de Padua[1] conté a més, copiats per la mateixa mà, una còpia de l'Entremès del moliner (31a), entre la primera i la segona jornada, i una de l'Entremès de na Polònia (34a), entre la segona i la tercera. A continuació d'uns Pastorells[2] en un acte, la mateixa mà copià l'Entremès des jai gelós (16a).

Però també es donaven representacions de diversos entremesos sense cap comèdia, funcions que en castellà rebien el nom de "folla". Covarrubias al seu Tesoro de la lengua castellana diu "los comediantes, cuando representan muchos entremeses juntos sin comedia ni representación grave, la llaman folla, y con razón porque todo es locura, chacota y risa"[3]. Una representació d'aquesta mena es degué donar l'any 1768 a Santa Maria del Camí: a un llibre de comptes conservat a l'Arxiu Parroquial d'aquest poble de Mallorca consten les entrades, destinades a les obres de l'església, que s'obtingueren en una funció a càrrec d'"uns titareros" i amb la representació d'"uns entremesos".[4] A les Contarelles d'En Jordi des Recó (pp. 42-72), Antoni Ma. Alcover descriu la representació improvisada de tres entremesos -Mosson Pitja (32), En Precios de Sa Cabana (40) i En Furiol i en Bufamessens (12)- A una possessió de Mallorca a càrrec de la gent que treballa en les matances, després d'un dia de feina, en presència dels amos i d'altre gent que viu a la casa. Aquest tipus de representacions també devien ésser corrents a altres

indrets del medi rural català. Lluís Galiana a la Rondalla de rondalles explica que entretenia les vetllades a un mas, durant el mes de juny de 1767, de la manera següent:

> "A aquests divertiments, que mentretenien per lo dia, sen seguien altres per la nit; perque sajuntaven tots los segadors y mijers de la Heretat, y movien unes bulles, que es caía hu de riure. Unes vegades jugaven a penyores, altres ballaven com folls al sò de la pandorga y guitarró, y quant menys sen adonava hu, ya eixien en coloquis y entremesos, que era un gust" (p. 12).

Descripcions que en tot s'avenen amb les notícies que Milà i Fontanals recollí referents a aquest tipus de representacions i que, segons ell, es feien a diversos pobles d'Alacant cap a final del segle passat,

> "Son muy populares una especie de sainetes ó piezas cortas que se representan por los labradores jornaleros en las veladas de la temporada en que se recolecta la almendra (desde principios de Agosto á últimos de Septiembre), en el pueblo de Relleu, distante de Villajoyosa, á cuyo partido judicial corresponde, unas dos leguas y de Alicante cinco. También en el de Torremanzanas, inmediato á Relleu y en Villajoyosa.
>
> Tienen lugar estas representaciones en las entradas o cocinas de las casas de campo á presencia de los dueños de ellas, los que trabajan y otros que acuden. Los que intervienen són hombres todos, que se disfrazan según exige el caso. Piezas de tres ó cuatro interlocutores generalmente, cuyo argumento se conoce por tradición , y se repite con exactitud en cuanto á sus términos y su gracejo la duración de las escenas y los chistes con que se hacen más agradables. Sus asuntos suelen ser festivos, algunos un tanto licenciosos" (p. 244).

Representacions semblants es devien donar també, sense

cap pretext especial, en altres ocasions en què es trobava un grup suficientment gran de gent reunida disposada a passar l'estona alegrement, com en els casos que ja hem vist de les matances del porc i de les feines del camp.[5]

També es té constància d'algunes altres representacions. El 9 de setembre de 1763 es va formar una causa "contra un sacerdote, un librero y otras personas, por representar cierto entremés en que se coronaba de cuernos al Beato Ramón, el cual llevaba barba de estopa a la que se pegaba fuego en la representación".[6] Miquel dels Sants Oliver, a Mallorca durante la primera revolución (1808 á 1814) (p. 16), fa referència també a representacions d'entremesos on Ramon Llull era ridiculitzat i on apareixia coronat de corns. Notícies que molt bé podrien referir-se a l'Entremès còmic del beato Ramon (4). Pels anys 1824 i següents un tal Antoni Tous representava entremesos, i, segons deia, els altres actors de la companyia de la qual ell formava part no volien actuar a l'Entremès de na Joana Beusadarrera, en Pipelles i es doctor Daçavenga (18) perquè la gent després els donava el nom del personatge que havien representat.[7] L'Entremès de l'aprenent sabater, que al Principat es representà fins ben avançat el segle XIX,[8] a l'illa es representava amb la llengua mallorquinitzada, durant la primera meitat del segle XIX: les dues còpies de la versió mallorquina d'aquesta obra són datades, una és de l'any 1825 (45a) i l'altra de 1841 (45b). També sabem que l'any 1851 s'estrenà Més perd l'avariciós que l'abondós (29) de Tomàs Aguiló i Cortès.[9]

Els entremesos més del grat del públic es continuaren representant ininterrompudament, al costat dels que

s'escrivien de nou, fins al principi del segle XX. Encara ara es pot trobar gent d'edat que recorda representacions de l'Entremès de na Faldó Gomila (9) i de l'Entremès d'en Llorenç Mal Casadís (21).[10] Més recentment alguns entremesos s'han dut a l'escena amb l'intent de recobrar la tradició teatral autòctona. Joan Mas, l'any 1967, muntà amb èxit una representació de l'Entremès d'en Llorenç mal casadís a Deià. L'estiu de 1972, el grup Col·lectiu de Teatre, format per estudiants de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Ciutat de Mallorca, dugué a escena tres entremesos del segle XVIII: Dos golosos (7), El moliner (31), i Los sacristans burlats (43); primerament representats al pati de l'Estudi General i després a altres locals de la ciutat i a diversos pobles de l'illa .

Les representacions improvisades a les cases de pagès per entretenir les vetllades, després d'un dia de treball o en ocasió de les matances, no suposaven tan sols l'existència de cap mena de companyia ni d'escenari especial; era suficient que entre els presents hi hagués gent que sabés els papers de memòria. Les altres representacions fetes en ocasió de la representació de comèdies o amb altres ocasions previstes amb antelació i davant un públic més nombrós que el que formava la gent que vivia o treballava a una casa de pagès, suposa l'existència de companyies d'aficionats improvisades només per a la representació del cas o bé estables. A aquestes representacions sembla que només hi intervenien homes, com a les que es feien a diversos pobles d'Alacant, segons les notícies recollides per Milà i Fontanals. A la

representació descrita per Alcover hi ha un sol paper femení, el de la criada vella d'En Preciós de Sa Cabana (40) que és representat per un home. No tenim cap notícia que es refereixi a qui feia els papers femenins en les representacions d'entremesos durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX; però, en canvi, en tenim sobre representacions de comèdies a càrrec d'actors mallorquins. Eren tot homes els que actuaren en la representació de La Gran Cenobia de Calderón de la Barca el 16 de juliol de 1778 a la Casa de les Comèdies;[11] i a la Comèdia de Santa Bàrbara, representada durant el segle XVIII;[12] i a la Comèdia de Sant Cristòfol d'Antoni Martorell, representada l'any 1807 a l'església del convent de Sant Francesc de Sineu.[13]

Els actors devien procedir dels mateixos estaments socials del públic al qual anava dirigit: principalment format per pagesos, en un ambient rural, i per menestrals a la ciutat. A Barcelona (i possiblement a altres ciutats de parla catalana) les manifestacions d'aquest teatre durant el segle XVIII, es donaven principalment als teatres particulars de menestrals.[14] Les representacions que es donaven als ambients rurals, com les descrites per Galiana, Alcover i Milà i Fontanals, estaven a càrrec de pagesos. Als pobles és obvi que al costat dels pagesos també hi devien intervenir els menestrals de la localitat.

Els mateixos locals usats per les representacions de comèdies servien per a la representació d'entremesos. A les places públiques, als teatres d'aficionats i a les cases particulars no hi hauria cap inconvenient. A les esglésies sembla que també es donaven diversions de ca-

ràcter profà, entre les quals no hi mancarien les representacions d'entremesos als entreactes o al final d'una representació sacra. Així, almenys sembla indicar-ho l'article setè d'un Edicte General del Il·lustríssim y Reverendíssim Sr. Bisbe de Mallorca, Llorenç Despuig i Cotoner, publicat l'any 1754:

> "Item manam que axi tots los Temples y Parroquies com totes las dames Iglesias se tancan un poch antes de ferse nit [...], y axi mateix manám que en dits Temples a Matines ni Horas Canonicas no se permeten cansons profanas, fent jochs, farses ni rapresentacions sens que primer sien aprovades per Nos sots graves penas á nostron arbitre reservades, [...]".[15]

No tenim cap indici ni notícia de representacions en català a la Casa de les Comèdies. El cordó de la vila de Pere d'Alcàntara Penya que s'hi representà l'any 1866, quan ja s'havia convertit en Teatre Principal, fou, molt possiblement, la primera.[16]

En la majoria dels casos la representació es donaria sense cap decoració especial. Generalment dintre d'un entremès hi ha canvis de lloc que només el diàleg permet de conèixer. La sortida dels actors i l'entrada immediata a escena era suficient per indicar el canvi de lloc. Les rúbriques solen ésser curtes i poques i generalment es limiten a fer indicacions sobre l'acció; només uns pocs en fan algunes sobre la decoració o algun estri a usar durant la representació (16,23,29,30,46,50) o sobre el vestuari (4,6,30,43). Tots aquests aspectes es deurien simplificar al màxim d'acord amb la manca de pretencions i exigències del públic que el sustentava.

NOTES

[1]AB, ff. 83-129[v].

[2]LP, ff. 22-32.

[3]Cf. Sebastián de Covarrubias, Tesoro de la lengua castellana o española, ed. Martín de Riquer (Barcelona: S.A. Horta, I. E., 1943) p. 603. Amb aquesta definició coincideixen Cotarelo, t. I, vol. i, pp. cccxiv-cccxv; i la Real Academia Española, Diccionario de la lengua española, 19ª ed. (Madrid: Real Academia Española, 1970), p. 627.

[4]Llibre de comptes de las entrades de la Iglesia de la Vila de Sta. Maria: 1702 á 1774 (Manuscrit conservat a Mallorca, Santa Maria del Camí, Arxiu Parroquial), f. 15[v] (Segons notícia que gentilment me comunicà Josep Capó Juan).

[5]Vegeu la introducció de F. de B. Moll a la seva edició de l'Entremès de la Senyora Beneta, descrita en aquest repertori (44a').

[6]Campaner, Cronicón, p. 555.

[7]Vegi's 18a, p. 158, "Nota del copista".

[8]Milà, p. 244.

[9]Sans, p. 188.

[10]Vegi's Joan Miralles i Montserrat, "La història d'un poble contada pels seus homes": I. "Conversa sostinguda amb en Gabriel Cerdà Miralles, de 92 anys, natural de Montuïri, avui resident a Ciutat" Lluc, L (1970),125-128; II. "Transcripció de la conversa amb Catalina Cerdà Fullana, de 95 anys", Lluc, L (1970), 200-202. Bernat Vidal i Tomàs, segons ell mateix em comunicà, recollí entre la gent d'edat de Santanyí la notícia de representacions improvisades d'una obra d'aquest tipus. Josep M. Llompart tingué notícia d'una representació de l'Entremès d'en Llorenç mal Casadís a les golfes de Can Fussimany, casa de pagès del terme de Deià, que correspon a final del segle XIX o a començament de l'actual, gràcies a algú que ho havia sentit contar a sa mare.

[11]Campaner y Fuertes, Cronicón Mayoricense, p. 609.

[12]El manuscrit que la conserva dóna el nom dels actors que hi intervingueren, al costat del personatge que representaren: Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 942, f. 22[v].

[13]Els noms dels actors també foren registrats al manuscrit: Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 681, 1r. full de guarda.

[14]Vegi's Francesc Curet, Teatres particulars a Barcelona en el segle XVIII (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1935), pp. 100-102; Comas, IV, 792.

[15]Cf. José Rullán, Historia de Sóller, II, (Palma: Imprenta de Felipe Guasp y Vicens, 1876), 916-917.

[16]Cf. Antoni Pons Pastor, Don Pere d'Alcàntara Penya (Sóller: Imp.de J. Marqués Arbona, 1923), pp. 132-137; Sans, p. 193; Melià, p. 152; Mir, p. 43.

TEMÀTICA

L'efecte còmic dels entremesos deriva principalment de l'argument, el qual es basa gairebé sempre sobre uns tipus i uns motius convencionals proporcionats pel mateix gènere; en general els mateixos que ofereix la producció castellana, tan imitada pels escriptors catalans de l'època[1]. Aquesta temàtica és pobre i repetida. Se centra al voltant de la picaresca que despleguen uns personatges sense complicacions sentimentals per satisfer el desig sexual o la gana, per aconseguir de casar-se amb qui creuen que els convé o, simplement, per sobreviure dintre del món primari i pobre del qual formen part. L'argument, simple i lineal, es desenrotlla ràpidament a partir d'una situació donada que tot sovint explica un monòleg inicial, i en alguns casos un diàleg, a càrrec d'un dels personatges més importants. Vegeu, com exemple, un fragment de la conversa inicial entre Llacin

ta i el seu marit, a l'Entremès des pescador (39):

Pescador. Ai, si algú qui no us coneix
vos sentigués...,
com poria ser que vos compràs
amb bons doblers.
Ell m'ha dit que com som a mar,
moltes vegades,
amb aquell frare auforger
feis conversades.
Llacinta. I quin mal hei ha fins aquí?
Jo li deman algun rosari.
Pescador. Vos no en teniu necessari,
un me basta un any per mi.
Llacinta. D'un frare té gelosia,
què faria si altri vengués?
Pescador. Jo no crec que res digués;
però frare, i de més a més
d'aquells qui fan d'auforgers,
no en vui per ninguna via.
Jo me'n vaig i, en tornar,
si trob aquí s'auforger,
vós veureu es peixeter
com se sabrà descartar.
(a', p.18)

Amb aquest monòleg o diàleg es planteja el conflicte del qual partirà l'acció i que pren la forma de queixa (1, 2, 7, 10, 14, 22, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 39, 43, 47, 48), menys en uns pocs casos on el monòleg manifesta una situació de satisfacció que aviat alteren els fets que segueixen (6, 19, 20). L'acció, en general, condueix a explicar la burla o l'engany que sofreixen els personatges satiritzats o, simplement, a posar en evidència els seus defectes.

En el conjunt dels cinquanta entremesos surten uns 296 personatges,[2] quantitat que suposa una mitjana de quasi sis per obra. D'aquests, dos-cents trenta-dos són

personatges masculins i cinquanta-tres femenins. Dels onze restants nou són éssers sobrenaturals (un mort, tres àngels i cinc dimonis) i dos són personificacions del vi i l'aiguardent (26). Potser el fet que la majoria de papers siguin per a homes és degut a la manca de dones disposades a actuar al teatre. A disset entremesos (3, 4, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 20, 24, 25, 27, 32, 33, 36, 38, 49) no n'hi apareix cap; a vint-i-un només en surt una de sola (1, 2, 5, 10, 17, 18, 22, 28, 29, 30, 31, 34,35, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 50); als dotze restants (6, 9, 11, 16, 19, 21, 23, 26, 42, 46, 47, 48) n'hi surten més d'una.

A vegades els personatges no venen indicats amb cap altre nom que el de la seva professió o condició humana i social: sagristà, barber, doctor, poeta (5); o jovençà, jovençana, jaia (19). En altres ocasions duen nom propi, com Jordi, Anna, Bartomeu i Jeroni (10), que a vegades va seguit d'un cognom usual a Mallorca, com Pau Gomila i Pereta Suau (9), o de malnom, com Toni Rotlo (8), Susaina des Fil, Llorenç Mal Casadís (21), Pere Rego (36). Altres vegades venen només indicats amb un malnom: Roagó Florit (9), Bufamessens (12), Daçavenga, Setboques, Pipelles (18), Escarrinxa (22) i Vinagre (41). Tampoc manquen noms en castellà, com Federico i Seleuco (13), o Pepe, Alonso, Claudio i Gerundio (25).

Els personatges no adquireixen mai característiques individuals, sinó que responen als tipus convencionals que el gènere ja havia fixats. Quasi sempre pertanyen als estaments més humils de la societat: solen ésser menestrals i pagesos, o bé els professionals més estretament

relacionats amb aquests. Els més repetits són la malmaridada, el marit gelós, el noi i la noia casadors, el sagristà femellut, la prostituta, la mitjancera, el lladre, l'estafador, el malfeiner, el criat o mosso, el barber, el pagès, el vell, el soldat matamoros, el golafre, el barrut, l'estudiant, el metge, el misser, el procurador, el notari, el llicenciat, el doctor, el batlle rural i l'algutzir. Les classes socials més altes només apareixen episòdicament i, en general, no són objecte de sàtira; si bé cal exceptuar El cego per son profit (6), on els personatges satiritzats són, el que en diriem, senyors.

Vegem-los amb un poc més de detall. El personatge del marit gelós i el de la malmaridada són inseparables (16, 19, 26, 28, 31, 39, 42, 50). Sovint la malmaridada, sempre disposada a relacionar-se amb els qui la pretenen, excusa les seves intencions invocant la infidelitat conjugal (16, 22, 31, 39). Escoltem Dominga, de l'Entremès del moliner (31):

Dominga. Prec a Déu que aquesta fos
per mi sa darrera vista;
que em fa passar vida trista
i no tenc gens de repòs.
¿És possible que jo faça
més feina que no fa ell,
i que encara tenga traça
-malhaja sa seva pell!-
a dir-me que ningun dia
he feta cosa acertada?
Malhaja qui m'ha casada!
Que tenc de poca alegria!
Tot lo dia per aquí
se passetja amb sos amics;

i jo, mesquina de mi (plora)
que haja de tenir es crits!
Que bé m´ho deia ma mare:
no t´agrats de moliners,
perquè tots són malfeners.
Molt bé heu toc amb ses mans ara.
No li puc dar entenent
que crida sense raó;
perquè ell és tan diligent
a acudir en es bastó,
que encara no he parlat
com devés mi el veig venir. (Plora)
(a´, pp. 46-47)

El marit, a l´últim sol sorprendre, a ca-seva, els amants d´aquesta, i els treu a garrotades. Només a l´Entremès des pescador (39) és el marit qui queda burlat i apallissat. De marit consentit (6) i de dona gelosa (48) només en trobem un exemple de cada. A l´Entremès des jai gelós (16) es posa en escena la figura del vell casat amb dona jove. Els joves, nois i noies, que es volen casar també apareixen sovint (5, 9, 11, 17, 21, 26, 29, 30, 40, 46, 47).

Un altre tipus convencional als entremesos és el sagristà femellut (5, 16, 43, 50), que sempre acaba burlat, sense aconseguir la dona que pretén. Aquest és el cas de l´escolà que festeja Vetlòria servint-se del llatí:

Escolá. Aleluya Vetloria puella cara
non servitori tuo sis avara
ostende semper mihí faz paschale
suave dulce nimis ut panale.
Vetloria. Escolá de ma vida, Cascarrana,
en veuret ab salut ja estich ufana;
pero tem de mon marit alguna zurra
perque sens tu tench un mal qui no te cura.

Escolá. Oh bonorum, bonarum, rebonorum
tu estimasti famularum famulorum.
Vetlor[ia]. Y tu dels escolans ets la marilla,
qui de mon cor lo afecte tot lo pilla.
Escol[à]. Damihi signum magnum tui amoris
ad desterrandum tot male doloris.
(50a, p. 671)

És, de fet, el mateix personatge del clergue llibertí del teatre medieval i de la primera meitat del segle XVI[3] que encara trobem, sense modificacions, a l'Entremès des pescador (39) en la figura del frare alforger, el qual aconsegueix, amb la seva astúcia, de fer-se amb una dona casada. Però la seva presència a l'obra és, sens dubte, un dels indicis de la probable antiguitat de l'obra. Als entremesos castellans dels segles XVII i XVIII, així com als altres entremesos mallorquins, aquest personatge ja ha estat substituït pel sagristà, quedant així desvirtuada, com ja observaren Léo Rouanet i altres,[4] la sàtira anticlerical. Els escolans (37, 41, 42) tenen només una funció episòdica i no presenten les característiques del sagristà femellut dels entremesos esmentats. Els altres tres clergues que surten (9, 26, 32) no són objecte de cap mena de sàtira.

També apareixen sovint tota una sèrie de personatges de la briva: lladres (20, 28, 31), estafadors (36, 38, 41, 42), malfeiners (13, 24), prostitutes (6, 18, 44) i alcavotes (16). El barrut que es presenta a l'hora de dinar a casa de coneguts per fer-se convidar apareix a l'Entremès de los fingits ciegos (10); i els golafres que s'ho mengen tot surten a l'Entremès de dos golosos (7) i al de Los golosos (14).

El criat (4, 7, 9, 14, 30, 44), la criada (6, 40) i el mosso (1, 13a, 36, 45) surten sovint; però només en quatre obres tenen un paper important (7, 14, 15, 45). A vegades són el confident i col·laborador del seu amo (6, 30); però d'altres són autèntics trapelles que fan la infelicitat d'aquest (7, 14, 45). Generalment, estan moguts per la golafreria (4, 7, 14), la vagueria (44, 45), o l'interés pel diner (6, 30). En altres ocasions (17, 31, 34) el paper de confident i col·laborador està a càrrec d'un amic del protagonista, al qual aquell es contraposa, servint-li d'*alter ego*. A càrrec d'un d'aquests personatges sol estar el paper de graciós: a l'*Entremès còmic del Beato Ramon* (4) el graciós és el criat Taleca, a la *Comèdia del misser fet míser* (30) ho és el criat Atac, i a l'*Entremès del moliner* (31) ho és Nolasco, company de Príam. Taleca és un personatge arquetípic, amb nom i característiques fixos. També apareix a la *Comedia de St. Cristòfol*, escrita o copiada per Antoni Martorell l'any 1807,[5] on també fa de criat d'un ermità, com a l'entremès citat. Es caracteritza ,sobretot, per la seva beneiteria. Fou objecte d'unes poesies anònimes que duen el nom de *Tonterías den Taleca*;[6] i el seu nom ha passat a expressions populars com la d'"ésser més ase que En Taleca",[7] modisme que trobem usat a *Sa varietat en locura* (49a, p. 98): un dels protagonistes diu "mes ase som qu' en Taleca". Curiosament, a *Los Menemnos* de Joan de Timoneda, també apareix el mateix tipus, amb el nom de "Talega".

El matamoros, o soldat fanfàrria, de la comèdia llatina, i que té el paper principal a *Miles gloriosus* de

Plaute, és també un tipus d'entremès.[8] És el personatge principal del Sainete del mentider castigat (25) i de l'Entremès del valentàs (48), on es caracteritza per les bravates i per la covardia, tan en desacord amb el que diu:

> Car[reter]. Oh jo som valentàs de marca
> si vosté em ves batallar
> ab la contraria canalla
> veuría qu'ab un dalt y baix
> men duch mil caps de volada
> A un lo tom del cavall
> á s'altre axí el tir al aire
> y com es caigut la orella
> es la mes grossa tallada
> de cap á cap romp s'exercit
> matant la gent á grapades
> un fuig de mi per aquí
> s'altre fuig per altre banda
> á tots don la mort al punt
> perque el fugir es debadas
> Y cuant jo som en poblat
> y alguna pendencia s'alsa
> y trech aquest xafarrote
> ó surt ab espasa y daga
> las campanas totas tocan
> cridant fossers y vicaris
> perque sempre'y sol haver
> mes morts que s'añy des cotatge
> Are mir si som valent
> i mas forsas si son raras.
> (48a, p. 694)

A altres entremesos mallorquins (1, 13, 18, 20, 25, 45) surten altres soldats, però aquests tenen un paper secundari i no responen al tipus del fanfàrria; com tampoc el de l'Entremès de l'hostaler (15) i el de l'Entremès de ma Vetlòria (50), on tenen un paper més important.

El barber és també un tipus freqüent. A l'Entremès del barber(1) i a l'Entremès del barber pobre (2) és el protagonista. En cap dels dos casos la professió li rendeix el prou per menjar:

> Bar[ber]. El mes enfedat del mon,
> estich de la temporade
> tant male quinses entrade
> Señor, y no se per hont.
> Molts oficis he tinguts
> per veura si camparía
> y tinch per vist vuy endía
> que tots estan abatuts
> Jo hem dexi de treura estam
> per apendre de Barber
> y crech que hare aribare
> á morir de pura Fam,
> perque no guañy cap dobler;
> Molts com se son afaytats
> sespolsen sense pagar
> y jo no tinch que menjar
> ens sos dobles q[u]e hegastats,
> per quatre rahors comprar;
> Saben de que tinch ventura
> de se Señora qui te
> un Señor qui sempre ve
> á casa per fer rasura.
> Al fín ja se q[u]e he de Fer
> á casa men vull anar
> vejam sy vindra á feytar
> algu qui duga diner.
> (1a, f. 38v)

Altres vegades apareix com a pretendent desafortunat (5, 16), exercint la professió (13, 42), objecte d'esta fes (36, 41), o en altres papers secundaris (25, 45).

Els pagesos, amb el nom de tal, apareixen sovint (20, 23, 33, 36, 41, 42, 49). En cap cas presenten trets comuns que els caracteritzin, si no és el fet d'ésser so

vint objecte de robatoris i estafes (20, 36, 41, 42). Només a l'Entremès del pagès i el misser mut (33) té un lloc important. Els vells, quan tenen un paper no secundari dintre l'obra (8, 16, 17, 22, 32, 48) són ridiculitzats.

Els estudiants tampoc són vistos d'una manera gaire amable. Els dos que protagonitzen l'Entremès d'en Gambises (13) no volen estudiar ni treballar. Els dos de l'Entremès del moliner (31), que apareixen en una aventura nocturna, tenen caràcters oposats; un és libidinós i agosarat, l'altre covard i faceciós; a la Comèdia del misser fet míser (30) l'estudiant és astut i aconsegueix de casar-se amb la noia que vol per assegurar el seu esdevenidor econòmic. L'actuació del que surt a l'Entremès d'en Periquet (37), substituint el mestre d'escola, tampoc és molt afortunada, més aviat es comporta com un irresponsable.

Els metges (19, 29), apotecaris (19), procuradors (41, 42), notaris (19, 30, 33), doctors (5, 16, 18, 19) i llicenciats (16, 48) són també motiu de sàtira. Sovint són pretendents que acaben burlats (5, 16, 18, 19, 48), o gent ignorant (29, 33) o mesquina (29, 30). Els procuradors (41, 42) són, en canvi, uns hàbils estafadors. A vegades apareixen també en papers secundaris (22, 33, 46), sense ésser motiu de sàtira.

Als entremesos surten molts de batlles (3, 8, 16, 28, 32, 36, 40, 41, 42, 50), però només a l'Entremès del batle (3) i a l'Entremès de na Menga i en Borrego (28), on són ridiculitzats per estúpids i ignorants, tenen el paper principal; a la resta de les obres tenen un paper

secundari i episòdic, com a autoritat. A l'Entremès de Pere Rego (36) i a l'Entremès del procurador (42) administren justícia equivocadament, perquè han estat enganyats. Els algutzirs (3, 22, 36, 40, 41, 42) també tenen una funció episòdica, com a instruments de la justícia.

El Dimoni també és un personatge familiar a aquest tipus de teatre (2, 4, 26, 35, 47). Sempre apareix per intentar d'aconseguir l'ànima d'algú; però no aconsegueix mai els seus propòsits, sinó que sempre acaba apallissat. Per ajudar l'home contra el Dimoni, intervé a vegades algun àngel (4, 26, 35) o Maria Santíssima (35).

Un personatge que mereix una consideració especial, pel que resulta d'estrany al mon dels entremesos, és Ramon Llull, ridiculitzat a l'Entremès còmic del beato Ramon (4), obra que responia a les disputes entre lul·listes i tomistes, que tant d'aldarull armaren a Mallorca durant el segle XVIII. Altres obres de teatre del mateix segle [9] el presenten, en canvi, ben favorablement, com a sant.

Els arguments, com els personatges, es repeteixen sovint. Amb els entremesos passava el mateix que amb el teatre religiós: les obres se refonien una i altra vegada sense innovacions importants. El tema de la noia que cita, a la mateixa hora de la nit, els diversos pretendents amb comandes absurdes per burlar-se'n amb la confusió, por, baralles i garrotades que això ocasionarà es repeteix a l'Entremès de les burles d'Isabel (5)i a l'Entremès del fossar (11). El dels diversos pretendents que coincideixen a casa d'ella, on el marit els sorpren i els treu a garrotades es repeteix a l'Entremès des jai

gelós (16) i a l'Entremès del jovençà i la jaia (19). A l'Entremès de los sacristans burlats (43) es combinen els dos temes anteriors: una casada cita als dos sagristans perquè vagin a casa seva a la mateixa hora i disfressats de dona; després de l'aldarull que aquests dos organitzen en trobar-se junts, el marit apareix i els treu a garrotades. El tema del pretendent que s'ha d'amagar quan és amb la dona degut a la inesperada arribada del marit, que acaba per trobar-los i treure'l a bastonades es dóna, amb variants importants, a l'Entremès del moliner (31) i a l'Entremès de na Vetlòria (50). El Sainete des jai Melis (17), Més perd l'avaricións que l'abondós (29) i la Comèdia del misser fet míser (30) són variants del tema del vell que s'oposa, per defensar els seus interessos, al matrimoni de sa filla o reneta amb el jove que la pretén. Aquests dos, però es burlen del vell i aconsegueixen el seu permís per casar-se.

Les dues obres que duen el nom comú d'Entremès del procurador (41, 42), on aquest burla i enganya els creditors i el batlle que ha d'administrar justícia, procedeixen sens dubte l'una de l'altra o bé d'una mateixa tercera obra. Semblantment passa amb l'Entremès de dos golosos (7) i l'Entremès de los golosos (14), on dos criats fan la infelicitat del seu amo menjant-se tot el que tenen al seu abast. Dos golosos és versió de Los pages golosos de Manuel de León Marchante: certs fragments semblan traducció lliure de l'entremès castellà i les dues obres coincideixen no sols amb el tema general sinó també amb motius secundaris i amb el nom de Toribio, per a un dels protagonistes. Los golosos sembla versió de l'altre

entremès mallorquí: alguns versos són molt semblants i el nom d'uns dels criats és el mateix, Llorenç. Per altra banda, es tracta d'un tema molt conegut dintre del repertori castellà. L'Entremès de les burles d'Isabel (5) i l'Entremès del valentàs (48) són versions de dues obres de Quiñones de Benavente, potser l'autor més imitat pels entremesistes mallorquins: el primer d'un entremès del mateix nom, i el segon de Las nueces. Els motius més secundaris i el nom de la majoria dels personatges són els mateixos. També podrien trobar paral·lismes temàtics molt importants entre molts d'altres entremesos mallorquins (6, 10, 11, 15, 17, 29, 30, 31, 43, 50) per una banda, i entremesos castellans per l'altra; però en aquests casos ja no es pot parlar de plagi, sinó d'obres que plantegen el mateix tema. Un d'aquests casos és el de l'Entremès de na Vetlòria (50), que segueix el tema de La cueva de Salamanca de Cervantes, amb les mateixes modificacions que Calderón de la Barca ja havia introduït a El dragoncillo, que repeteix, com molts d'altres entremesos castellans, el tema que Cervantes introduí en el gènere per primera vegada.[10]

Tota una sèrie de motius secundaris es presenten també sovint. Les disfresses en són també una mostra: homes vestits de dona i requerits d'amors per un altre que els confon amb la dona que volen seduir (5, 34, 43); disfressats de mort per espantar algú (11, 21, 43); i en altres formes i ocasions (10, 11, 17, 30, 39, 45). El motiu d'un home que, mentre dorm una borratxera, ha estat vestit de frare, amb la conseqüent confusió que té en despertar-se, de l'Entremès des pescador (39), es troba tam-

bé a la rondalla mallorquina de "Mestre Jaume Figueretа"[11]. La por n'és un altre (11, 21, 29, 31, 34, 43, 48). L'absurd de les paraules d'algú (3, 22, 24), així com els malentesos entre persones, provocats per la interpretació errònia del que diuen, basada en la semblança fonètica de dos mots, és un motiu còmic també repetit (3, 11, 28, 42, 50). Una d'aquestes converses té lloc entre el soldat i el regidor de l'Entremès de na Vetlòria (50):

Sold[at]. Tres horas ha que os busco
per la villa dando voces.
Retgid[o]r. Que busca diu? daume coses?
com estam acomodats
ell serem dos ases plegats,
jo també sé tirar.
mirse es meu donaire...(Li tira cosses)
per devant y per derrera.
Señor soldat que se altera?
no troba qu'ey tench bon aire?
Sold[at]. Hombre que estás endiablado?
Si no mirara que es simpleza
con la espada desde los pies a la cabeza.
ya le hubiera todo acuchillado.
Retgid[or]. Y á puñadas que vos gos
jo vos treuré es nitols
es lleu y ses lletarolas,
y si no duyas pistolas
encare et daría mes titols
Sold[at]. Si no hablo un poco mas franco
este hombre me ha de matar
que tontos hay en un lugar
de verlos todo me espanto.
jo vos vinch á demanar
retgidor mi camarada
boleta para posada
ahont ey haya que menjar
Retg[idor]. Mirau com s'ha reposat (aparte)
éll ha mudat de cantar
jo en vull d'aquest bestiar

tot un exercit plegat.
Sold[at]. Voto, que si jo no ves
qu'es locura tot cuant deis
vos daría alguns remeis
para amansar tu esquivez.
Retg[idor]. que botas ni corterolas,
duisne y jo en buidaré
y' els soldats em menjaré
com ous, murtons, ó terrolas.
(a, pp. 674-677)

Potser val la pena també de remarcar algun motiu no repetit dintre dels entremesos mallorquins, però amb precedents tan il·lustres, dintre del mateix teatre, com el de Maistre Pierre Pathelin.[12] A l'Entremès del procurador (42) el protagonista es fa el malalt, i fins i tot l'agonitzant, quan un dels creditors li reclama el que li deu per segona vegada, com Pathelin. A l'Entremès del pagès i el misser mut (33) l'advocat contesta "M m m m" a totes les consultes del pagès, com a la farsa francesa, on el pastor, aconsellat per Pathelin, contesta "bè" a les preguntes del jutge:

Pajés. Señor doctor tench un ducte sobre un plet
Y li assegur qu'en vaix molt inquiet
Una tia que tenía feu testament
Dexá tota la heretat á un convent
Jo per lo que som nabot vull pledetjar
Veje vosté quin consell em pot donar
Misser. M m m m.
Pajés. Señor que parla en llatí, ó no m'há entés,
Jo vench per una heretat qui prou grossa es
L'ha dexada á un convent se meua tia
Jo perque som parent propí em convindría
Per aquesta raho en causa la vull posar
Veje quin consell me dona per pledetjar.
Misser. M m m m.

Pajés. No parl d'aquesta manera parl un poch clar
M'enten vosté, lo som vengut á demanar
Un consell per pledetjar un heretat
Li assegur que será molt ben pagat.
Misser. M m m m .

(33a, p. 575)

Dissortadament ens manca el final de l'entremès mallorquí; però potser no és massa aventurat de pensar en la possibilitat d'un final on el misser mut rep la mateixa resposta que ell ha donat quan vol cobrar els seus honoraris, exactament com Pathelin quan vol cobrar del pastor. Aquests motius arribarien als escriptors mallorquins a través d'altres entremesos; el gènere al segle XVIII ja havia fet seus la majoria de motius i de personatges de les farses medievals i del segle XVI.[13]

Les garrotades, o els seus equivalents -bufetades i puntades de peu-, són però el motiu més repetit. Algunes obres ja hi comencen (11, 15, 23, 31, 45) i en d'altres tenen lloc en el transcurs de l'acció (11, 13, 15, 16 17, 18, 23, 26, 28, 31, 36, 37, 45, 50); però era sobretot al final on les garrotades es feien més d'esperar (2, 5, 7, 8, 19, 22, 24, 27, 31, 32, 38, 39, 43, 47, 49, 50). Una de les convencions del gènere era la d'acabar amb garrotades o en ball: "Amb bastonades o amb balls / hem d'acabar s'entremès" diu un dels personatges de l'Entremès d'en Llorenç Mal Cassadis (21). Algunes obres acaben amb els dos, el ball després de les garrotades (5, 7, 43). D'altres només acaben amb cant o ball (5, 6, 10, 11, 18, 21, 28, 30, 48, 50), però aquest no és, com les garrotades, part de la narració, sinó un afegit postís Només en tres ocasions (11, 17, 48) algú canta a una dona,

com a part de l'argument. A vegades n'hi ha prou amb la intenció o les amenaces de pegar, durant (1, 30, 40) o al final de l'obra (46). De baralles amb garrotades també n'hi ha sovint (4, 5, 6, 8, 24, 26, 35, 45, 49). Altres formes de violència física, que sovint no passen de l'intent, són també motius freqüents: xeringar (1, 21, 33), donar un servicial (5, 13, 32), treure els queixals (13, 36) i les caigudes (45).

Pel que toca a la situació cronològica i geogràfica d'aquests personatges i de les seves accions cal dir que en general les obres estan mancades d'indicacions precises en aquest sentit. Ens trobem tanmateix amb excepcions. L'Entremès de na Menga i en Borrego (28) se situa a l'època de l'emperador August: els personatges d'aquesta obra, a un moment donat, es dirigeixen a la ciutat per empadronar-se, obeint un edicte d'aquest emperador. L'Entremès d'en Perote (38) se situa al segle XVIII o a la primera meitat del XIX, perquè el protagonista parla d'un avi seu que testà l'any "17 y tants". L'Entremès còmic del beato Ramon (4) i l'Entremès de la Senyora Beneta (44) s'han de situar a l'Edat Mitjana: al primer ens hi obliga el protagonista, Ramon Llull, i al segon el fet que la Senyora Beneta degués la seva conversió a un sermó de Sant Domingo. Aquesta última obra (44) situa l'acció a Florència; la resta la situen a Mallorca o a un lloc indefinit que igualment pot ésser la mateixa illa. El cego per son profit (6), l'Entremès del lladre (20), l'Entremès del moliner (31) i l'Entremès de Mosson Pitja, home d'edat cumplida (32) situen tota o part de l'acció a la Ciutat de Mallorca; Dos jais en so coll (8) i En

Preciós de Sa Cabana (40) a Manacor; un grup d'obres (9, 13, 18, 20, 25, 29, 30, 36, 37, 48) queden situades a un lloc qualsevol de l'illa; i potser també s'hi situen algunes altres (6, 22, 31, 44), perquè citen llocs de Mallorca que, si bé no exigeixen necessàriament situar-hi l'acció, sembla que la hi donen per suposada.

NOTES

[1]Sobre la temàtica dels entremesos castellans, vegi's Cotarelo, t. I, vol. i, pp. cxlv-clv; Mariano Baquero Goyanes, "El entremés y la novela picaresca", dins Estudios dedicados a Menéndez Pidal, VI (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1956), 215-246; Felicidad Buendía, Antología de entremeses (Madrid: Aguilar, 1965) pp. 36-50; Bergman, Ramillete de entremeses y bailes, pp. 12-19. La temàtica dels entremesos de Quiñones de Benavente ha estat estudiada amb detall per Bergman, a Luis Quiñones de Benavente y sus entremeses, pp. 77-90 (a l'inventari d'obres, pp. 275-448, dóna l'argument resumit de tots els entremesos), i a Luis Quiñones de Benavente (New York: Twayne Publishers, 1972), pp. 26-105.

[2]N'he comptat tres per la justícia i els soldats que surten a l'Entremès de na Juana Beusadarrera, en Pipelles i es doctor Daçavenga (18) i dos, un home i una dona, pels veïns que surten a l'Entremès de la Senyora Beneta (44). A cap dels dos entremesos el nombre d'aquests personatges ve indicat.

[3]Sobre aquest tipus en el teatre castellà, vegi's William Samuel Hendrix, Some native comic types in the early Spanish drama (Columbus: The Ohio State University, 1925), pp. 10-15; Gabriel H. Lovett, "The churchman in the Spanish drama before Lope de Vega", Bulletin of the Comediantes, IV (1952), 161-167. Per la presència del

mateix personatge a les farces franceses, vegi's L. Petit de Julleville, Répertoire du théâtre comique en France au Moyen-Age (Genève: Slatkine Reprints, 1967), que dóna els arguments resumits de les obres inventariades. Pel que fa al teatre humanístic italià, vegi's Antonio Stäuble, La commedia umanistica del quattrocento (Firenze: Instituto Nazionale di Studi sul Rinacimento, 1968), pp. 176-178.

[4]Rouanet, p. 34; Cotarelo, t. I, vol. i, pp. cliii-cliv; Asensio, pp. 23-24.

[5]Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 681.

[6][Ciutat de Mallorca:] Estéva Trias, 1845; i Palma: Gil, 1865.

[7]Alcover i Moll, Diccionari, X, 109.

[8]La figura del fanfàrria al teatre castellà del segle XVI ha estat estudiada per J. P. Wickersham Crawford, "The braggart soldier and the rufián in the Spanish drama of the sixteenth century", The Romanic Review, II (1911), 186-208; Hendrix, pp. 92-95; María Rosa Lida de Malkiel, "El fanfarrón en el teatro del Renacimiento", Romance Philology, XI (1957-1958), 268-291.

[9]Vegi's les obres citades per Lorenzo Pérez Martínez, "Los fondos manuscritos lulianos de Mallorca", Estu-

dios Lulianos, IV (1960), 91-93; també inventariades per Fernández, p. 74; i Jaime Botellas, El prodigio en ambos amores (Palma: Melchor Guasp, 1701).

[10]Manuel García Blanco, "El tema de la Cueva de Salamanca y el entremés cervantino del mismo título", Anales Cervantinos, I (1951), 71-109.

[11]Antoni Ma. Alcover, Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Recó, IV (Palma de Mallorca: Gràfiques miramar, s. d.), 63-65. Aquest paral·lel me'l fé notar Josep Maria Llompart.

[12]Sobre les imitacions d'aquesta obra dintre de la literatura europea occidental, vegi's K. Schaumburg, La Farce de Patelin et ses imitations (Paris: Librairie C. Klincksieck, 1889).

[13]Sobre personatges i motius còmics del teatre castellà del segle XVI, vegi's J. P. Wickersham Crawford, "The Devil as a dramatic figure in the Spanish religious drama before Lope de Vega", The Romanic Review, I (1910), 302-312, i "The braggart soldier and the rufián"; Hendrix; Lovett; Lida de Malkiel.

AUTORIA

Només vuit dels entremesos d'aquest repertori són d'autor conegut. L'Entremès del jovençà i la jaia (19), l'Entremès de Mosson Pitja (32) i l'Entremès del pagès i el misser mut (33) són de Sebastià Gelabert i Riera (Manacor 1715-1768), també conegut pel nom de Tià de Sa Real.[1] La figura de Gelabert ens ha arribat mitificada: no se sap on acaba la llegenda i on comença la història. Era fill d'una família de pagesos i va treballar sempre al camp per compte d'altri. En vida ja adquirí anomenada. La seva fama de bruixot -sembla que obrava prodigis i feia vaticinis- inquietà la Inquisició fins al punt que aquesta envià una comissió al seu poble per interrogar-lo i examinar els seus escrits. La seva cultura devia ésser molt escassa, però els rudimentaris coneixements literaris i la gran facilitat versificadora que posseïa li donaren prestigi en el medi rural en què visqué. És el pri

mer glosador conegut, un dels poetes més importants de la literatura popular mallorquina. La seva obra, tota en vers, és relativament abundant; però la qualitat literària és més aviat baixa. A part dels tres entremesos citats i d'alguns pronòstics, és autor de tres comèdies de sants: Comèdia del gloriós màrtir Sant Sebastià,[2] Comedia de S[ant] Antoni de Viana[3] i Comedia en tres jornades y un pròlech de la gloriosa verge y martir Santa Bárbara;[4] d'una comèdia en un acte, titulada Comedia den Pedro Belmar, sobre la vida d'aquest mariner català;[5] i de dos poemes llargs: Descripció de la Temporada del añ 1744 y siquents fins a 1750[6] i La carta de amors.[7]

L'Entremès de na Faldó Gomila (9) ha estat atribuït a dos glosadors de Llucmajor -Rafael Sastre del Puigdarroç (1735-1787), que era teixidor de lli,[8] i Tomàs Mut, que per ara ens és desconegut-[9] com si es tractés de dues obres diferents amb noms semblants, La còpia manuscrita a du el nom de Sastre, però l'obra s'edità amb el de Mut.[10] L'Entremès còmic del beato Ramon (4) podria ésser, segons ve indicat al final de la còpia c, d'un tal Benet Vedell.

Ni el manuscrit ni l'edició de la Comèdia del misser fet míser (30) duen nom d'autor, però segons Joaquim M. Bover,[11] aquest entremès és de Guillem Roca i Seguí (Ciutat de Mallorca 1742-1813), doctor en dret que exercí d'advocat desde 1759 fins que morí, un dels poetes més interessants del segle XVIII a Mallorca i pare del també poeta Guillem Roca i Reus.[12] Molts d'anys després de la seva mort li publicaren algunes obres: l'entremès ja es-

mentat, amb el nom de Comèdia del misser miserable (30a'), i una petita col·lecció de poesies, Romances per plorar rient ó per riure plorant.[13] Posteriorment han aparegut reproduïdes, ja sigui fragmentàriament o del tot, algunes d'aquestes poesies i d'altres en obres de caràcter general;[14] però la part més considerable de la seva poesia, gairebé tota de caràcter satíric i burlesc, i de qualitat molt desigual, queda per publicar.[15] Tampoc han estat publicades les dues "rondalles", que li són atribuïdes.[16] Aquestes dues narracions curtes, farcides de refranys, proverbis i modismes, són un autèntic exercici lingüístic, del gènere del Cuento de cuentos de Quevedo i de la Rondalla de rondalles del valencià Lluís Galiana. Aquest interés per la llengua que les dues "rondalles" semblen insinuar, el misser Roca el va fer evident sobretot col·laborant amb el comte d'Ayamans, Josep Togores i Zanglada, en la recerca d'equivalències llatines als mots catalans per l'Addición de varios vocablos al Vocabulario de tres lenguas, Mallorquina, Española y Latina.[17] La Comèdia del misser fet míser, única obra teatral coneguda de les diverses que Roca i Seguí escriví, és paròdia de La vida es sueño de Calderón de la Barca. Cal observar que si bé el text no prova l'atribució de Bover, al menys no la desmenteix: més aviat la corrobora. Les llatinades, de caràcter jurídic algunes, i certes al·lusións bibliogràfiques suposen una cultura molt pròpia d'un misser. Cita, per exemple, el "Comes", al·lusió al tractat de notaria en llatí publicat a Girona, l'any 1704, intitulat Viridiarium artis notariatus. Posa en evidència, a més, una

facilitat versificadora i uns coneixements literaris que Roca posseïa. Algunes de les formes mètriques emprades són pròpies de la literatura culta. A més, aquest tipus de "divertimento", tan propi d'un lletrat com és la paròdia, era del gust de Roca i Seguí qui ja l'havia practicat en algunes de les seves poesies: a la Fàbula burlesca de Píramo i Tisbe tracta en forma burlesca un mite clàssic.

Més perd l'avaricións que l'abondós (27) és de Tomàs Aguiló i Cortès (Ciutat de Mallorca 1775-1856), pare del poeta Tomàs Aguiló i Forteza.[18] Aguiló i Cortès havia fet estudis d'humanitats i de filosofia. En castellà va compondre un Oratorio sagrado a la virgen y mártir santa Eulalia[19] i un recull de Poesias sagradas.[20] En català, és autor d'una col·lecció de Fábulas en vers mallorquí, escrites en 1802,[21] d'una Rondaya de rondayas, que és l'obra que li donà més fama,[22] i de l'entremès abans esmentat. Ara bé, en comparar l'obra d'Aguiló i la de Roca ens trobem amb coincidències sorprendents: sembla com si Aguiló per escriure les seves obres en català s'hagués aprofitat de les obres encara inèdites de Roca. Les vint-i-quatre faules d'Aguiló són totes al manuscrit que du el títol de Varias fabulas escullidas dels millors autors traduidas en mallorqui per el Dr. en drets D. Guillem Roca,[23] que només en conté dues més i en alguns fragments les reprodueix literalment. Una cosa semblant passa amb la Rondaya de rondayas i una de les rondalles de Roca:[24] molts fragments d'una coincideixen amb les de l'altre. En el cas de Més perd l'avaricións que l'abondós no es pot parlar de

plagi, però curiosament, aquesta obra reprodueix el mateix tema que la Comèdia del misser fet míser atribuïda a Roca i Seguí: un pare vol impedir el matrimoni de la filla per poder continuar administrant els bens d'aquesta, fins que després d'ésser burlat pel futur gendre consent en el casori. Aguiló no havia de conèixer necessariament El misser fet míser per escriure la seva obra: el tema era molt conegut i ja havia estat repetidament utilitzat pels comediògrafs castellans dels segles XVII i XVIII. De totes maneres no deixa d'ésser curiosa aquesta coincidència de tema vist el possible plagi de les altres dues obres de Tomàs Aguiló. Tanmateix, abans de parlar de plagi caldria demostrar satisfactòriament l'atribució de les obres de Roca.

L'Entremès dels locos (23) és possiblement de Bartomeu Mestre i Barceló (Felanitx 1790-Ciutat de Mallorca 1852), prevere i doctor en teologia, comediògraf mallorquí de l'època. Les seves inicials figuren al manuscrit com a nom d'autor.[25] Mestre escriví a més poesies,[26] dues comèdies nadalenques, Comedia pastoril del nacimiento del Mesías i Pastorells al naxament,[27] i una de tema bíblic, Joseph venut per sos germans.[28]

Els quaranta-dos entremesos restants -vuitanta-quatre per cent del total- són anònims. Molts d'ells, malgrat l'estil descurat, són obra de lletrats amb estudis de nivell universitari, com metges, advocats, notaris, capellans i frares. Més del cinquanta per cent de les obres anònimes (3, 5, 7, 11, 13, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 34, 35, 38, 41, 42, 43, 46, 48, 49, 50) contenen ele

ments cultes que només una persona d'una formació d'aquest tipus podia saber usar. Sobre tot fan servir el llatí com a recurs estilístic. Les llatinades són generàlment macarròniques, però suposen tanmateix un coneixement de la sintaxi i del lèxic llatins. A l'Entremès d'en Periquet (37), per exemple, apareix citat l'adagi llatí "audaces fortuna juvat" i Nolasco ensenya aquesta llengua als al·lots que asisteixen a l'escola; i, malgrat la finalitat còmica de l'escena, es fa evident que l'autor de l'obra coneixia la gramàtica llatina. La cultura de l'autor de l'Entremès de los sacristans burlats (43) es posa en evidència amb les llatinades d'Agamus i Putifar:

> Putifar. Cara, carior, carissima, aquí està
> sacristanus cum corde molt ardent.
> El Tityre, tu patule, tu ets meva
> i el barbara celarent de mon gust,
> el dabitis sols tens per fet molt just.
> Pren ja me voluntat, que tota és teva.
> Recorda't de dies anticorum,
> mostra'm un poc d'amor, vita dulcedo.
> Sols esper prest ton concedo
> de l'escondit frissessomorum.
> Ablanda ton cor diamantí,
> tos osculos de soladme converte,
> cregues que et tinc amor molt certa, certa,
> miserere jam cordis tristis mei!
> (a', p. 31)

Pel tercer d'aquests versos s'inspirà en el primer vers de l'ègloga primera de Virgili, "Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi". En el vers següent fa referència als sil·logismes Barbara i Celarent de la lògica escolàstica. I continua amb llatinades inspirades en la "Salve": "vita dulcedo", "osculos" (canvient "oculos" per "osculos");

"converte". Les llatinades d'aquest tipus, inspirades en la litúrgia catòlica, sovintegen també en altres obres. A vegades les llatinades són fórmules jurídiques o mèdiques. Alguns entremesos són bilingües i suposen el coneixement del castellà a nivell culte, com per exemple l'Entremès de na Vetlòria (50):

> Sold[at]. Falta lo mas singular
> aun amigo patron.
> Marit. Si es cosa de menjar
> no ferem res, perque estich
> que de massa ple esclat.
> Sold[at]. Patron amigo no es esto,
> si que el invicto Latrane
> que esta noche condujo
> esta cena principal
> escondido se halla en aquel cuarto
> en forma de sacristan
> perque vos aquesta nit
> no podais gens descansar
> y es menester sacarlo presto.
> Marit. Señor, li diga sen vaje
> per se porta des corral,
> sino fugiré de cuatres
> per no veurer aquell malvat
> Escolá. Gosau messions que jo encare
> seré bañut y atupat?
> Soldat. Patron amigo, valor
> que me teneis al costat.
> (a, pp. 689-690)

A més hi ha referències molt diverses a la literatura, a la mitologia clàssica, a la medicina, a la filosofia, a la teologia, a la Bíblia, al dret, a la història, etcètera. Per exemple, a l'Entremès d'en Perote (38) i a Sa variedat en sa locura (49) apareixen citats diversos tractats de dret -al segon s'esmenta, fins i tot, el Co-

di Justinià; i el matamoros de l'Entremès del valentàs (48) invoca a tota una sèrie de personatges de la història i literatura:

> Car[reter]. Ara estich encés de rabia
> per sant Telm que si altri vé,
> ab una xafarrotada
> n'he de fer d'ell cincents trossos
> picadillo, unsas y dracmas,
> vaje vosté á festetjar
> que aquí dexa en la campaña
> á Olofernes, á Goliat,
> á Roldan y als dotse pares
> á Ferro-brás d'Alexandria
> ab tota la demes comparsa,
> un Hercules, un Neron
> á una legió de diables.
> Vaje que aquí me qued jo.
> (b, 697-698)

NOTES

[1]Sobre Gelabert vegi's Joaquín María Bover de Rosselló, Memoria biogràfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura (Palma: Imprenta Nacional a cargo de D. Juan Guasp y Pascual, 1842), p. 132, i Biblioteca, I, 349-352; Archiduque Luis Salvador, p. 97; Sans, qui equivocadament, el creu de final del segle XIX i diferent a Tià de Sa Real; Antoni Ma. Alcover, Aplec de rondaies mallorquines d'En Jordi d'Es Recó, V (Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar, 1962), 44-78; Juan Ruiz i Calonja, Història de la literatura catalana (Barcelona: Teide, 1954), p. 395; Josep M. Llompart, "Tres mites mallorquins" dins El llibre de tothom (Barcelona: Alcides, 1965), pp. 179-185; Comas, IV, 765, 801 i 807.

[2]MP-IV, pp. 407-450.

[3]MP-IV, pp. 451-482.

[4]MP-IV, pp. 483-526. Hi ha una altra còpia, també de Bartomeu Pascual, datada l'any 1860, amb el nom de Comedi famosa de la verge y martir santa Bárbara, a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 935, ff. 1-22^{v}.

[5]MP-VI, pp. 527-556. Hi ha una altra còpia feta l'any 1860 per Bartomeu Pascual a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 935, ff. 23-38, que es titula Entre-

mès den Pedro Belmar; i també s'editià, Pera Belmar (Palma: Impr. de Villalonga, 1884).

[6]Palma: Impr. de Estéva Trias, 1846. A la Biblioteca March se'n conserven dos manuscrits: un amb el nom de Poesias sobre lo que sucehí en Mallorca, desde 1744 fins l'añy 1750, sense catalogar, i l'altre amb el de Cansóns de lo que suceí en el siqle devuit desde lo añy 1750, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, III(45). També hi ha una còpia amb el nom de La temporada dels mals añys a MP-III, pp. 535-547.

[7]MP-III, pp. 529-535.

[8]Bover, Biblioteca, II, 360.

[9]Ibid., I, 536.

[10]Referint-se als entremesos mallorquins, Fàbregas, Aproximació, p. 51, diu, sense donar-ne cap prova, que "sembla que el gran proveidor d'arguments fou Rafael Sastre del Puigderòs".

[11]Bover, Biblioteca, II, 272-279.

[12]Sobre Guillem Roca i Seguí, vegi's a més Bover, Memoria, pp. 337-338, i Nobiliario, p. 319; Archiduque Luis Salvador, pp. 97-99; Ruiz, p. 373; Melià, pp. 26-27; Josep Massot i Muntaner, "Un vocabulari mallorquí-castellà del segle XVIII", Estudis Romànics, XIII (1963-1968

[1971]), 147-163, pp. 148-150; Comas, IV, 769-776; Jaume Vidal Alcover, ed. Poema satíric contra el vici i mala costum del beure, de Guillem Roca i Reus, Antoni Cabrer i Joan Ferrà (Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1973), pp. 28-31; Jaume Vidal Alcover, "La Rondalla de rondalles mallorquina", Lluc, LIII (1973), 182-185.

[13]Palma: Impr. de Esteva Rtias [sic; llegiu Trias], 1852 (Cf. Vidal, ed. Poema satíric, p. 29, n.)

[14]Bover, Memoria, pp. 337-338, i Biblioteca, II,272-279; Archiduque Luís Salvador, pp. 98-99; Joaquim Molas, ed. Poesia neoclàssica i pre-romàntica, (Barcelona: Edicions 62, 1968), pp. 51-62; J. M. Castellet i Joaquim Molas, Ocho siglos de poesía catalana: Antología bilingüe (Madrid: Alianza Editorial, 1969); Comas, IV, 769-776.

[15]Jaume Vidal Alcover ha localitzat, estudiat i editat cinquanta-set composicions en vers de Roca i Seguí, a part de dues narracions en prosa, a la seva tesi de llicenciatura "Guillem Roca i Seguí i Guillem Roca i Reus: Obras" (s. d.) que es pot consultar al Seminari de Filologia Romànica de la Universitat de Barcelona. Hi manca un romanç de 150 versos que comença "Molt itlustre Comendant/ de ses Milicias Urbanas" (Bibl. March, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, V (57); MP-II, pp. 373-378; Joaquín María Bover, Miscelánea erudita maioricense, VIII, 223-226) citat a la mateixa tesi, f. 28. A la Biblioteca March (Caja 4º 1/21) he localitzat, a més, un manuscrit no usat per Vidal, que du el títol de Varias fabulas esculli-

das dels millors autors traduidas en mallorquí per el Dr. en Drets D. Guillem Roca i que conté vint-i-sis faulés, de les quals només unes poques ja publicades anteriorment o conservades en altres manuscrits, figuren a la tesi esmentada.

[16]Bover, II, 272, diu que el fill de Roca li mostrà una Rondalla de Rondallas sense editar del pare Fr. Luis de Villa-Franca, Miscelaneas historicas mallorquinas recopiladas de varios Mss. ê Impresos, vol. IV, pp. 263-277, les copià com a obres de Roca i Seguí i les batejà amb el nom de Relació de un cas succeït en esta ciutat de Palma (la mateixa que amb el nom de Rondaya de Rondayes es conserva a la Biblioteca de Montserrat, ms. 147-I) i l'altre amb el de Relación del Dr. Guillermo Roca con muchos adagios mallorquines, Les dues figuren editades a la tesi de Jaume Vidal Alcover. Sobre aquestes dues narracions, vegi's Vidal, ed. Poema satíric, pp. 28-31, i "La Rondalla de rondalles mallorquina".

[17]Massot, "Un vocabulari", pp. 148-150.

[18]Bover, Biblioteca I, 4-6; Melià, pp. 28-29.

[19]Palma: Imp. de Salvador Savall, 1805 (Cf. Joaquín María Bover, Biblioteca, I, 5).

[20]Palma: Imp. de Juan Guasp, 1851.

[21]No editades fins més tard, Palma: Imp.de Trias, 1846.

[22]Palma: Imp. de Felip Guasp, 1815; reeditada en 1817, 1834, 1881 i, modernament, per R. Miquel y Planas, dins el Novelari català dels segles XIV a XVIII (Barcelona: L'Avenç, 1908-1916), vol. III.

[23]Biblioteca March, Caja 4º 1/21.

[24]La que Villa-Franca copià amb el nom de Relació de un cas succeït en esta ciutat de Palma, a les seves Miscelàneas, IV, 263-267. Vidal, ed. Poema satíric, pp. 29-30, i "La Rondalla de rondalles mallorquina", planteja per primera vegada el problema d'aquestes coincidències entre les dues rondalles, i suposa, com sembla molt probable, que Aguiló plagià Roca.

[25]Llegeixo "D." com abreviatura de "don". Vegi's, sobre Mestre: Joaquín María Bover, Memoria biogràfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura, pp. 189-190, i Biblioteca de escritores baleares, vol. I, pp. 492-494.

[26]Només n'he localitzada una: "A una Rosa coida en febrer de 1834 en el jardí dels Rosells de Felanitx", Biblioteca March, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, IV, (45). Potser també són seves les poesies en castellà conservades manuscrites amb les inicials B. M. a la Biblioteca March, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, VII (1).

[27]Bartomeu Pascual, MP-I, pp. 497-505, copià un fragment d'uns "pastorells" que s'havien trobat entre

els papers que deixà B. Mestre.

[28]Bover, Biblioteca, I, 493.

LLENGUA, ESTIL I METRICA

La llengua dels entremesos és, bàsicament, el mateix català parlat a Mallorca, amb tots els trets dialectals que el caracteritzen. Gràcies a l'ortografia vacil·lant dels manuscrits i de les edicions, fins i tot la pronúncia dialectal hi queda reflectida ben sovint. Serveixin d'exemple vuit versos agafats a l'atzar d'El ciego per son profit (6), on trobem les formes dialectals mallorquines corresponents a vinqués, qualcú, filleta i vull, que donaré subratllades:

Tom[asa]. Compon aquestas cadiras
adesa bé aquesta cuadra
per si acas vengués colcú
perque he enviat se criada
Cos[me]. Si fieta en molt de gust
¿Vols res més? vejes quem manas
Tom[asa]. Per ára no vuy res mes
ja'm cridarás si'm demanan
(a, f. 7)

Vengués és una de les formes pròpies de la conjugació del mallorquí; colcú, fieta i vuy mostren dos fenòmens fonètics generalitzats en el llenguatge parlat de Mallorca: la conversió del diftong ua en o i la vocalització de la ll intervocàlica o final.

Aquest llenguatge però es presenta sotmès a una certa elaboració literària, en general descurada i maldestra, que l'allunyen, a unes obres més que a les altres, de la parla viva i col·loquial. La intenció de llurs autors no era de cap manera la de reproduir el mallorquí parlat, sinó la de fer literatura amb l'únic català que coneixien, el de Mallorca. Aquesta intenció literaria, que cal donar per suposada en qualsevol obra, es fa manifesta especialment en certs trets: uns es poden atribuir a la mateixa tradició literària catalana, ja molt dèbil al segle XVIII i a la primera meitat del XIX, d'altres a la simple imitació de la literatura castellana. Un dels trets més clars d'aquesta deformació estilística de la llengua parlada és, potser, l'ús de l'article literari. A vegades (4, 6, 9, 18, 21, 27, 29, 45) l'article definit és usat d'acord amb les normes de la parla de les Balears, que fa servir l'article salat -es, sa i so- en la majoria dels casos i reserva l'article literari per a una sèrie ben definida de substantius, com la mar, el cel, l'amo, el món, la Seu, l'infern, el Bon Jesús o el Dimoni. A altres obres (1, 12, 13, 31, 32, 35, 36, 40, 42, 44, 46) predomina l'article salat, però l'article literari hi és usat en ocasions en que la llengua parlada no ho exigeix. A la majoria d'entremesos (2, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 24, 25,

26, 28, 33, 34, 37, 39, 41, 47, 48, 49, 50) els dos articles són usats indistintament sense cap norma, o, millor dit, seguint un criteri personal i arbitrari. Com a l'Entremès del pagès i el misser mut (33) de Sebastià Gelabert:

Proc[urad]or. Que cosa teniu de nou?
Paj[ès]. Vosté ja'u sap
Jo no duch pensament bó dins es meu cap.
No encare há esperimentat com s'ha de fer?
Proc[urad]or. Vos que no duis ningun acte.
Paj[ès]. Que n'he mester?
Jo don ses rahons tan claras sense paper!
Fas comptes que un quis docta en dirá més.
Proc[urad]or. L'amo ja estich olvidat del qu'em diguereu
Suposat molts d'arguments devant me fereu
Ja donaren las rahons molt llargament
pero no pugué compendre vostron intent
M'estic tan embarasat
Que no'm recorda res del qu'heu dit com heu
Es ram duis tan embuyat que no te fí./parlat
Paj[ès]. Home cualsevol miñó m'entendrá a mí,
Jo he tingut aquests cuentos que vos diré:
Una tia que tenia campava bé
Morí y feu testament.
Proc[urad]or. Jo no'u entench,
Comensava la consecuencia com fonch axó
Veurem si vos donaré un caní bó.
Paj[ès]. Señó, tenia una tia rica sens fí,
Deye que lo qu'aplegave era per mi
Assó tot lo mon eu sap.
No's cosa que jo m'haje treta d'es meu cap
Vingué el fallo que mori y feu testament
Proc[uard]or. Aguardau, vos tornau començar jo no'u entench
Pajès. Aquesta dona era una jermana de mon pare.
Vejam si vos donaré se rahó clara.
(a, p. 572)

Aquí, al costat de substantius precedits per l'article salat i dels que obligatòriament han de dur l'article lite-

rari, fins i tot en mallorquí, en trobem tres que en desacord amb el llenguatge parlat van acompanyats de l'article literari: las rahons (també ses rahons i se rahó, al mateix fragment), la consecuencia i el fallo. Només a quatre obres (22, 30, 38, 43) es fa servir sempre l'article literari, menys en uns pocs casos, deguts possiblement a una descurança del copista. L'article masculí lo a alguns entremesos és més emprat que no pas a la llengua parlada, la qual avui el reserva per algunes frases fetes com tot lo mon o tot lo dia. A l'Entremès de los sacristans burlats (43) que és una de les obres escrites amb més cura, el trobem ben sovint: lo sacristà, lo meu marit, etc.

L'ús del demostratiu esta (13, 28, 34, 38, 39, 43), encara usat a la llengua literària del segle XVIII i de començament del XIX potser es pot atribuir a la mateixa tradició literària catalana. Al costat del lèxic mallorquí i dels castellanismes que ja s'havien introduit a la llengua diària s'hi troben també algunes formes pròpies del català continental, com vinc, tinc, miro, adoro, (43) -en lloc de les mallorquines venc, tenc, mir i ador, que són les que gairebé sempre trobem als entremesos. L'ús de barbarismes com nada (19), astros, alma, amigos, mandato, (28), comida, perro, amigo (34) i basilisco (50), no introduïts a la llengua parlada, només pot ésser explicat per l'intent de superació del dialectalisme i la voluntat de fer una llengua literària. És difícil de dir si l'ús preferent de les formes més arcaiques del subjuntiu -a, -es, -en, o sense vocal a la desinència responia a l'ús

diari o si també servien aquesta mateixa voluntat. Vegi's un fragment del manuscrit més antic de l'Entremès del moliner (31), on subratllaré les formes del subjuntiu, avui substituïdes per facis, diqui, faci, tenqui i vegin:

Veu. que no veus que tot obliga
a quel fases bañut
Dom[inga]. el cor parex quem diga
que home tan pardut
a se muller obliga
de quel fase bañut
puis que tal vol esser
que no tenc quiatut
yo le de fer bañut
vajan sistiré apler
justament cade dia
pase un estudiant.
(a, f. 101v)

A part de la descurança de l'estil, cal observar també l'ús d'altres llengües com a recurs estilístic. A algunes obres, una petita part del diàleg és en castellà, o en una barreja de català i castellà. L'ús d'aquesta llengua sol quedar en certa manera motivat pel caràcter del personatge que la parla, o per la persona a la qual aquest s'adreça. És la llengua dels militars, soldats i oficials, o de les persones que es volen fer passar per tals (15, 17, 20, 25, 48, 50). Escoltem, per exemple, el capità de l'Entremès del lladre (20) que parla en català i castellà al mateix temps:

Cap[ità]. Plantamos aquí soldats
y tu cabo á cap de fila
vamos axí com se estila
en los casos apretats
Me han dicho que por aquí

habita cierto ladron
pienso que en esto corton
donde el varen descubrí
Jo vengo para buscarlo
en nombre de la justicia
y si les trace malicia
no reparen en matarlo.
. . . . . .
Cap[ità]. en decir alerta estar
no me hagan el ronsero
y si el quiere hacer fuego
no reparen â matar
(a, f. 19)

També parlan castellà un àngel (4); una dona quan s'adreça a uns moros (18); un lladre quan parla amb un capità (20); una jaia, invocant el vi i l'aiguardent (26); un àngel i el Dimoni quan conversen junts (35); un senyor i un sabater, aquest només quan es dirigeix al primer (45); un notari que dicta un compromís en una barreja de català, llatí i castellà (46); un llicenciat, adreçant-se a una portuguesa (48); i uns comediants recitant obres de teatre en castellà (49). Algunes vegades, a més, també es canten cançons en aquesta llengua (11, 48).

El llatí també és usat a moltes obres, per ridiculitzar o caricaturitzar el qui se'n serveix. Sol ésser un llatí macarrònic, a vegades paròdia del llatí eclesiàstic, o repeticions de frases tretes de la literatura clàssica o d'expressions fetes, usades per metges, juristes o lletrats. L'ús de llatinades és obligat en el cas dels sagristans, notaris, missers, procuradors, llicenciats i estudiants (5, 13, 22, 30, 37, 38, 41, 42, 43, 46, 48, 49, 50). Escoltem, per exemple l'escolà de l'Entremès del procurador (42):

Esco[là]. Audi me Pretor
Ball[e]. A mi no me diuen Patró, (crida)
apreniu de cortezia
si no hen sabeu polisó.
Esco[là]. Iste servus mihi debet.
Ball[e]. Ses serves de Medó Bet?
Esco[là]. Sex decim solidos importat.
Ball[e]. Qui eficareu á se porte?
Esco[là]. Domine Presto sis prudens.
Ball[e]. Que peste vos deys prunas?
Esco[là]. Quod facias mihi pa-gáre
Ball[e]. Qui ferireu pe se care?
Esco[là]. Funeralem dico ego.
Ball[e]. A mi vos en direu cego?
Esco[là]. Tu non me capis expécta.
Ball[e]. A mi em perdeu el respecte?
Esco[là]. Intellige quod non capis.
Ball[e]. Tu dirás que no tench cap? (se alse)
Esco[là]. Sede de bufeto in cornu.
Ball[e]. Bons raves, á mi cornut!. . .
(a, f. [198])

També el fan servir personatges que no tendrien per què saber-ne (2, 4, 18, 20, 24, 25, 26, 34). Aquest és el cas de la jaia de l´Entremès d´en Martí i na Clara (26).

Més rarament i en passatges curts, trobem també llenguatges totalment arbitraris que barrejen paraules de diverses llengües desconegudes per l´auditori. El protagonista de l´Entremès del procurador (42), per exemple, intenta contestar en francès a les llatinades de l´escolà:

Esco[là]. Non es tibi Dominé?
Proc[urador]. Us, aquest me parla en inglés, (ap[art])
y com men tenc de dasfé?
Ay, yo perlaré en francés,
y axi lo embuyaré.
Esco[là]. Ego pro debito venio (Surt)
Proc[urador]. A la fresán ejasenio.
Esco[là]. Centum numos funeralis.
Proc[urador]. Avec á la masialis.

Esco[là]. Camellam tibi donabo. (a, f. 194)

A l'Entremès de na Joana Beusaderrera, en Pipelles i es doctor Daçavenga (18) hi surten dos moros que canten en una barreja de català, italià i castellà, i, acabada la cançó, parlen un llenguatge inventat que vol ésser àrab:

Los dos. Pobrere de me soy sopo
non poso caminar
voy siempre de galopo
non poso arribar...
Amigo questi estropo
nun fasi atropellar
voy siempre de galopo
non poso arribar...
Burrifati. Sus, sas, sis, Mananeis.
Man[naneis]. Jour, Tramp, drit, lem xerrim
Bur[rifeti]. Seix, copí.
(Aquí entrará Pipellas.)
Pip[ellas]. Que parlau de vi? jan som.
(Se ajonoyan los dos moros.)
Bur[rifati]. Sis, sas,
Man[aneis]. Tramp, elm, xerrim. (a, p. 139)

L'ús d'aquestes llengües és un recurs estilístic manllevat a la farça medieval.[1] La seva finalitat és, sobretot, provocar la rialla.

Als entremesos no sols es parodien altres llengües, sinó també altres gèneres literaris. A la Comèdia del misser fet míser (30) Catalina es queixa de la seva sort amb dècimes que parodien les de Segismundo a La vida es sueño de Calderón de la Barca,[2] quedant així de manifest la semblança de la situació en què es troben els dos personatges, els quals els pares respectius, per por de perdre el benestar present, volen mantenir reclosos. L'Entremès còmic del Beato Ramon (4) és una paròdia de les comèdies de sant. El conflictus medieval entre l'ànima

i el cos és parodiat en un debat burlesc que es canta a l'Entremès de los fingits ciegos (10).[3] Els sermons són parodiats a l'Entremès d'en Periquet (37) amb el "sermó burlós" que fa Nolasco.[4]

Tots aquests entremesos estan escrits en vers. Tres còpies (25a, 25c, 48a) conserven el text prosificat; però encara que faltessin els altres manuscrits de les mateixes obres que conserven la distribució mètrica, les rimes internes ens permetrien, en bona part, de reconstruir el text original. Generalment, la versificació és polimètrica i el pas d'una a altra sol ésser arbitrari i no coincideix necessàriament amb el canvi d'escena. Fins i tot, a vegades, la mètrica canvia dins d'un mateix parlament. La cançó o el ball final que hi ha a alguns entremesos (5, 7, 10, 11, 18, 21, 30, 43, 48, 50) presenta també formes diferents de la resta de l'obra.

Les formes mètriques emprades mostren, una vegada més, la gran influència castellana que rebé la literatura catalana d'aquest període. La majoria de les formes que fan servir són importades del país veí i molt usades també pels mateixos entremesistes castellans.[5] La més usada és la quarteta heptasíl·làbica, que es fa servir a tots els entremesos, menys a tres (29, 33, 45); és l'única forma emprada a altres tres (27, 31, 34) i la que predomina a la majoria (1, 3, 4, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47). La més generalitzada és la de rima creuada, abba; però sovint, al seu costat, mai com a única ni predominant, adopta també la rima en-

cadenada, abab. A l'Entremès d'un fadrí gran pissaverde (44) es troba, al costat de les altres dues rimes, la d'abcb. Les estrofes de tres, cinc, sis i més heptasíl·làbs es troben a molts de entremesos; però, en general, només d'una manera esporàdica. La quinteta de rima abbba i en altres combinacions és la que més abunda. A alguns textos (2, 6, 9, 13, 18, 24, 26, 42, 44, 47) n'hi ha bastants; però també se'n troben a molts d'altres (1, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 15, 20, 21, 32, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 46). Les estrofes de tres, sis i més versos són rares; però n'hi ha alguna a una bona sèrie d'obres (1, 9, 12, 13, 14, 17, 18, 21, 32, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 44, 46 47). En general aquestes estrofes apareixen barrejades amb les quartetes i no semblen degudes a cap intenció especial si no és a la comoditat de l'expressió del seu autor. Les dècimes espineles de la Comèdia del misser fet míser (30) tenen una funció burlesca ben definida: parodien La vida es sueño de Calderón.

Els heptasíl·labs també apareixen sovint formant romanç i apariats. Deixant de banda els vint últims versos, que són per cantar, l'Entremès del valentàs (48) està tot escrit en romanç; aquesta és la forma que predomina a El cego per son profit (6); i també se'n troben altres tirades (3, 23, 28, 29, 30, 38, 50). Els apariats no apareixen mai com a forma predominant ni exclusiva; però se'n troben amb certa quantitat a moltes obres (2, 4, 13, 15, 18, 21, 22, 41, 42, 45, 47, 50); i d'una manera més esporàdica a (7, 10, 12, 14, 16, 20, 24, 35, 36, 43, 44, 46).

L'únic vers llarg emprat als entremesos és el decasíl·lab en apariats (29, 30, 50), en silves (2, 25), en romanç heroic (29), en octaves reials (29), en tres estrofes 7a-10B-6a-10B (9) i en una sèrie de quartetes ABBA (43). El vers de vuit i de nou síl·labes es troba molt contades vegades a les seguidilles. Aquestes estrofes, de gran flexibilitat i de metre irregular, es caracteritzen per l'alternància de versos desiguals. Generalment els versos llargs són de sis o set síl·labes i queden lliures, mentre que els curts són de tres o quatre i rimen de dos en dos. Les estrofes més corrents són de quatre (6-4a-6-4a) o de set versos (6-4a-6-4a:4b-6-4b). A vegades, com també a les seguidilles castellanes, el vers llarg i curt apareixen escrits en una sola ratlla (3a', 32b', 32c', 33a); als manuscrits de l'Entremès des pescador (39) apareixen distribuïts de les dues maneres. La rima d'aquestes seguidilles és sempre consonant menys a alguna cançó final (7, 30). L'Entremès del pagès i el misser mut (33) és tot en seguidilles; a l'Entremès del jovençà i la jaia (19), a l'Entremès de mosson Pitja (32), els dos de Sebastià Gelabert, i a l'Entremès des pescador (39) ho són quasi tot; i n'hi ha també a altres obres (2, 4, 12, 13, 47, 49). Els trenta primers versos de l'Entremès del jovençà i la jaia serveixen per il·lustrar la irregularitat mètrica pròpia d'aquesta estrofa així com els dos tipus d'estrofa més freqüents, de quatre i de set versos:

Que gracias deuría dar
jo al Señor

per haverme fet en el mon
tan gran favor.

á mes d'haverme creat
fet cristiá
y posat en un ofici
des bons que hia

ma dona una muller
molt amorosa
y ben composta de cós
y temerosa
de Deu del Cel
en fi, puch dir qu'es coloma
sense fel.

No'm puch cansar d'alabar
el seu valor
be puch dir que m'ha afavorit
Nostre Señor.

Es una dona fanera
llesta sens fi
Non poria trobar altre
millor per mi,
ni de tan bona
dins una centuria no n'ha nada
com semblant dona.

de mes á mes em vol bé
qu'es sens igual
no's trobará dona á son marit
ser mes leal.

(a, p. 557)

Versos més curts de sis síl·labes en tenen, a més de les seguidilles, la sèrie d'estrofes 7a-7a-7b-3b, a l'Entremès des jai gelós (16); les set estrofes de vuit pentasíl·labs abcb: defe (fe=tornada), a El cego per son profit(6); i les codolades a l'Entremès del barber pobre (2), a l'Entremès còmic del Beato Ramon (4) i a l'Entre-

mès d'en Llorenç Mal Casadís (21). La codolada, única forma emprada que no es pot atribuir a cap influència forana, consisteix en una tirallonga de versos alternativament llargs i curts, que rimen per parells:

Si sa teva cara veies!
Tens una cana de celles,
es front clapat,
es dos ulls color de gat
i a la bombé.
Tens es nas de xoriguer,
sempre mocós;
sa boca just un anfós,
ses dents de fava,
i sempre te cau sa bava,
tota lleganyes.
Per compondra't no tens manyes,
desmanyotada
ets una al·lota passada,
per bé que es diga,
una fadrinota antiga,
vella, garruda,
qui ja has tornat geperuda
i fas de jove.
No vull que em beses sa cova
ni vull que em mirs,
perquè per bé que t'estirs
ets mal criada,
i sobretot mal forjada
de cap a peus.
Pensaves que tot fideus
per tu estaria
al puntos que te veuria
i t'ets errada.
(21m',pp. 35-36)

Potser no es pot donar el nom de vers a les paraules d'una, dues, tres o quatre síl·labes que rimen amb una sèrie d'heptasíl·labs als quals segueixen, a l'Entremès de na Joana Beusadarrera, en Pipelles i es doctor Daçavenga (18).

La cançó o el ball final sol ésser diferent de la resta de l'obra. A l'Entremès de les burles d'Isabel (5) consisteix en una estrofa 6a-6b-6a-4a; a l'Entremès de dos golosos (7) i a la Comèdia del misser fet míser(30), en seguidilles compostes; a l'Entremès de los finqits ciegos (10) i a l'Entremès de los sacristans burlats(43), un apariat es repeteix després d'una sèrie de quartetes, tot en heptasíl·labs; a l'Entremès del fossar (11) consisteix en dues "endechas", 5a-5b-5c-5b; a l'Entremès de na Joana Beusadarrera, en Pipelles i es doctor Daçavença (18), en sis estrofes: les cinc que canten tots plegats fan 5a-4b-6a-4b i la que canta un actor sol fa 5a-5b-5a-5b, de rima assonant; a l'Entremès del valentàs (48) la cançó consisteix en una tirada de vint versos alternativament de sis i de quatre síl·labes, com els de la seguidilla, que sostenen la mateixa rima del romanç que els precedeix;[6] a l'Entremès de na Vetlòria (50) té la forma d'una estrofa 5a-5b-5b-5a.

Resumint, es pot dir que l'heptasíl·lab és el vers que té el predomini més absolut als entremesos mallorquins.A vint-i-sis és l'únic metre emprat (1, 3, 8, 10, 14, 15, 17, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46); i, si treiem els versos de la cançó final, també en podem incloure quatre més (5, 6, 11, 48) a la llista. Les combinacions mètriques més emprades són la quarteta heptasil·làbica, el romanç, els apariats i la seguidilla.

Exceptuant el romanç i alguns versos per ésser cantats, la rima és sempre consonant i, en general, correcta. Es troben alguns casos, no massa freqüents, de rima

defectuosa, però no tants com els que poden semblar a un desconeixedor de la pronúncia de les Balears. Per a un mallorquí, la rima de tèmer i corema (39a, f. 38), per exemple, no és defectuosa ja que la primera e de tèmer és també neutra; ni la de mar i tornar (39a, f. 38^{v}), car la r final no sona en cap de les dues paraules; ni la d'esser, paraula aguda segons el català balear, i poder (39b, p. 655); ni la d'índici i justícia (32a, p. 567), car la a del hiatus -ia final no es pronuncia. En els verbs que duen pronom enclític l'accent es desplaça sobre aquest, la qual cosa fa possible rimes com les de mi i anar-hi (39a, f. 39^{v}), favor i estimar-ho (32a, p.564) o de honrar-me i mercè (32a, p. 565).

La mesura del vers és tot sovint imperfecte; però cal suposar que, en molts de casos, això es deu no a l'autor de l'obra, sinó a l'estat de corrupció del text conservat. A vegades la corrupció resulta tan òbvia que aquesta és l'única explicació plausible. Si al vers "tres rovas de sireras cascavellas cadáú" (7a, f. 5v) se li treu la paraula cascavellas, innecessària pel sentit de la frase, resulta un decasíl·lab perfectament mesurat com altres de la silva de la qual forma part. Molt sovint es fa ús de les llicències poètiques, com la contracció, la dièresi, l'elisió i el hiatus, i abús de la sinalefa. També, com ja hem vist en el cas de les rimes, cal tenir en compte que versos que poden semblar mal mesurats en el català literari, no ho són si es pronuncien d'acord amb les normes de la parla dialectal mallorquina.

NOTES

[1]Vegi's Robert Garapon, La Fantaisie verbale et le comique dans le théâtre français du Moyen Age à la fin du XVIIe siècle (Paris: Librairie Armand Colin, 1957), sobre l'ús d'aquests recursos estilístics al teatre francès antic.

[2]També parodià aquestes dècimes Francisco de Castro amb els laments del protagonista de l'entremès El vejete enamorado: cf. Cotarelo, t. I, vol. i, p. cxviii. La mateixa obra cita, pp. cxxxviii i cxlv, diversos entremesos que parodien comèdies de Calderón i d'altres dramaturgs castellans.

[3]Amb aquests mateixos interlocutors, es conserva en lletra del segle XV una Qüestió de la Anima ab lo Cors catalana que editià R. Aramon i Serra, "Un debat de l'ànima i el cos en versos catalans", dins Recueil de travaux offert à M. Clovis Brunel (Paris: Société de l'Ecole des Chartes, 1955), I, 38-52.

[4]Compari's amb el sermó burlesc de l'Entremés de la sacristía de Mocejón, editat per Cotarelo, t. I, vol. i, pp. 60-62.

[5]Vegi's els comentaris sobre mètrica a les antologies següents: Cotarelo, t. I, vol. i, pp. clv-clvi; Buendía, p. 54; Bergman, pp. 38-44. La mètrica de Quiñones de

Benavente ha estat estudiada amb detall per Hannah E. Bergman, Luis Quiñones de Benavente y sus entremeses, pp. 189-260.

[6]Aquesta mateixa forma també fou usada a certes cançons del teatre espanyol del Segle d'Or: Vegi's Tomás Navarro, Métrica española: Reseña histórica y descriptiva (Syracuse- New York: Syracuse University Press, 1956), p. 268.

DESCRIPCIÓ BIBLIOGRÀFICA DELS FONS I DE LES OBRES

ELS FONS MANUSCRITS

De les cinquanta obres inventariades, quaranta-cinc es conserven manuscrites en una, dues o tres còpies; menys l'Entremès còmic del beato Ramon (4) que en té quatre. Divuit, d'entre aquestes, han estat també editades; únicament les número 12, 21, 29, 40 i 44 manquen de manuscrit. En total, són setanta-tres còpies; les quals formen dos grups: un el dels llibrets per servir a alguna representació -avui inclosos molts d'ells en reculls facticis- i l'altre el de les miscel·lànies fetes amb finalitat purament erudita.

La còpia 17a, del manuscrit YP, és el paper d'un sol personatge; la resta de les còpies, senceres o fragmentàries, contenen tots els papers. Les còpies 4a, 35a, 41b i 42a, que recollides i fetes enquadernar per Antoni Furió i Sastre juntament amb altres textos de caràcter i de procedència diversos formen actualment el volum 13 de la seva Miscelánea mallorquina (MF-XIII), possiblement

també havien estat fetes, en un principi, per servir a alguna representació.

Aquests fons manuscrits es conserven a vuit biblioteques de Barcelona, la Ciutat de Mallorca i Montpeller. Els tres més importants, que em donà a conèixer el professor Jordi Carbonell, són el de la Biblioteca Provincial de la Ciutat de Mallorca, amb un total de quarantasis còpies, contingudes en quinze manuscrits; el de les Miscelàneas de Bartomeu Pascual (MP), guardades a l'Arxiu Històric de Mallorca, amb quinze còpies; i el de la Biblioteca de Montserrat que en conserva quatre en un sol manuscrit (MF-XIII). També en conserva la Biblioteca Balear de La Real, tres còpies en un manuscrit (AB); la Biblioteca March en guarda una (ms. EM), així com la Biblioteca del Comte de Zavellà, abans del Marquès de Vivot, (ms. JZ) i la Bibliothèque Municipale de Montpeller (ms. ZV). El manuscrit BJ, que conté dues còpies, és propietat de Gabriel Janer Manila (Ciutat de Mallorca).[1]

He assignat a cada manuscrit una sigla de dues lletres: la primera és la que els correspon segons l'ordre alfabètic, d'acord amb la seva antiguitat; la segona fa referència al centre que els conserva: B per Biblioteca Balear de La Real, P per Biblioteca Provincial de la Ciutat de Mallorca, M per Biblioteca March, Z per Biblioteca del Comte de Zavellà, V per Fonds Vallat de la Bibliothèque Municipale de Montpeller, i J per Janer. La sigla de les dues miscel·lànies està formada per una M i la inicial del cognom de l'autor (F per Furió i P per Pascual) seguida del número del volum en xifres romanes, separat per un guionet,

Llibrets per a representacions.

AB. Ciutat de Mallorca, Bibl. Balear de la Real, ms. II-146.[2]

Recull factici de 214 folis + 2 de saltats entre els 159-160 i els 177-178, i 4 fulls de guarda (3 + 1) posats per l'enquadernador. 217 x 152 mm. Foliació moderna a tinta, fins al f. 213. Foliacions antigues a tinta als folis 9-18, amb els números 78[?]-80, seguits de 2 folis sense numerar, i 82-87, i als ff. 130-152, numerats d'1 a 23. Folis 8, 81-82 i 191-192, en blanc. Una mà d'ara ha escrit "Teatre mallorquí" al 3r. full de guarda i ha fet l'índex al f. [214]. Al f. 19, una altra mà d'ara ha escrit el nom de la comèdia que segueix. La resta és de sis mans, la primera de les quals, ff. 1-7, podria ésser potser del segle XVI, i les altres del segle XVIII i de la 1ª meitat del XIX. Canvis de mà als ff. 9, 20, 50, 83, 193 i 207.

Procedència: És pràcticament desconeguda. Els diversos manuscrits d'aquest recull foren comprats cap a l'any mil nou-cents cinquanta per Gaspar Munar, director, fundador i recopilador de la Biblioteca, al mercat que hi ha els dissabtes a la Ciutat de Mallorca amb el nom de "Baratillo", juntament amb altres papers i llibres vells. El mateix P. Munar als ajuntà i els feu enquadernar en un sol volum.

Contingut: i. Comensa lo plant de N[ostra] Dona Santa María, f.1; ii. Representasio del Misteri de la / Resu-

rectio de Christo Jesus. f. 9; iii, Divina Mort / y pasió de / Jesu Christ / Señor nostro / Pera dia 9 / Reproducció de la portada, f. 19; iv. Loa / Per las dos Parts de la Co- / media intitulada La Pau entre las crueldats per la Scien- / cia ditxosa, f.50; v. Comedia famosa, La Pau / entre las Crueldats, per la / ciencia ditxosa, f. 53; vi. Ball de lo amor, f. 80; vii. Comedia del gran patriaca [sic] sant Antoni de Padua, f. 83 (1ª jornada, ff. 83-98^{v}; 2ª, ff. 107-120^{v}; 3ª, ff. 127-129^{v}); viii. 31a; ix. 34a; x. [Pere Antoni Bernat,] Comedia de la ganaral conquis- / ta de Mallorca, f. 130; xi. 4c; xii. [Guillem] Roca [i Reus,] / Exèquias alos Vocals dela Junta de Bumetas, f. 207.

BJ. Ciutat de Mallorca, ms. propietat de Gabriel Janer Manila.

34 folis numerats modernament a llapis. 300 x 110 mm. Els ff. 1, 10 i 20 estan romputs. Lletra de quatre mans de la primera meitat del segle XVIII: 1) f. 1^{v}; 2) ff. 2-22^{v}; 3) recto dels ff. 23-34 i verso del f. 34; 4) verso dels ff. 23-30. Sense enquadernar.

Contingut: i. 26a; ii. 28a; iii. fragment sense nom de l'Entremès famoso: Los muertos vivos de Luis Quiñones de Benavente, manca el començament i el final de l'obra, ff. 21-22^{v}; iv. dietari d'un capellà, de l'any 1710, on al costat del dia indica la persona a l'ànima del qual la missa va destinada i el que n'ha cobrat, recto dels ff. 23-34 i verso del f. 34; v. fragment sense nom d'uns pastorells, on parlen Bartomeu, Pasqual, Bernat, Leòni-

da, Prudència, un ermità, un àngel, Sant Josep i la Mare de Déu, verso dels ff. 23-29; vi. nota sobre la fundació d'un convent, f. 30^{v}

Procedència: Aquest manuscrit fou comprat l'any 1975 a Joan Cerdà, llibreter de vell de Felanitx, Mallorca.

CP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 1.108.

Recull factici de 42 folis numerats modernament a llapis. Consta de dues parts. La primera és formada pels ff. 1-24 i 33-42, de 240 x 195 mm., d'una mà que podria ésser de la 1ª meitat del segle XVIII. Els quals eren els 36-70 d'un manuscrit més extens, segons indica la foliació antiga de la mateixa mà del text, on manca el f. 62, per error de numeració. Els antics ff. 36-47 són ara al nou manuscrit, els 13-24; els 48-59 són ara els 1-12 i els 60-70 són els 33-42. La segona part, intercalada posteriorment dintre de la primera, la formen els ff.25-32, de 210 x 150 mm., d'una mà de la 2ª meitat del segle XVIII. Tot el manuscrit és a dues columnes. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. 15a; ii. 47a; iii. 43a; iv. 10a; v. 31b; vi. 31c; vii. 5a; viii. 1a; ix. 14a.

DP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 929.

10 folis, de 207 x 150 mm. els ff. 1-4, i de 216 x 155 mm. els ff. 5-10. Foliació moderna a llapis. Lletra de dues mans de la 2ª meitat del segle XVIII: 1ª mà, ff. 1-4 i 7-10; 2ª mà, ff. 5-6^{v}. Folis 5-10, a dues columnes.

Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. [Joan Ramis i Ramis], Arminda / tragedia en tres actes. f. 1 [La còpia només arriba fins a l'escena 5ª del 1r. acte]; ii. 8a; iii. 6a.

EM. Ciutat de Mallorca, Bibl. March, Sig.: 5 caja 1.

11 folis. 212 x 156 mm. Foliació antiga a tinta. Lletra de la segona meitat del segle XVIII. A dues columnes. Sense enquadernar.

Procedència: Foli 1; a llapis: "Regalo de los herederos de / D. Manuel Peña / 22 noviembre 1928".

Contingut: 4b.

FP. Ciutat de Mallorca. Bibl. Provincial, Ms. 928.

Recull factici de 48 folis. 220 x 155 mm. Foliació saltada, feta modernament a llapis. Als ff. 12-15, paginació antiga d'1 a 7. Lletra de sis mans de la 2ª meitat del segle XVIII i de començament del XIX. Canvis de mà als folis 5, 12, 16, 20, 28 i 41. La mà dels ff. 5-11^{v} i 16-[19]^{v} és la mateixa. Folis 1-[4], [9]-[19]^{v} i 28-48^{v}, a dues columnes. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. 35b; ii. 7a; iii. 37a; iv. 37b; v. 20a; vi. Representasio del Naxement de / Christo Jesus en Bellem añy 1787, f. 20; vii. Comedia / de / N[o]stra Señora del Rosér, f. 28; viii. Adoracio de los Reys, f. 41.

GP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, Ms. 936.

Recull factici de 100 pàgines + 1 full de guarda (1 + 0). Papers de mides diferents: 146 x 104 mm., pp. 1-46; 148 x 104 mm., pp. 47-[70]; i 157 x 110 mm., pp. 71-[100]. Paginació antiga a tinta, fins a la p. 33, des d'on la paginació ha estat continuada modernament a llapis; a partir de la p. 47 només són indicats els números senars. Lletra de tres mans: una de començament del segle XIX i dues de la segona meitat del segle XVIII; els canvis de mà són a les pp. 47 i 71. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. Adoració de los / Reys, p. 1; ii. Breu i sustancial noticia de los / enormes delictas de un famosisim gat / del convent de S[an] Domingo senten- / ciat a mort sens apelNació. Autor / Fr. Alberto Borguñy [Poema], p. 33; iii, 22a; iv. 22b.

HP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, Ms. 927.

Recull factici de 20 folis, numerats modernament a llapis, + 1 foli saltat entre els 9-10. Consta de dues parts; la primera, ff. 1-10, és de 208 x 150 mm., de lletra de la 1ª meitat del segle XIX, i a una columna. La segona, ff. 11-20, és de 220 x 155 mm., de lletra de la 2ª meitat del segle XVIII i a dues columnes. Cobertes de paper d'estrassa posades modernament.

Contingut: i. 13a; ii. 43b; iii. 14b; iv. 5b.

IP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 930.

Recull factici de 64 folis de diverses mides: 205 x

153 mm., ff. 1-[14]; 210 x 160 mm., ff. 15-[18]; 206 x 155 mm., ff. 19-[30]; i 220 x 155 mm., ff. 31-64. Foliació saltada, feta modernament a llapis. Foli [30], en blanc. Lletra de sis mans de la 2ª meitat del segle XVIII i de la 1ª meitat del XIX. Canvis de mà als ff.15, 19, 31, 43, 44 i [53]; la mà dels ff. 31-[42]^{v} és la mateixa dels ff. [44]-[52]^{v}. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. Adoració de los tres / Reys Magos, f. 1; ii. 44a; iii. Comedia de S[an]t Juséff, f. 19; iv. Comèdia famosa, Prodigis contra apariencias, / per â un mateix temps viurer y morir, ff. 31-64^{v} (menys f. 43r. i v.); v. Prodigis contra apariensias, f. 43r. i v., còpia iniciada d'una comèdia.

JZ. Ciutat de Mallorca, Bibl. del Comte de Zavellà (antigament del Marquès de Vivot, Can Sureda), ms. sense catalogar.

Recull factici de 164 pàgines, numerades modernament a llapis + [88] folis + 60 pàgines + [4] + [1 en blanc] folis, de 306 x 220 mm. Lletra de diverses mans de la 2ª meitat del segle XVIII i de la 1ª meitat del segle XIX. Enquadernat en rústega.

Procedència: Convent de Caputxins de la Ciutat de Mallorca, com es pot deduir de la nota a la p. 9: "De Fr. Luis de Villafranca capuchino, dada por el D. D. José Berberi Pro. año 1821".

Contingut: Antonio Despuig, Vida de la B[eata] Catalina Tomas [...], pp. 9-157, textos literaris, còpies de

documents d'interés històric, dibuixos, plans i, entre ells, 30a.

LP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 920.

Recull factici de 48 folis de mides diferents: ff. 1-32, 205 x 150 mm.; ff. 33-35, 210 x 150 mm.; ff. 37-48, 215 x 155 mm. Foliació moderna a llapis. Per error de numeració, manca el f. 19. A partir del f. 20 la numeració és saltada. Als ff. 15-[23] hi ha una paginació antiga d'1 a 15. Folis 14 i [36], en blanc. Lletra de cinc mans: dues de la segona meitat del segle XVIII, ff. 1-13^{v} i 24-32; dues de final del segle XVIII -començament del XIX, ff. 15-23^{v} i 37-48^{v}; i d'una mà de la 2ª meitat del segle XIX, ff. 33-35. Els canvis de mà són als ff. 15, 24, 33 i 37. Folis 24^{v} -32 i 37-48^{v}, a dues columnes. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. 34b; ii. 25a; iii. Pastorells, f. 24; iv. 16a; v. Sainete del Ase Ferrat, f. 33; vi. 2a; vii. 39a; viii. Entremes del Alcalde el Burrico [en castellà], f. 40; ix. 36a; x. Entremes del licenciado calabasa [en castellà], f. 46^{v}.

Procedència: La còpia dels Pastorells (iii) degué pertànyer a un tal doctor Miguel Beltran, metge d'Inca, segons ve indicat per una mà de l'època a l'angle superior dret del f. 24.

NP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 925.

Recull factici de 52 folis. 207 x 152 mm. Foliació

moderna a llapis. Paginacions antigues als ff. 6-17 (= 23 pp.), 20-39 (= 39 pp.) i 40-46 (= 14 pp.). Folis 18-19 i 47, en blanc. Folis 6-52, a dues columnes. Lletra de dues mans de la 2ª meitat del segle XVIII, ff. 1-5^{v} i 48-52; d'una mà de mitjan XIX, ff. 6-39; i d'una de la 2ª meitat del segle XIX, ff. 40-46. Canvis de mà als ff. 6 i 40 i 48. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. 48a; ii. 16b; iii. 9b; iv. Saynete titulat un consey medicinal, f. 40; v. 3a; vi. 24a.

OP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 940.

20 folis. 160 x 110 mm. Foliació saltada, feta modernament a llapis (ns. 1, 9, 14, 19). Lletra de dues mans de final del segle XVIII. Canvi de mà al f. 9. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. 27a; ii. 38a; iii. 5 versos i una acotació d'un entremès castellà, sense títol, f. 14; iv. 20b; v. 25b.

QP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, mss. 1.115 i 1.117.

Aquests manuscrits són fragments consecutius d'una mateixa còpia a la qual actualment manquen els fulls del començament: el ms. 1.117 presenta un fragment del mig, l'obra continua i acaba al ms. 1.115.

Ms. 1.117, [3] folis. Ms. 1.115, 2 folis numerats modernament a llapis. 297 x 105 mm. Lletra de final del segle XVIII - començament del XIX. A mitjan f. [3]^{v}, ms.

1.117, sembla que hi ha un canvi de mà que continua al ms. 1.115. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: 41a.

RP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 1.118.

4 folis. 310 x 110 mm. Foliació moderna a llapis. Lletra de començament del segle XIX. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: 8b.

SP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 947.

20 pàgines. 220 x 80 mm. Paginació antiga a tinta. Lletra del segle XIX (1825). Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: 45a.

TP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 937.

[i] + 29 folis + 2 fulls de guarda (1 + 1). 160 x 110 mm. Foliació moderna a llapis. Lletra del segle XIX (1841). Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: i. 13b; ii. 45b; iii. 25c.

UP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 1.105.

24 folis. 300 x 210 mm. Foliació saltada, feta modernament a llapis. Lletra del segle XIX, 1ª meitat. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: 9a.

YP. Ciutat de Mallorca, Bibl. Provincial, ms. 1.111.

4 folis. 293 x 102 mm. Foliació moderna a llapis i paginació antiga a tinta als ff. 1-3 (5pp.). Lletra de la 1ª meitat del segle XIX. Cobertes de paper d'estrassa, posades modernament.

Contingut: 17a.

ZV. Montpeller, Bibl. Municipale, Fonds Vallat, Ms. V. 7278.[3]

76 + [2 en blanc] pàgines + 8 fulls de guarda (4 + 4) posats per l'enquadernador. 200 x 140 mm. Paginació antiga a tinta. Lletra de mitjan segle XIX. Enquadernació de l'època, amb xagrí vermell.

Bibliografia: Apareix molt sumàriament descrit, i registrat amb el número 3782, al Catalogue des ouvrages légués a la Ville de Montpellier par M. Charles de Vallat (I, 314), editat per la Bibliothèque de la Ville de Montpellier.

Procedència: Charles-Alexandre Marie de Vallat (Montpeller 1816-1884).

Contingut: 4d.

Miscel·lànies erudites.

MF-XIII. Antoni Furió i Sastre, Miscelánea mallorquina, vol. 13 (Bibl. de Montserrat, ms. 497).

Recull factici de 276 folis. 217 x 155 mm. Diverses numeracions a tinta: 1) 39 + [1 en blanc] ff. paginats d'1 a 75 per la mà del copista, amb una pàgina saltada, on el text queda interromput i el copista hi fa una nota, entre les pp. 39-40, i amb el nº 75 repetit; 2) 178 ff. numerats de 76 a 250, amb tres d'ells saltats per error entre els 101-102, 200-201 i 218-219, i algunes paginacions de mà del copista (ff. 98-109 = pp. 1-25, ff. 124-194^{v} = 2-144 pp., ff. 196^{v}-202 = 2-16 pp., ff. 216-[218]^{bis} = pp. 1-7), i amb els ff. 96, 110, 187, 188 i 195 en blanc; 3) 58 ff. numerats, 151-172-[173-180]-181-[182-208]. Canvis freqüents d'una a dues columnes; les còpies 4a, 44a, 54a i 53b, inventariades aquí, són a dues columnes. Canvis de mà als ff. 76, 97, 111, 120^{v}, 122, 123, 196, 203, 216, 219, 250 de la 1ª foliació, i als ff. 155, 161, 163, 166, 168, 172, 181, [189], [191], [193], [200], [203], [204]^{v}, [205] i [208] de la 2ª. La majoria de les mans són del segle XVIII, alguna de la primera meitat del segle XIX. Enquadernació de l'època, a mig pergamí. Al llom, mig esborrat i gairebé il·legible, sembla dir: "Miscelanea / Mallorquina / MS / 13".

Procedència: Biblioteca del comte d'Ayamans, Ciutat de Mallorca.

Contingut: Entre d'altres poesies en castellà i en català i alguns escrits de caràcter religiós, conté les obres dramàtiques -possiblement escrites o representades a Mallorca- següents: La GRAN COMEDIA / De la Conquista espiritual / del Alma. / Compuesta por un famoso, y religioso Ingenio, pp. 1-75; Triunpho de la / Verdad, ff.

76-95; Pleyto de la Sabiduria, ff. 111-21; Comedia de la / conquista de Ma- / llorca, ff. 123-94^{v}, al final de la còpia diu " als 20. o[ctu]bre. finis del Any 1789. / Per mi / Marti Marcadal [i d'una mà més moderna:] (Este es el copiante) / El autor es Pedro Antº Bernad [segle XVII]"; EL ANGEL DEL ORIẼTE / CON EL SELLO DE DIOS VIVO, / Y PHENIX DE SU NACIMI / ENTO. / POEMA NUEVO./ Para el año de 1752. [I al final de la còpia, després d'una nota:] "F. Bernardino de Mallorca Capuchino 1752", ff. [196]^{v}- 202^{v}; 4a; 35a; Comedia del Naxement del bon / Jesus,ff. 219-49; [De mà diferent del copista i del títol que segueix:] para el año 1748 / Entretenim[ien]to al Mysterio del Nacim[ien]to de Jesus, ff. 250 de la 1ª foliació-[154]^{v} de la 2ª; 42a; 41b; Fragment d'una obra dramàtica en castellà sense títol, on entre d'altres personatges parlen "Baltasar", "Vanidad" i "Idolatria", ff. [205]-[207]^{v}.

MP. Bartomeu Pascual, Misceláneas (Ciutat de Mallorca, Arxiu Històric de Mallorca).

20 volums enquadernats a mig pergamí. Folis de 220 x 155 mm. Teixell: "B. Pascual / - / MISCELANEAS". Més dos lligalls de 233 x 167 mm. Els 20 volums i el lligall que conté els índex de la miscel·lània són de lletra de Pascual. Les còpies inventariades aquí van datades els anys 1858-1864; només 39b i 45b no duen data, però les podem suposar copiades el mateix període o en anys molt acostats. Totes són a dues columnes llevat de 50a, 7b i 9b, que són a ratlla tirada. L'altre lligall diu "B. Pas

cual. / Misceláneas. / XXI", a l'etiqueta que du la carpeta, i conté manuscrits diversos de pocs fulls de mans, paper i mides diferents, i sense encuadernar.

Procedència: Aquesta miscel·lània fou comprada a Josepa Pascual, filla d'Eusebi Pascual de Orrios, l'any 1954 per Joan Pons i Marquès, essent director de l'arxiu.

Contingut: còpies de tota mena de textos literaris, de documents i d'obres i notícies històriques. Les obres inventariades aquí són als volums següents:

Vol. I. [1]-703+[2]+21-[22] pàgines. Total 727pp. Paginació antiga a tinta. Contingut: 13c i 18a.

Vol. IV. 717 pàgines numerades antigament a tinta + 3 folis numerats modernament a llapis amb els números 718-720. Total 723 pp. Contingut: 50a i 48b.

Vol. V. 732 pàgines. Numeració antiga a tinta, fins a la p. 255; després continua una numeració moderna a llapis. Contingut: 34c.

Vol. VI. 664 pàgines numerades modernament a llapis + un plec solt de 48 pàgines numerades modernament a tinta, de 227b a 274b, + dos fulls de guarda (1 + 1), col·locats entre les pàgines 226-227. Total, 716 pp. Contingut: 19a, 32a i 33a.

Vol. VII. 724 pàgines. Paginació moderna a llapis. Contingut: 39b i 7b.

Vol. VIII. 684 pàgines. Paginació moderna a llapis. Contingut: 20c.

Vol. IX. 684 pàgines. Paginació moderna a llapis. Contingut: 11a.

Vol. XVIII. 634 pàgines. Paginació moderna feta a màquina. Pàgines 505-508, 522-534, 554-574, 584-590, 603-608, 624-626, en blanc. Contingut: 49a, 42b, 23a.

NOTES

[1]Curet, Història del teatre català, p. 82. dóna notícia de l'existència del fons de la Biblioteca Provincial de la Ciutat de Mallorca, sense indicar el nom de cap obra ni els manuscrits que les conserven. Serrà-Campins, p. 14, indica els manuscrits dels fons de l'Arxiu Històric de Mallorca i de les biblioteques Provincial, Balear de La Real i de Montserrat. Fernández, pp. 75-79, dóna una llista de les còpies conservades a l'Arxiu de Mallorca i a les biblioteques Provincial i Balear de La Real; omet les còpies 8a, 25a i 25b, però inclou entre els entremesos una comèdia en un acte de Sebastià Gelabert, que malgrat el seu nom d'Entremès den Pedro Belmar, no és de caràcter burlesc; a l'apartat de "Otras obras" indica una còpia de la mateixa obra que du el nom de comèdia. Comas, IV, 806-815, cita i localitza molts dels entremesos inventariats aquí, i n'estudia alguns; entre les obres que cita no pertanyen al gènere la comèdia de tema religiós La Pau entre las Crueldats per la ciencia ditxosa, com ell mateix ja posa en dubte, ni el Ball de lo amor, dialogat (ambdues al ms. A8); i la Comedia, entremés ó lo que es. Per lo Any Bixest del Señor 1772 ([Palma]: Antoni Guasp, s.d.) és, més aviat, un pronòstic en forma d'entremès.

[2]Vaig tenir notícia d'aquest manuscrit gràcies a una nota d'Antoni-LLuc Ferrer, el contingut de la qual Jordi Carbonell em va fer veure.

[3]No he vist personalment aquest manuscrit. En faig la descripció d'acord amb la fotocòpia i les informacions addicionals que gentilment m'envià Yvonne Brenac, bibliotecària del centre.

LES EDICIONS

Edicions esparses.

He localitzat vint-i-tres edicions esparses de sis dels entremesos d'aquest repertori: tres de l'Entremès del beato Ramon (4); cinc de l'Entremès de na Faldó Gomila (9), editat amb el nom d'Entremès d'en Roagó Florit i na Faldó; tretze de l'Entremès d'en Llorenç Mal Casadís (21), autèntic "bestseller" del segle XIX a Mallorca; una de Més perd l'avariciós que l'abondós (29); i una de la Comèdia del Misser Miserable (30). Setze d'aquestes edicions van datades entre els anys 1845 i 1886; l'edició 21m' és de 1967; i les sis restants, sense data, són possiblement de la segona meitat del segle XIX. Aquí no tinc en compte les edicions de l'Entremès de les traves-

sures d'un aprenent sabater (45), cap d'elles feta a Mallorca. La versió mallorquina d'aquesta obra no s'edità. No he sabut trobar cap exemplar de l'Entremès de na Joana Beusadarrera, en Pipelles i es doctor Daçavenga (18).

La majoria d'aquestes edicions es conserven a biblioteques públiques o d'accés públic, encara que de propietat privada. Ciutat de Mallorca en conserva a la Biblioteca Provincial (9a' i 21m'), a la Biblioteca Balear de La Real (4a', 9e' , 21b', 21f', 21m', 29a' i 30a') i a la Biblioteca March (4c', 9a', 9b', 21g', 21h', 21m' i 30a'); a Barcelona se'n troben a la Biblioteca de Catalunya (4b', 4c', 9a', 9c', 9d', 21a', 21d', 21e', 21g', 21k', 29a' i 30a') i a l'Ateneu Barcelonès (21i'); i a Montpeller, a la Bibliothèque Municipale (4a', 21c' i 30a'). De les edicions 21j' i 21l' només n'he trobat exemplars a la biblioteca privada de Lluís Alemany i Vich, de la Ciutat de Mallorca.

Edicions en reculls.

Jaume Antoni Prohens tingué el propòsit de "formar un bon replec de codolades, / de comèdies, d'entremesos, de romances, / de versos mallorquins de tota casta"; segons anunciava en una carta en vers, impresa l'any 1841;[1] Però no arribà a publicar res de semblant, si bé cal suposar que començà la recollida de materials perquè Bartomeu Pascual per copiar els entremesos 34c i 48b se ser

ví de manuscrits que Prohens li deixà.

Contarelles: [Antoni Ma. Alcover], Contarelles d'En Jordi des Recó, Palma: Tipografis Catòlica Balear, 1885. xiv + 358 pp. 172 x 107 mm.

A la part dedicada a "Ses matances", es descriu la representació de tres entremesos que són transcrits parcialment, pp. 42-73. Les parts de diàleg en vers que falten són suplides per frases en prosa. Els podem suposar recollits per via oral. Aquesta part de "Ses matances" va datada a "Decembre 1882", p. 73.

Continqut: 32a', 40a', 12a'.

Contarelles (2ª ed.): Mn. Antoni Ma. Alcover, Contarelles d'En Jordi des Recó, 2ª ed., Ciutat de Mallorca: Estampa de N'Amengual i Muntaner, 1915. xii + 608 pp. 161 x 111 mm.

A les pp. 446-474 hi ha la descripció de la representació d'entremesos de l'edició de 1885, amb algunes modificacions ortogràfiques.

Continqut: 32b', 40b', 12b'.

Ses matances: Mn. Antoni Ma. Alcover, Ses matances i ses festes de Nadal, Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1957. (Biblioteca "Les Illes d'Or", 68). 160 pp. 155 x 107 mm.

Aquest volum reprodueix, amb ortografia modernitzada, la part de les Contarelles que el seu títol indica. La representació d'entremesos és a les pp. 56-88.

Continqut: 32c', 40c', 12c'.

Entremesos: Entremesos mallorquins del segle XVIII, ed. Antoni Serrà-Campins, Barcelona: Edicions 62, 1971. (Antologia Catalana, 65). 95 pp. 182 x 119 mm.

Per l'edició d'aquests entremesos l'editor ha seguit la lliçó de la còpia que ha considerat més acostada a la versió original i quan fa alguna correcció a la lliçó de la còpia que segueix indica les formes que proposen els manuscrits restants. Regularitza "l'ortografia, la puntuació i l'ús de les majúscules d'acord amb les normes d'avui", però respecta "el lèxic, la morfologia, la sintaxi i, fins i tot, les formes de fonètica mallorquina que mostra l'ortografia insegura de les còpies", p. 12.

Contingut: 39a', 43a', 31a', 10a' i 7a'.

Edicions en publicacions periòdiques.

De les obres aquí inventariades, només l'Entremès de la Senyora Beneta (44a'), en edició d'Antoni Ma. Alcover, ha estat publicada en una revista.

NOTA

[1]La carta és transcrita íntegrament per M. Aguiló y Fuster, Romancer popular de la terra catalana (Barcelona: A. Verdaguer, 1893), pp. 340-342, i parcialment per Josep Massot i Muntaner, "Tomàs Aguiló i la poesia popular", Lluc, XLIX (1969), 104-105).

REPERTORI D'OBRES

Degut a la impossibilitat de fer una classificació cronològica de les cinquanta obres que integren aquest repertori, les he ordenat, i numerat, per ordre alfabètic. Quan l'obra es presenta sota noms diferents, l'ordre d'acord amb el nom del manuscrit (o de l'edició, quan aquest manca) més antic, malgrat que el valor d'una còpia només depengui de la seva posició dintre de l'stemma i no de la seva antiguitat. He adoptat aquesta solució purament convencional, devant de la impossibilitat d'establir en la majoria dels casos un stemma segur que ens indiqui la còpia més ben situada dintre d'ell i així saber quin és el nom que cal elegir. Això ho ha fet impossible, en primer lloc, el nombre reduidíssim de les còpies que conserven cada obra, i, en segon, el caràcter especial d'aquest gènere, amb uns textos generalment no fixats,

sinó sotmesos al llarg del temps a una movilitat constant: l´obra era retocada, allargada i escurçada segons el gust i les conveniències dels que l´havien de representar. És així que sovint més que parlar de variants entre les diverses còpies d´una obra es fa necessari parlar de versions diferents (4, 7, 13, 14, 16, 20, 21, 32, 34, 37, 39). En la diversitat textual d´algunes, també hi degué intervenir el fet de la trasmissió oral: Antoni Ma. Alcover recollí la versió oral d´En Furiol i en Bufamessens (12), de l´Entremès de Mosson Pitja (32) de Sebastià Gelabert, d´En Preciós de Sa Cabana (40) i de l´Entremès de la Senyora Beneta (44) de persones que se´ls sabien de memòria.

La informació corresponent a cada una de les obres ve distribuïda en cinc apartats diferents. En primer lloc venen els manuscrits ordenats, de més antic a més modern, i marcats amb una lletra minúscula (a, b, c, d) Després del nom que la còpia senyala a l´obra, indico el manuscrit i els folis que la conserven, el període al qual sembla correspondre la lletra i el nombre de versos de que consta el text (generalment diferent a les diverses còpies), el primer i l´últim vers i les notes d´interés que puguin acompanyar la còpia. Les edicions venen senyalades amb una minúscula apostrofada (a´, b´, c´, ...), en primer lloc les datades i, a continuació, les que no duen any d´edició, i amb la informació equivalent a la que dono pels manuscrits: reproducció de la portada (p. 1), descripció de l´exemplar, nombre de versos, el primer i l´últim vers (sempre a la p. 3 i a l´úl

tima pàgina numerada, quan no indico el contrari), les biblioteques que en conserven exemplars, indicant també el número de registre. Quan he pogut observar alguna particularitat sobre l'estat de conservació del text, o sobre les similituts o diferències que presenta en les diverses còpies, també les indico. Després ve el metre, l'argument i els personatges.

La còpia manuscrita o l'edició més antiga de la majoria de les obres és del període 1701-1850; només dotze entremesos no tenen cap manuscrit o edició anterior a 1850. La inclusió d'aquestes obres en el repertori queda tanmateix justificada. L'Entremès del jovençà i la jaia (19), l'Entremès de Mosson Pitja (32) i l'Entremès del pagès i el misser mut (33) que foren copiats per Pascual en 1861, fent servir un manuscrit del segle XVIII, són de Sebastià Gelabert que nasqué en 1715 i morí en 1768. L'Entremès del fossar (11), l'Entremès de na Joana Beusadarrera, en Pipelles i es doctor Daçavenga (18) i l'Entremès de na Vetlòria (50), també copiats per Pascual l'any 1864, foren transcrits de còpies més antigues, segons ens diu el mateix copista. En el cas de les còpies de l'Entremès dels locos (23) de Bartomeu Mestre i Sa varietat en sa locura (49), també de 1864, no precisa la data del manuscrit que féu servir, però és molt probable que també fossin anteriors a l'any 1850. L'Entremès dels locos, en tot cas, no és posterior a 1852, any en què morí l'autor; per la còpia del segon utilitzà un manuscrit que li deixà un tal Parets i de la

procedència del qual el propietari ja no es recordava. També hi figura Més perd l´avaricións que l´abondós (29) de Tomàs Aguiló i Cortès, editat en 1851, pocs anys abans que l´autor morís, i que poc o molt, havia d´haver estat escrit abans de la data d´impressió. També hi figuren tres obres conservades només en edicions tardanes (12, 40, 44) que recollí Antoni Ma. Alcover de tradició oral, però que podem suposar anteriors a 1850 per diverses raons: el mateix nom d´entremès ja és un indici de la seva antiguitat, així com l´estat de corrupció en que es troben, l´anonimat de l´autor, la intenció d´Alcover de recollir obres d´interés folklòric a punt de desaparèixer i el fet d´incloure entre aquestes obres una del segon terç del segle XVIII, l´Entremès de Mosson Pitja (32) de Sebastià Gelabert.

Una classificació cronològica de les obres resulta impossible, sobretot si la volem fer partint del període de composició. Només es coneix l´any en que fou escrit l´Entremès de na Faldó Gomila, 1772. Es pot senyalar el període de composició, més aviat ample, de les poques obres d´autor identificat. Els tres entremesos de Sebastià Gelabert (19, 32, 33) han d´ésser del segon terç del segle XVIII, el de Guillem Roca i Seguí (30) ha d´ésser de final del segle XVIII o de començament del XIX. Els de Bartomeu Mestre (23) i de Tomàs Aguiló i Cortès (29) han d´ésser de la primera meitat del segle XIX. La resta de les obres, si bé escrites o representades durant els anys 1701-1850, poden ésser versions d´obres concebudes amb anterioritat a la còpia més antiga que fins ara s´ha

localitzat. De totes maneres, a manca d'una altra data més precisa, sempre pot servir una classificació de les versions conservades, segons la data de la còpia més antiga que ens ha pervingut; classificació subjecte a les inevitables correccions que ocasionaran les noves troballes de manuscrits. Les còpies 31a i 34a són del primer terç del segle XVIII; 1a, 5a, 10a, 14a, 15a, 43a i 47a són de la primera meitat del segle XVIII; 4a i 35a són de mitjan segle XVIII i 18a va ésser feta a partir d'un manuscrit del mateix període; 7a és de l'any 1764; 42a és de mitjan segle XVIII o de la segona meitat del segle; 3a, 6a, 8a, 16a, 20a, 22a, 24a, 37a, 46a, i 48a són de final del segle XVIII; 25a és de la segona meitat del segle XVIII o de començament del XIX; 27a i 38a són de final del segle XVIII; 2a, 36a, 39a, i 41a són de final del segle XVIII o de començament del XIX; 11a i 50a han estat fetes amb còpies de començament del segle XIX; 45a és de 1825; 30a és del primer terç del segle XIX; 13a i 17a són de la primera meitat del segle XIX (la còpia 13b és de l'any 1841); 21a' és de l'any 1845; i 12a', 40a', 44a' i 49a són posteriors a 1850, però, com ja ha quedat explicat, possiblement també varen ésser escrites o representades durant els anys 1701-1850.

1. Entremès del BARBER.

MANUSCRIT.

a. Entremes del Barber.

CP, ff. 38^{v}-40. Segle XVIII, 1ª meitat. 195 versos.

Comença: Bar. El mes enfedat del mon.

Acaba: (Barb.) ja hem ácabades ses feynas.

METRE.

Heptasíl·labs, la majoria en quartetes abba, però també en les combinacions abbab, abbba, abababa, abaab i abab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El barber i el seu mosso passen fam perquè tenen poca feina i sovint no la cobren. Una dona sol·licita el barber per assistir a un malalt (que no surt a escena); però quan arriba a casa d'aquest ja el troba mort. Després van a la barberia un carboner i un amo, però els tracten tan malament que fugen, un sense pagar i l'altre abans que l'afaitin.

2. Entremès del BARBER POBRE.

MANUSCRIT.

a. Emtremes del berber pobre.

LP, ff. 37-38. Final segle XVIII - començament XIX. 217 versos, aproximadament.

Comença: Bar. Per la hambre estic perdido.

Acaba: (Bar.) q[u]e desitjavem guoñá.

METRE.

Codolada i seguidilles ($a^6b^4c^6b^4$) d'una considerable irregularitat mètrica, i heptasíl·labs en apariats, en quartetes abba i quintetes abbba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El Dimoni proposa al barber que li doni l'ànima: a canvi, ell li milloraria la seva trista situació econòmica. El barber, però, no accepta i, amb l'ajuda de sa muller Lucxesis [sic], el ferma i li pega.

3. Entremès del BATLE.

MANUSCRIT.

a. ENTREMES / del Balle.

NP, ff. 48-50^v. Segle XVIII, 2ª meitat. 321 versos.

Comença: Es. Ja tenc ses venas rompudas.

Acaba: (Bal.) pasaume un rosariet.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba i romanç.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El batlle dicta a l'escrivà unes constitucions del tot absurdes ordenant que els morts paguin pensions, i un mort hi va i se l'endú. També surt un algutzir.

4. Entremès còmic del BEATO RAMON, de Benet Vadell?

MANUSCRITS.

a. Entremes comic del Beato Ram[on]n.

MF-XIII, ff. 203-213. Mitjan segle XVIII. 1.471 versos.

Comença: Ra. Ningu me ha de impedi.

Acaba: (Ta.) A Dios tots á Dios.

b. Entremes comic del Beato / Ramon.

EM, ff. 1-11. Segle XVIII, 2ª meitat. 1.468 versos.

Comença: Ra. Ningu m'ha d'impedir.

Acaba: (Ta.) A Dios tots á Dios.

c. Vadell. / Entremes comedia / de dixos pacadó.

AB, ff. 193-206^{v}. Segle XVIII, final. 1.476 versos.

Comença: Nigu me ha de impedí.

Acaba: (tal.) A Dios tots á Dios.

Foli 206^{v}: Opera facta est A Benito Vadell / phinis./ Joannes Masquide / Joannes Mesquide Seminariste Retorica Alumn[?].

d. Entremés comic del Beato Ramon Llull.

ZV, pp. 1-76. Mitjan segle XIX. 1.467 versos.

Comença: Ra. Ningu me ha de impedi.

Acaba: (Ta.) A Dios tots á Dios.

EDICIONS.

a'. ENTREMES / Ó REPRESENTACIÓ / TEATRAL / DEL BEATO RAMON / LLULL. / [Vinyeta] / PALMA; / - / IMPRENTA DE ESTEVA TRIAS. / 1848.

[2]-33+[1 en blanc] pp., 145 x 104 mm. (caixa: 118). 813 versos.

Comença: Ram. Ningú me podrá impedí.

Acaba: (Tal.) adios tothom, adios.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Balear de La Real: "Opúsculos Lulianos", vol. V; Sig. 88-RL, II-42, N5.

Montpeller, Bibliothèque Municipale: nº 3781 del Catalogue des ouvrages légués a la Ville de Montpellier par M. Charles de Vallat (I, 314), publicat per la Bibliothèque de la Ville de Montpellier.

b'. ENTREMES / Ó REPRESENTACIÓ / TEATRAL / DEL BEATO RAMON / LLULL. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA./ Se ven en casa de M. Borrás, Sindicat, 139, / com igualment se trobará un gran- / dios sortid de historietas, / sainetes y romansos. / 1870.

[2]-30+[2 amb publicitat] pp., 150 x 103 mm. (caixa: 115). 813 versos.

Comença: Ram. Ningú me podrá impedí.

Acaba: (Tal.) adios tothom, adios.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 1459.

c'. ENTREMES / Ó REPRESENTACIÓ TEATRAL / DEL BEATO RAMON

LLULL / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA / Se ven en la tenda de M. BORRÁS y á la caseta de fusta de sa costa d´es Teatro, ahon se / trobará un complet sortit d´historis, comedis / sainetes y romansos, tant en mallorquí com / en castellà, / També s´escriuen cartas y memorials.

[2]-30-[32]pp. + 8 pp. guardes (4 + 4). 153 x 107 mm. (caixa: 132). 814 versos.

Comença: Ram. Ningú me podrá impedi.

Acaba: (Tal.) adios, tothom, adios.
Si voleu contentarmós...
feis algunas mambelletas.

Pàgines [31]-[32] i guardes: CATALOGO d´historis, folletos ó llibrets, que se trobarán en la TENDA DE M. BORRAS y á sa caseta de fusta de sa costa d´es teatro.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca March: Sig. Lull foll 5 (19).

Barcelona, Biblioteca de Catalunya (2 exemplars): 1) R. 40064; 2) Folletó nº 3397 de la col·lecció Almirall, "Teatre Català", vol. 424 (Reg. 121. 754).

El text es presenta en dues versions considerablement diferents: una la donen els manuscrits i l´altre, molt més curta, les edicions. Els manuscrits presenten entre ells, tanmateix, variants importants, fins i tot versos parcialment o totalment canviats. El manuscrit a sembla més acostat a d que els altres. Les edicions a´ i b´ no presenten diferències; c´, en canvi, presenta, a part de variants

ortogràfiques, algunes diferències de redacció en cartes acotacions, a la pàgina 24 manca un vers entre les ratlles 28-29 ("veyam si porem encare", a') i acaba en dos versos que manquen a les altres dues edicions, es presenta, a més, dividit en escenes, divisió que no es dóna en les altres.

METRE

També la mètrica de manuscrits i edicions presenta diferències. Però coincideixen en l'ús d'heptasíl·labs en quartetes abba i abab i en apariats. Uns i altres també usen esporàdicament, i diversament segons mss. i eds., altres combinacions de més versos (com per exemple: abbba, aabba, abbab, abbaa, abaab, ababba, o, aaaaaa). Els manuscrits també fan servir la codolada i les seguidilles, però no les edicions. A aquestes en canvi l'Àngel canta en castellà una quarteta abba de versos de sis síl·labes.

ARGUMENT I PERSONATGES.

L'àngel convenç, cantant i parlant sempre en castellà, Ramon Llull perquè deixi el món i els seus plaers i es retiri a una cova apartada a fer-hi penitència. El seu criat Taleca, qui només pensa a beure i menjar i sovint s'engata, va amb ell. Quan són a la cova l'Àngel els baixa menjar del cel i ordena a Ramon d'escriure. El Dimoni, en canvi, els destorba i vol endur-se Taleca a l'infern, però aquest i Ramon el fermen i li peguen. Més envant, a la versió dels manuscrits, l'Àngel satisfet de

Ramon se l'enduu al cel i Taleca deixa la cova. A les edicions el final és diferent: quan Ramon ja ha escrit les obres que l'Angel li ha ordenat, aquest li mana que s'embarqui per anar a predicar als moros; Ramon parteix sol i Taleca abandona la cova. Altres personatges: un pastor, un mut, un manxol i un moro.

5. Entremès de les BURLES D'ISABEL.

MANUSCRITS.

a. Entrames, de las Burles de Isabel.

CP, ff. 33-38. Segle XVIII, 1ª meitat. 493 versos.

Comença: Sac. Si pot, o, no pot ser mía.

Acaba: (Isa.) ma regalade!

b. ENTREMES / de las burlas de Isabel.

HP, ff. 16-20^{v}. Segle XVIII, 2ª meitat. 527 versos.

Comença: Sac. Si pot ó no pot ser mia.

Acaba: (Isa.) bons aubarcocs.

Els dos manuscrits presenten el text amb petites i esporàdiques variants, i amb considerables corrupcions. Entre d'altres, a a manquen els set últims versos de b.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba, menys algunes abab, una quinteta abbba i una estrofa, al final, per ésser cantada $a^{6}b^{6}a^{6}a^{4}$.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Isabel cita per la mateixa hora de la nit, amb comendes absurdes, els seus quatre pretendents -el sagristà, el barber, el doctor i el poeta-, els quals, en trobar-se junts, s'encalcen i es peguen fins que ella arriba i elegeix el poeta per marit.

Es tracta doncs d'una versió de Las burlas de Isabel (1664) de Luis de Quiñones de Benavente,[1] que té el mateix argument amb els mateixos personatges i noms. Només presenten dues petites diferències: el poeta de l'obra mallorquina a Benavente és un "hospitalero" que es diu Joaquín i l'elegit d'Isabel a aquesta obra és el sagristà. També repeteix el mateix tema l'entremès anònim castellà Los amantes a oscuras.[2]

6. EL CEGO PER SON PROFIT.

MANUSCRITS.

a. entremes / el cego per son profit.

DP, ff. 7-10^{v}. Segle XVIII, 2ª meitat. 475 versos.

Comença: tom. Cosme Cosme, qu'es de paupa!

Acaba: (tots:) que aquí s'entremes acaba.

METRE.

Heptasíl·labs, predominantment en romanç i part en quartetes abba i quintetes abaab, menys una abbab, i set estrofes de vuit pentasíl·labs abcb:defe (fe=tornada).

ARGUMENT I PERSONATGES.

Don Cosme, a profit del seu benestar econòmic, es fa el desentès davant el caràcter dubtós de les visites que rep la seva muller Tomassa fins que, obligat a reaccionar, engega tots els visitants (don Pere, donya Rita, don Joan, don Roc i don Pau). Altres personatges: una criada. L'acció se situa a la Ciutat de Mallorca.
Luis Quiñones de Benavente ja havia tractat aquest tema a El marido flemático (1664),[3] on la muller del marit consentit també es diu Tomassa. El manuscrit A-317 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, conté, entre d'altres, els papers més importants del repartiment d'un sainet en castellà, El ciego por su provecho (nº 6 de la col·lecció), de lletra del segle XIX, que té el mateix argument de l'obra mallorquina; però amb molts més personatges, tres dels quals coincideixen també en el nom (Rita, Roque i Cosme).

7. Entremès de DOS GOLOSOS.

MANUSCRITS.

a. ENTREMES / de dos golosos.

FP, ff. 5-10. Any 1764. 420 versos.

Comença: Am. Ay tal vellaqueria.

Acaba: (Llo.) pagan la festa.

Pàgina 10: Copiat en 4 de Mars del añ 1764.

b. Entremés / Els dos golosos.

MP-VII, pp. 657-64. Any 1864. 252 versos, aproximadament.

Comença: Amo. Hay tal vellaquería.

Acaba: Llor. y Sar. Jesus! Jesus! Jesus!

Pàgina 664: El ejemplar sobre el que he sacado esta copia, si su primera pagina no fuera de letra de la tercera década de esta siglo, creería es el original. Palma 1º de mayo de 1864.

EDICIÓ.

a'. Anònim / ENTREMÈS DE DOS GOLOSOS.

Entremesos (1971), pp. 75-87. 420 versos.

Comença, p. 77: Amo. Ai tal vellaqueria.

Acaba: (Llorenç.) paguen la festa.

Errata, p. 84, ratlla 4: on diu "es" ha de dir "els".

Les còpies a i b donen redaccions molt diferents. L'edició a' basa el text en el manuscrit a.

METRE.

En general, silves i quartetes heptasil·làbiques abba. Esporàdicament, els heptasíl·labs també adopten les combinacions abab, aa, aba i abba. Al final, dues seguidilles compostes, 6a-4b-6c-4b:4e-6f-4a, per ésser cantades.

ARGUMENT I PERSONATGES.

L'amo i don Toríbio intenten acabar amb la gola dels dos criats Llorenç i Ciril·lo. Els diuen que el menjar està

emmetzinat i els fermen les mans per anar a dur uns pastissos a unes monges; però, tanmateix, tot s´ho mengen. L´Entremès de los golosos (14) té l´argument molt semblant a aquest.

El tema, ja tractat per Lope de Rueda en el "paso sexto" del Registro de representantes, havia tingut molta fortuna entre els entremesistes castellans.[4] L´entremès mallorquí podria ésser un plagi de Los pages golosos (1680) de Manuel de León Marchante,[5] on els dos criats són dos patges i el paper de don Toribio el fa un tal Barón de Breñigal, mentre que el de l´amo el fa don Toribio. Surten a l´entremès castellà músics, que no apareixen a la versió mallorquina. A l´entremès de León Marchante són dos els plats que els criats es mengen malgrat que els han advertit que té un purgant i que l´altra està emmetzinat; en canvi, no han de dur cap altre menjar a unes monges. Moltes parts de l´obra mallorquina semblen traducció lliure d´aquest entremès.

Vegi´s, per exemple, aquest fragment del començament:

(Surten l´Amo i Don Toribio.)

Amo. Ai tal vellaqueria,
que me n´han de fer una cada dia!
Toribio. ¿Què és lo que té de nou? ¿Què li han fet,
que va tan enutjat e inquiet?
Amo. Deixau-me, per favor, desahogar,
sinós arribaré a rebentar.
Toribio. Digau quin mal teniu. ¿De què us doleu?
que en tot hei ha remei, no tremoleu,
Amo. Pues, senyor Don Toribio, estiga atent
i la causa sabrà de mon torment.
Dos criats tenc en ma casa tan golosos,
que no los puc sufrir per enfadosos;

pues s´ha posat amb ells tal golosia
que pareix que ja passa a fam canina.

Toribio. Idò dau-los cartilla
i passau-los a Madrid o a Sevilla,
o dau-los parta fora,
que jo no los voldria en ma casa ni una hora.

Amo. Oiga i li diré el succés
de lo que m´ha passat dins aquest mes.
Un dia se menjaren en dejú
tres roves de cireres cascavelles cada u.
I deia un a s´altre: "En veritat,
que cireres i pinyol tot ha passat."
I s´altre responia: "Ai, tal betzol!,
¿qui ha vist mai cireres amb pinyol?"

Toribio. Ai, criats tan golosos,
quin modo d´enreinar, ai polissons!

Amo. Dues capses de torrons amb so llenyam
se menjaren així, tal és sa fam.

Toribio. ¿Sa fusta se menjaren?

Amo. I aviats.
I més de tres dotzenes de brossats.
El cas es graciós
una capsa agafà cada golós
i un a s´altre deia: "T´ha agradat?,
jo sa capsa i tot ja m´he passat."
I s´altre responia, amb breus raons:
"Jo millor trob sa capsa que es torrons";
(a´, pp. 77-78)

i compari´s amb el fragment equivalent de l´entremès de León Marchante:[6]

(Salen el Barón de Breñigal y Don Toribio,
de hidalgos ridículos.)

Barón. Golosos, sepulturas de meriendas,
con mis dulces hacéis carnestolandas.

Toribio. Señor barón de Breñigal, ¿qué es esto?
¿Usía descompuesto?
Repórtese usiría.

Barón. Ya he dicho que no quiero en cortesía,
dejadme don Toribio, que no es nada.

Toribio. ¿Le han dado señoría sincopada?
Barón. Peor es mi desgracia y aun más negra.
Toribio. ¿Le han dado a usía la mujer con suegra?
Barón. Peor y repeor.
Toribio. ¿Qué es lo que pasa?
¿Piden los alquileres de la casa?
Barón. Retátara, peor.
Toribio. No haga visajes.
Diga usía, ¿qué tiene?
Barón. Tengo pajes.
Toribio. ¿Pajes tiene? ¡Jesús, lindo regalo!
Escupa usía, que ha mentado el malo.
Barón. Pajes que no hay libre golosina
y están en infusión de hambre canina,
ya no puedo sufrillos,
y si digo que quiero despedillos
me atisban las conservas por cebarse.
Toribio. Eso es solo tirar a conservarse.
Barón. Se comieron en solo un desayuno
media arrobas de guindas cada uno
sin arrojar un hueso.
Toribio. ¿Aún esa es más?
Barón. Os contaré el suceso:
el uno, que comió su media arroba,
y a fe que no era boba,
dijo: "Guindas y huesos me he tragado";
y el otro, que otra media se había echado,
respondió, sin tenerlo a mucho exceso,
pues preguntó: "¿Las guindas tienen hueso?"
Toribio. Jamás se han visto pajes tan glotones,
no les llegan al pie los sabañones.
Barón. Dos cajas de turrón, el hambre es fiera,
se comieron ayer con la madera.
Toribio. ¿Con las cajas se comen los turrones?
¿Qué hicieran si encontraran requesones?
Barón. Es el caso gracioso,
una caja cogió cada goloso,
a oscuras y cebados
con tal hambre le daban los bocados
que dijo, el que más presto la acepilla:
"Ya de mi caja no ha quedado astilla",
y el otro respondió, sin dejar raja:
"Aun mejor que el turrón sabe la caja."

8. DOS JAIS EN SO COLL.

MANUSCRITS.

a. ENTREMES / Dos Jays en so coll.

DP, ff. 5-6^{v}. Segle XVIII, 2ª meitat. 218 versos.

Comença: En tot que mal sia estat.

Acaba: Navaga [sic] si tens raó.

b. Comens antrames de / dos Jais en so Coll.

RP, ff. 1-4^{v}. Còpia en molt mal estat. Segle XIX, començament. 226 versos.

Comença: Jai 1. An tot qe Mal sia estat.

Acaba: (jai 1.) que jo [ ].

a i b presentan algunes variants no massa importants; però a acaba en vuit versos que no són a b.

METRE.

Heptasíl·labs en estrofes abba i abab, menys unes poques abbba i abaab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El diumenge, a l'hora del sermó dos jais es queden al carrer bevent i menjant. El batlle els hi troba i els bastoneja; ells dos també es barallen i es peguen.

Entremès de l'ESTUDIANT GAMBISES.

Vegi's 13c.

9. Entremès de na FALDÓ GOMILA, de Rafael Sastre o de Tomàs Mut.

MANUSCRITS.

a. Entremes compost en lo any 72. Per Mestre Rafel Sastre del Puigderros / taxidor de lli lego que era este, qui va nexer en lo any 1735 y mori lo / añy 1787; cuyo entremes se diú de Foldó Gomila, qui se compon de las / personas siguents. Mestre Paú Gomila, Pereta Suaú se muller, Faldó Go- / mila se filla, Sarani criat del Rector, Roagó Flurit, Madó Mayrata, / Mestre Llest y el Rector. Cuyo dit Sastre fonch natiú y visi de Llummajor.

UP, ff. 1-24. Segle XIX, 1ª meitat. 1.283 versos; 283 estrofes numerades.

Comença: Sarani. Señores no durmigueú.

Acaba: (Sarani) y perdonaú del enfado.

b. Entremés de ne Feldó y en / Roagó florit.

NP, ff. 20-39^{v}. Mitjan segle XIX. 1.299 versos.

Comença: Sereni. / Señores no dormigueu.

Acaba: (Roego.) Y perdonau del enfado.

EDICIONS

a'. ENTREMES / D'EN / ROAGÓ FLORIT / Y NA FALDÓ./ COMPOST/ PER TOMAS MUT / natural de la vila de Llummajor. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA: / IMPRENTA DE BONAVENTURA VILLALONGA. / 1846./ Se ven en la mateixa imprenta.

[2]-40 pp. 160 x 115 mm. (caixa: 127). 1.249 versos.

Comença: Serení. Señores, no dormiguéu.

Acaba: (Serení.) Y perdonáu del enfado.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 3786.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca March: R. 11593.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial.

b'.ENTREMES / D'EN / ROAGÓ FLORIT / Y / NA FALDÓ. / COMPOST / PER TOMAS MUT / natural de la vila de Llummajor. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA. - 1873./ Se ven en la tenda de Mateu Borrás, Sindicat 189, / ahont se trobará un complet surtit de llibrets de fumá, / sainetes, romansos, historias, calendaris y almanacs, / etc. etc, de lo qual se dara un catálogo al qui'l demanará.

[2]-48 pp. 149 x 104 mm. (caixa: 120). 1.249 versos.

Pàgina [2]: PALMA. - Imprenta Guasp.

Comença: Serení. Señores, no dormiguéu.

Acaba, p. 39: (Serení.) Y perdonau del enfado.

Pàgines 40-48: [Llista dels folletons en venda a la tenda de M. Borràs].

Ciutat de Mallorca, Biblioteca March: R. Inv. 6375.

c'.ENTREMES / D'EN / ROAGÓ FLORIT / Y / NA FALDÓ. / COMPOST. /[Petit ornament tipogràfic]/ PALMA. / - / TIENDA DE LIBROS RAYADOS, CUESTA DE BROSA, N'UM. 14,/ - / 1876.

[2]-40 pp. 150 x 103 mm. (caixa: 115). 1.249 versos.

Pàgina [2]: Pagará p´es seu estíl Qui esto reimprimirá Perque los perseguirá Se editó N.E.A. GIL.
Comença: Serení. Señores, no dormigéu.
Acaba: (Serení.) Y perdonáu del enfado.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 1360.

d´. (Núm. 259) / ENTREMÉS / D´EN / ROAGÓ FLORIT / Y / NE FALDO / COMPOST PER / TOMÁS MUT / natural de la vila de Lluchmajor. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA / Se ven á la tenda de M. BORRAS, Costa / d´es Teatro, ahont se trobará un complet / sortit de comedias, sainetes, romansos, / historias, folletos, calendaris y alma- / nachs, etc., etc. / També s´escriuen cartes y memorials.

[2]-48 pp. 163 x 112 mm. (caixa: 122). 1.249 versos.
Comença: Serení. Señores, no dormiguéu.
Acaba, p. 39: (Serení.) Y perdonau del enfado.
Pàgines 40-48: [Llista de les obres en venda a la tenda de M. Borràs].

Barcelona, Biblioteca de Catalunya (2 exemplars): 1) R. 40081; 2) Fulletó nº 1765 de la Col·lecció Almirall, "Teatre Català", vol. 424 (R. 121. 754).

e´. ENTREMÉS / D´EN / ROAGÓ FLORIT / Y / NA FALDÓ / COMPOST / PER TOMAS MUT. / natural de la vila de Lluchmayor / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA / - / Tip. de Bertoméu Rotger.

[2]-39+[1 amb publicitat] pp., 158 x 104 mm. (cai-

xa: 122). 1.249 versos.

Comença: Serení. Señores, no durmigéu.

Acaba: (Serení.) Y perdonau del enfado.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Balear de La Real: dins "Entremesos i comèdies" (88-L, I-1, nº 7).

Les edicions presenten només variants ortogràfiques. Els manuscrits, en canvi, presenten entre ells i en relació amb les edicions freqüents variants lèxiques: mots diferents i formes diverses per un mateix mot. Joaquim Maria Bover, a la Biblioteca de escritores baleares, diu que hi ha dos entremesos diferents: el de Na Faldó Gomila, de Rafael Sastre (II, 360), i el d'En Roagó Florit i na Faldó, de Tomàs Mut (I, 536), els dos de Llucmajor. Aquests manuscrits i edicions presenten, no obstant, una mateixa obra i una sola redacció.

METRE.

Heptasíl·labs en estrofes de quatre, cinc, sis i set versos, de rima abba, abbba, abbaab i abbbaab, respectivament, i tres estrofes $a^{7}8^{10}a^{6}8^{10}$.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Roagó Florit, violent i afectat de beure, aconsegueix que Faldó, que frisa de tenir marit, es casi amb ell, fent-li creure que és ric i sense vicis. Tot just casats, però, ell ja s'engata i li pega fins que arriba a matar-la. Altres personatges: mestre Pau (sastre i pare de Faldó), madò Pereta (muller de mestre Pau i mare

de Faldó), mestre Llest (amic de Roagó Florit), madò Mairata, el senyor Rector i Serení (Criat del Rector).

Entremès de na FALDÓ I EN ROAGÓ FLORIT.

Vegi's 9b.

10. Entremès de los FINGITS CIEGOS.

MANUSCRIT.

a. Entremes de los Fingits Siegos.

CP, ff. 8v-12. Segle XVIII, 1ª meitat. 361 versos.

Comença: Bar. Fam, y talent amich meu.

Acaba: (Tots.) y no es burleran de tu.

EDICIÓ.

a'. Anònim / ENTREMÈS DE LOS FINGITS CEGOS.

Entremesos (1971), pp. 61-73. 361 versos.

Comença, p. 63: Bartomeu. Fam i talent, amic meu.

Acaba: (Tots.) i no es burlaran de tu.

Errata, p. 84, ratlla 4: on diu "es" ha de dir "els".

L'edició a' segueix la lliçó del manuscrit a.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba, i en una poca apariats.

La cançó final consisteix també en cinc quartetes d'heptasíl·labs abba seguides d'un refrany format de dos heptasíl·labs apariats.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Aquesta obra consta de dues parts amb autonomia pròpia. A la primera es posa en joc una situació molt coneguda dins de la literatura universal: Jordi fa retirar les viandes preparades que sa muller, Anna, du a taula abans que els dos afamegats, Bartomeu i Jeroni, se'n puguin servir, amb l'excusa que no són de prou qualitat. A la segona part els dos afamegats es vengen de la burla: disfressats de cecs, roben els diners a Jordi mentre li canten un col·loqui, debat burlesc entre l'ànima i el cos. El ball final posa remei a tot.

El tema de la primera part d'aquesta obra ja havia estat molt tractat pels entremesistes castellans, sobretot al segle XVII. Compari's, per exemple, amb El convidado de Quiñones de Benavente[7] i amb La sarna de los banquetes de Luís Vélez de Guevara.[8]

11. Entremès del FOSSAR.

MANUSCRIT.

a. Entremés del Fossar.

MP-IX, pp. 671-684. Any 1864. 643 versos.

Comença: Mare. Polisona malcriada.

Acaba: 2n. y 3r. Ay que el mort fa moviment.

Nota del copista, p. 684: Fué sacada esta copia de otra al parecer escrita á principios de este siglo. Palma 29 de junio de 1864.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes, generalment abba, només unes poques són ábab, i en unes quantes quintetes abbba i ab baa i una estrofa abbaaa. Té també dues quartetes de pentasíl·labs abcb per ésser cantades.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Joana, per casar-se amb el músic i alliberar-se dels tres galants amb un dels quals sa mare la vol casar, prepara una burla als tres, fent-los anar disfressats al fossar, el primer amortallat, el segon vestit de centurió i el tercer de dimoni. Quan són allà tots tres s'espanten un de l'altre i fugen.

Luís de Quiñones de Benavente a La socarrona Olalla y Lenzas (1643)[9] tracta el mateix argument: Olalla es burla de tres pretendents amb les mateixes tretes que Joana ho fa a l'Entremès del fossar; però a l'obra de Benavente manca la mare i el músic.

12. En FURIOL I EN BUFAMESSENS.

EDICIONS.

a'. En Furiol y en Bufamessens.
Contarelles (1885), pp. 65-71. 161 ratlles.
Comença: ¿Com te va Bufamessens?
Acaba: Fins qu'ens porem aguantá.

b'. En Furiol i En Bufamessens.
Contarelles (1915), pp. 466-472. 161 ratlles.
Comença: ¿Com te va, Bufamessens?
Acaba: Fins qué ens porem aguantar.

c'. En Furiol i En Bufamessens.
Ses matances (1957), pp. 79-87. 161 ratlles.
Comença, p. 80: ¿Com te va, Bufamessens?
Acaba: fins que ens porem aguantar.

El text està corromput: en algunes parts no conserva bé la distribució mètrica ni la rima. El nombre de versos és lleugerament superior al de ratlles, perquè a vegades els versos llarg i curt de la seguidilla van en una mateixa ratlla.

METRE.

Heptasíl·labs, predominantment en quartetes abba, però també en les combinacions abab, aba, abbba, abbaa, ababa i aa. I seguidilles, generalment en la forma $a^6b^4c^6b^4$.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Quan Furiol va a convidar Bufamessens a les noces de sa filla, aquest li parla malament del futur gendre i es barallen; però després acaben amics i beuen plegats. Només surten Furiol i Bufamessens.

13. Entremès d'en GAMBISES.

MANUSCRITS.

a. [Sembla que a la còpia manca la portada amb el nom de l'obra; però el foli 1 diu:] Personas qui parlen el entremés / Gambises [...].

HP, ff 1-10^{v}. Segle XIX, 1ª meitat. 473 ratlles (El nombre de versos és lleugerament superior, perquè en alguns casos una ratlla conté dos versos).

Comença: Gambises. No no vuy mes estodia.

Acaba: (Barber.) li derém un sirvisial.

b. Entremés den / Gambises / [...] / Escrita el dia 21 de Diciembre 1841.

TP, ff. [i]-11^{v}. Any 1841. 481 versos.

Comença, f. 1: Gamb. No vuy mes estudiá.

Acaba: (Barb.) y hecabat amen Jesus.

c. Entremés del Estudiant Gambises.

MP-I, pp. 129-138. Any 1864. 485 versos.

Comença: Gam. No vull mes estudiar.
Acaba: (Barb.) y he acabat. Amen Jesus.
Nota del copista, p. 138: Sacada esta copia de otra escrita por Pedro Antonio Tomas, que perteneció á Antonio Tous. Palma febrero 26 1864.

b i c presenten una mateixa versió, si bé amb bastantes variants. a, en canvi, ja és una versió diferent, tantes són les diferències de redacció: té parts de diàleg que manquen a b i c, i al revés també. Sovint conserven malament el recompte sil·làbic.

METRE.
Heptasíl·labs predominantment en quartetes abba i abab, en apariats i en quintetes abbba; en algunes ocasions fa servir altres combinacions de més versos. També apareixen unes quantes seguidilles de metre divers.

ARGUMENT I PERSONATGES.
L'estudiant Gambises no vol estudiar més ni aprendre cap ofici. Seleuco el convenç perquè es facin procuradors. En Gambises compra un vestit al mercader, per posar-se a to amb la seva nova condició, però en lloc de pagar-li el que li deu li fa treure els queixals pel barber. Altres personatges: Federico, un soldat i un mosso (aquest no surt a b ni a c).

Entremès des GOLAFRES.

Vegi's 14b.

14. Entremès de los GOLOSOS.

MANUSCRITS.

a. Entremes de los Golosos.

CP, ff. 40^{v}-42^{v}. Segle XVIII, 1ª meitat. 220 versos.

Comença: Sor. Los mes golosos criats.

Acaba: (Los 2.) vejam com no pegareu.

b. ENTREMES / des Golafres [abans de "Golafres", "Golosos" ratllat].

HP, ff. 14-15^{v}. Segle XVIII, 2ª meitat. 224 versos.

Comença: Se. Es [a sota diu "los", ratllat] mes golafres [a sota, "golosos", corregit] criats.

Acaba: (Los 2.) veyam com mos pegareu.

b és un text contaminat: té molts de versos enterament i parcialment ratllats amb una redacció diferent a sobre. La primitiva redacció és, amb petites variants, la mateixa de la còpia a. a i b coincideixen amb moltes de les corrupcions. L'obra té alguns versos molt semblants als de l'Entremès de dos golosos (7).

METRE.

Heptasíl·labs, generalment en quartetes abba; i, esporàdicament en alguna altre combinació: aa, aba, abab, abaab, etc. Algun vers queda solt.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Aquest entremès presenta el mateix argument que el de

Dos golosos (7), sense diferències fonamentals; però només amb tres personatges: un senyor, Llorenç (cuiner) i Joan (comprador).

15. Entremès famós de l'HOSTALER.

MANUSCRIT.

a. Entremes Famos del Hostaler.

CP, ff. 1-2. Segle XVIII, 1ª meitat. 114 ratlles de diàleg (el nombre de versos és lleugerament el mateix).

Comença: Vell. Ellot, Florentino.

Acaba: (1 Sol.) jo, y este Señor Soldat.

Text considerablement corromput.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba i abab i en apariats; també en dues quintetes, una ababa, i en una estrofa abbacca. En alguns casos el recompte sil·làbic ja no es conserva, es troben alguns versos solts i estrofes incompletes.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Aquest entremès no té argument pròpiament dit; es tracta, més aviat, de dues escenes afegides. L'hosteler atupa i renya a Florentino, que fa de mosso, i després surt deixant-lo encarregat de la fonda; al punt arriben dos soldats a qui Florentino dóna de menjar i beure, i, una

vegada tips, paguen, per després anar-se'n. Els dos soldats fan servir també, en algunes frases, el castellà. L'entremès Este lo paga (1660) de Jerónimo de Cáncer y Velasco, té uns personatges i una situació inicial idèntics; però el desenllaç resulta més interessant i conseqüent que no pas en l'entremès mallorquí. Cotarelo y Mori[10] afirma que procedeix d'un conte popular i en resum l'argument així: "dos soldados van á comer á una hostería cuando está el mozo solo. Disputan sobre quien ha de pagar, y convienen en que el mozo, vendado los ojos, designe por el tacto al que le toque. Sálense silenciosamente de la casa, y el mozo, palpando, tropieza con el amo en el momento en que entraba, á quién se abraza diciéndole: `Este lo paga', cosa que resulta muy cierta". El bodegón (1663) de Juan Vélez de Guevara[11] també té el mateix argument; però els dos soldats van a la fonda acompanyats de dues dones que dinen amb ells.

16. Entremès des JAI GELÓS.

MANUSCRITS.

a. Entramas des jay jelós.

LP, ff. 31-32, segle XVIII, 2ª meitat. Còpia inacabada. 152 versos.

Comença: Jaya. Com jo ja no puch tenir.

Acaba: (Jay.) y en fien.

b. Entremès des jài / Gelós.

NP, ff. 6-17. Mitjan segle XIX. 698 versos.

Comença: Jaye. / Com som tornade tan veya.

Acaba: (Jay.) Per fin exó ha acabad.

a i b presenten moltes diferències en la redacció: són, pràcticament dues versions.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba, menys alguns en quartetes abab i en apariats. I unes poques estrofes $a^7a^7b^7b^3$.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Isabel cita el doctor, el llicenciat, el barber i el sagristà; però, quan tots són a ca-seva, el jai, marit d'Isabel, s'aixeca del llit i els pega. Altres personatges: una jaia i el batlle. (Compari's amb 19).

17. Sainete des JAI MELIS.

MANUSCRIT.

a. Sainete des Jay-Melis.

YP, ff. 1-4. Segle XIX, 1ª meitat. Només conté el paper del personatge dit Pinyolí: 169 versos.

Comença: Piño. Estimad meu Verquered.

Acaba: (tots.) y perdon tote le Gent.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba; menys els sis últims,

combinats abbaba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Pinyolí aconsegueix de casar-se amb Preixedis malgrat l'oposició del jai Melis, rebesavi d'aquesta. Altres personatges: Verqueret i Nadal.

18. Entremès de na JOANA BEUSADARRERA, EN PIPELLES I ES DOCTOR DAÇAVENGA.

MANUSCRIT.

a. Entremés de ne Juana Beu- / se-derrera, en Pipellas, y es Doctor / Dasse-venga.

MP-I, pp. 139-158. Any 1864. 912 ratlles de diàleg.

Comença: Los dos. Pobrere de me soy sopo.

Acaba: (tots.) també disimularan.

Nota del copista, p. 158: Se ha copiado el presente entremés de una copia que parece ser de mediados del siglo pasado, que perteneció á Antonio Tous gran representante de gracioso de esta clase de producciones por los años 1824 y siguientes, al cual oí decir mas de una vez, cuando yo era muchacho, que los demas farsantes de su compañía no querian representar este entremés en razon á que el nombre de sus personajes son demasiado chocantes, y después el vulgo les daba siempre por apodo el nombre del papel que representaban. También he tenido á la vista otra copia sacada en enero de 1842 en la que se observaban algunas variantes

que he admitido en parte. Palma 21 de febrero de 1864.

EDICIÓ.

No n'he localitzada cap; però figura a la llista d'obres en venda a la tenda de M. Borràs, a Sebastià Gelabert, Pera Belmar (Palma: Impr. de Villalonga, 1884), p. 48.

METRE.

Una petita part del text és en prosa. La resta és generalment en heptasíl·labs, combinats aa, abab, abba, i, en unes poques ocasions, aba, abbba, aabba, abbaa i abbaab. Una sèrie d'heptasíl·labs formen apariats amb versos d'una, dues, tres o quatre síl·labes. Al final, hi ha sis cobles per ésser cantades: cinc en la forma 5a-4b-6a-4b i una que fa 5a-5b-5a-5b. En alguns llocs la distribució mètrica está mal conservada o perduda; alguns versos, a més, queden solts.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Pipelles i el doctor pretenen Joana, dona de vida alegre que els té enganyats, fins que es duta davant el jutge, qui la fa tancar al castell d'Alaró. Altres personatges: Toni Rotlo, Mananeis (moro), Burrifati (moro), un metge, Setboques, la Justícia i soldats.

19. Entremès del JOVENÇÀ I LA JAIA, de Sebastià Gelabert i Riera.

MANUSCRIT.

a. Entremés del Jovensá y la Jaya. / [ratlla] / autor Sebastiá Gelabert [amb una ratlla a sota].
MP-VI, pp. 557-563. Any 1861. 325 versos.
Comença: Jovensá. Que gracias deuría dar.
Acaba: (Jov[enç]a.) que baraten de posada.
Pàgina 563: Palma 14 de marzo de 1861 [Vegi's 31 "Nota del copista"].

METRE.

Seguidilles, generalment en la forma $a^7b^4c^7b^4$; menys unes poques $a^7b^7a^4$ i $a^4b^7a^4$. L'obra acaba amb una quarteta d'heptasíl·labs abba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El jovençà, desconfiant de sa muller (la jovençana) d'ençà que ha parlat amb la jaia, entra a ca-seva, després de veure-hi arribar el doctor, el cirugià, l'apotecari i el notari, i els fa fugir a garrotades. (Compari's amb 17).

20. Entremès del LLADRE.

MANUSCRITS.

a. ENTREMES / del Lladre.

FP, ff. 17-[19]^{v}. Segle XVIII, 2ª meitat. 313 versos.
Comença: Lla. De cap modo puc compendre.
Acaba: (Sol. 2.) en el cel ja mos veurém.

b. Entremes del lladre.

OP, ff. 14-[20]. Segle XVIII, final. 315 versos.
Comença: Lladre. El meu anteniment no pot compendrer.
Acaba: (Cabo.) én el cel ja mos vorem.

c. Entremés del Lladre.

MP-VIII, pp. 677-683. Any 1864. 312 versos.
Comença: Lladre. De cap modo puch comprender.
Acaba: (Sol. 2.) en el cel ja mos veurem.
Nota del copista, p. 683: Se ha sacado esta copia de otra escrita al parecer en la tercera decada de este siglo. Palma 1º de marzo de 1864.

Els tres manuscrits presenten corrupcions en el metre i la rima, sobretot b, que, a més, té una redacció bastant diferent a la de a i c; en canvi aquestes dues còpies presenten poques variants entre elles dues.

METRE.

Heptasíl·labs predominantment en quartetes abba i algunes en la forma abab; també hi ha uns pocs apariats i tres quintetes, ababa, abbba i abbaa.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El lladre, després d'assaltar Antoni i Pau, dos pagesos

que venen de vendre els seus productes, es arrestat per un capità, un cabo i quatre soldats.

21. Entremès d'en LLORENÇ MAL CASADÍS.

EDICIONS.

a. ENTREMES / D'EN / LLORENS / MAL CASADIS. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA: / IMPRENTA DE VENTURA VILLALONGA. / 1845. / Se ven á sa llibrería de Cabot y Pujol, devant / sa presó.

[2]-24 pp. 150 x 103 mm. (caixa: 124). 663 versos.

Comença: Llorens. Axó es predicar de bades.

Acaba: (Tots.) per axó será novía.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 3785.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Municipal: dins una carpeta de "Comèdies" (Sig. 834.6T).

b. ENTREMES / D'EN / LLÓRENS MAL CASADIS / Y NA / SUSAINA DES FIL / ARREGLAT PER NOU ESTIL. / [Vinyeta representant una cara] / 1846. / IMPRES AQUESTS DIAS/ PER ESTÉVA TRIAS.

[2]-32 pp. + 4 de guarda (2+2). 145 x 110 mm. (caixa: 122). 760 versos.

Comença: Llorens. Axó es predicar debàdas.

Acaba: (Tots.) Si en cualque cosa hem faltat.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Balear de La Real: BB-L, I-1, nº 1.

c'.ENTREMES / D'EN / LLORENS MAL CASADIS / Y NE / SUSAINA DES FIL. / CUARTA EDICIÓ CORREGIDA PER / D.O.M.P. Y.M. / [Vinyeta representant una casa i arbres als costats] / PALMA.- 1853. /[ratlla]/ Se ven á le llibrería de Umbert./ Cadena de Cort, núm. 7.

[2]-32 pp. 150 x 106 mm. (caixa: 120). 760 versos.

Comença: Llorèns. Axò es predicar debàdas.

Acaba: (Tots.) Si en qualque cosa hem faltat.

Montpeller, Bibliothèque Municipale: nº 3783 del Cataloque Vallat, I, 314.

Ciutat de Mallorca, biblioteca particular de Lluís Alemany Vich.

d'.ENTREMES / D'EN / LLORENS / MAL CASADIS / Y NA / SUSAINA DES FIL. / [Petit ornament tipogràfic] / Palma. / IMPRENTA DE FRANCESC [sic] RAMIS. / 1856.

[2]-28 pp. 150 x 103 mm. (caixa. 115). 663 versos.

Comença: Llorens. Axò es predicar de bades.

Acaba: (Tots.) Per axó será novia.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 1454.

e'.ENTRÈMES / D'EN / LLORENS MAL CASADIS / Y NA / SUSAINA DES FIL / ARREGLAT PER NOU ESTIL. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA: / LIBRERIA DE NICOLÁS GIL./ 1863.

[2]-32 pp. 145 x 100 mm. (caixa: 115). 760 versos.

Comença: Llorens. Axò es predicar debàdas.

Acaba: (Tots.) Si en qualque cosa hem faltat.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 3814.

f'.ENTREMES / D'EN / LLORENS MAL CASADIS / Y NA / SUSAINA DES FIL. / ARREGLAT PER NOU ESTIL. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA./ LIBRERÍA, DE NICOLÁS GIL./ 1866.

[2]-32 pp. 136 x 105 mm. (caixa: 115). 760 versos.

Comença: Llorens. Axò es predicar debàdas.

Acaba: (Tots.) Si en qualque cosa hem faltat.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Balear de La Real: 88-L, I-1, Nº2.

g'.ENTREMES / D'EN / LLORENS MAL CASADIS / Y NA / SUSAINA DES FIL / ARREGLAT PER NOU ESTIL. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA./ TALLER DE LIBROS EN BLANCO,/ CUESTA DE BROSSA, 14. / 1874.

[2]-32 pp. 150 x 105 mm. (caixa: 115). 760 versos.

Comença: Llorens. Axò es predicar debadas

Acaba: (Tots.) Si en qualque cosa hem faltat.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 1494.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca March: Inv. 6376.

Ciutat de Mallorca, biblioteca particular de Lluís Alemany Vich.

h'.ENTREMES / D'EN / LLORENS MAL CASADÍS / Y NA / SUSAINA D'ES FIL / ARREGLAT PER NOU ESTIL. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA. / IMPRENTA DE FELIP GUASP Y VICENS. / MOREY, 6 y 8. / 1883.

[3]-32 pp. 150 x 105 mm. (caixa: 114). 760 versos.

Comença: Llor. Axò es predicar debadas.

Acaba: (Tots.) Si en qualque cosa hem faltat.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca March: R. 11057.

Ciutat de Mallorca, biblioteca particular de Lluís Alemañy Vich.

i'.ENTREMES / D'EN / LLORENS MAL CASADÍS / Y NA / SUSAINA D'ES FIL / ARREGLAT PER N[O]U ESTIL./ [Petit ornament tipogràfic] / PALMA / - / IMPRENTA DE EN BARTOMEU ROTGER. / 1886.

[3]-32 pp. 150 x 105 mm. (caixa: 122). 760 veros.

Comença: Llor. Axò es predicar debades.

Acaba: (Tots.) Sí en cualque cosa hem faltat.

Barcelona, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

j'.ENTREMES./ D'EN / LLORENS MAL CASADIS / Y NE / SUSAINA DES FIL. / QUINTA EDICIÓ / CORREGIDA / PER / D.O. M.P.Y.M. / [Vinyeta representant una casa] / Se ven á le llibrería de Umbert. / C. DE STA EULALIA, Nº 13, PALMA.

[2]-32 pp. + [2], il·lustrades amb escenes de l'obra entre [2]-3 i 29-30. 150 x 105 mm. (caixa: 120). 760 versos.

Pàgina [2]: Imprenta de Gelabert

Comença: Llorèns. Axò es predicar debàdas.

Acaba: (Tots.) Si en cualque cosa hem faltat.

Ciutat de Mallorca, biblioteca particular de Lluís Alemañy Vich.

k'.ENTREMES / D'EN / LLORENS MAL CASADIS / Y NA / SUSAINA D'ES FIL / AREGLAT [sic] PER NOU ESTIL / [Petit orna-

ment tipogràfic] / PALMA / Se ven en la tenda d´en Toni Borrás y á sa caseta / de fusta de sa costa d´es Teatro. ahon se trobarán un / complet sortit d´historias, folletos, comedis, sainetes / y Romansos tant en Mallorquí com en castellá de / utilidad y recreo. / TAMBÉ S´ESCRIUEN CARTES / [Ratlla de banda a banda] / IMPRENTA DE EN BARTOMEU FRAU.

[3]-30↓[2 en blanc] pp. 162 x 111 mm. (caixa: 131). 760 versos.

Comença: Llor. Axó es predicar debadas.

Acaba: (Tots.) Si en cualque cosa hem faltat.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya (2 exemplars): 1) R. 40106; 2) Folletó nº 1422 de la col·lecció J. Almirall, "Teatre Català", vol. 424 (R. 121.754).

Ciutat de Mallorca, biblioteca particular de Lluís Alemañy Vich.

l´.ENTREMES / D´EN / LLORENS MAL CASADÍS / Y NA / SUSAINA D´ES FIL / ARREGLAT PER NOU ESTIL / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA / - / IMPRENTA DE EN BERTOMEU ROTGER.

[3]-30↓[2] pp. 150 x 107 mm. (caixa: 119). 760 versos.

Comença: Llor. Axó es predicár debadas.

Acaba: (Tots.) Si en cualque cosa hem faltat.

Ciutat de Mallorca, biblioteca particular de Lluís Alemañy Vich.

m´.[Pàgina 5:] ANÒNIM / ENTREMÈS / D´EN LLORENÇ MAL CASADÍS / I NA SUSSAINA D´ES FIL / segons la quarta edició

de 1853, / corregida per 3 D.O.M.P.Y.M. / i ara de bell nou esmenada per / Ll[orenç] M[oyà] de la B[ombarda] G[ilabert] de la P[ortella] / [Ornament tipogràfic] / EDITORIAL DAEDALUS / MALLORCA / 1967.

[7]-55 pp. 121 x 168 mm. (caixa: 126). Enquadernat en rústega. 760 versos.

Pàgina [7]: Pròleg [de Llorenç Moyà Gilabert].

Comença, p.[15]: Llorenç. Axò és predicar debades!

Pàgines [19], [27], [33], i [51]: [Il·lustracions de Joan Zúñiga].

Acaba, p. 54: (Tots.) si en qualque cosa hem faltat.

Pàgina 55: Explícit-endevinalla [dècima de Ll. Moyà Gilabert].

Aquestes edicions presenten dues versions. La primera, segurament la primitiva, la donen a´ i d´ amb un mateix text i ortografia: només presenten una variant, l´acotació "Sen va" (p. 9) de d´ manca a a´. La segona la conserven la resta de les edicions. En aquesta versió el text ha sofert interpolacions en el diàleg, alguns canvis en la mètrica i en les acotacions. L´edició recent m´ ,a més de regularitzar l´ortografia i la puntuació d´acord amb les normes d´avui, corregeix faltes mètriques i barbarismes lèxics.

METRE.

Heptasíl·labs en apariats, en quartetes abba i abab i en algunes quintetes abbba, abbab, abaab i ababb, així com en algunes estrofes de sis versos, abccba i abbaba, i

codolada.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Sasaina aconsegueix de casar-se amb Llorenç, malgrat tots els esforços d'aquest per continuar fadrí. Altres personatges: l'onclo, un conseller i la mare de Susaina.

22. Entremès del LLUNÀTIC.

MANUSCRITS.

a. Entremes del Llunatic.

GP, pp. 47-[70]. Segle XVIII, 2ª meitat. 443 versos.

Comença: es. Ja estic ben navegade.

Acaba: esc. vesten Dimoni infernal.

b. Entremes dél Llunatic.

GP, pp. 71-99 (el 1r. foli, pp. 71-72, està en molt mal estat de conservació). Segle XVIII, 2ª meitat. 474 versos.

Comença: Escarrinxa. / Ja hey estic ben navegada.

Acaba: (Esc.) vestén Dimoni infernal.

Pàgina 99: Es del Sr. Juan Oliver / de Campos.

a i b presenten una mateixa versió, però amb variants. En general, b sembla menys corromput que a. En a els versos, a vegades, no estan ben partits i la mala ordenació de les paraules destrueix la rima.

METRE.

Heptasíl·labs, predominantment en quartetes abba, però també en la combinació abab i en apariats.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El Llunàtic i Escarrinxa, marit i muller, es barallen amb un llarg intercanvi d'insults. Després arriba el metge, cridat pel vell llunàtic, al qual treu a fora, i després el notari, a qui dicta un testament del tot absurd i desbaratat. Aleshores arriba el prior de l'hospital amb dos algutzirs i se l'enduen per foll.

23. Entremès dels LOCOS, de B[artomeu] M[estre i Barceló].

MANUSCRIT.

a. Entremés d'els Locos, / compost per D. B. M. MP-XVIII, pp. 395-403. Any 1864. 325 versos, aproximadament.

Comença: Maj. Silenci, fora ruído.

Acaba: (Ben.) sas faltas perdonaran.

Pàgina 403: Es copia de otra moderna sacada con poco cuidado. Palma 14 julio de 1864.

Text força corromput: la rima està mal conservada i sovint s'hi troben versos incomplets.

METRE.

Heptasíl·labs formant romanç i quartetes abba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El pagès Benet, amb el permís del majordom, entra al pati d'un manicomi per divertir-se i els folls surten actuant d'acord amb la seva tara: un notari, un capità, un modista, un traginer, un metge, Rita, Pepa, Magdalena i Justina.

24. Entremès dels MALFENERS.

MANUSCRIT.

a. ENTREMES // dels malfaners.

NP, ff. 51-52^{v}. Segle XVIII, 2a meitat. 227 versos.

Comença: Sor. D[e] jove vatx comensar.

Acaba: Sor. A traydor tu m'has mo / segat.

METRE.

Metre molt mal conservat: versos incomplets i d'altres sense correspondència en la rima. Heptasíl·labs predominantment en quartetes abba; però també es troben esporàdicament altres combinacions: abab, aa, abbba, ababa, abbaab, abbbba, abbaaab, abbaabb i abbaaaab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Dos malfeiners, Flaquer i Sorell, per poder guanyar algun diner comencen a redactar un pronòstic; però es barallen i s'atupen sense acabar-lo.

25. Sainete del MANTIDER CASTIGAT.

MANUSCRITS.

a. Saynete del Mantider castigat.

LP, folis 15-23^{v}. Segle XVIII, 2ª meitat-començament XIX. 338 ratlles de diàleg.

Comença: Pepe. ay amigo Gerundio ben vingut.

Acaba, f. 23: (todos.) De la bondad de vostes.

Foli 23^{v}: Soy de Joaquin Deà [Repetit més avall, i una tercera vegada amb el nom de pila només].

b. Entremes del mentider castigat.

OP, f. 20^{r}-20^{v}. Segle XVIII, final. Còpia inacabada. 35 ò 36 versos.

Comença: Pe. Ay amigo Gerundio ben vingut.

Acaba: (Ge.) los prinseps y Sres. ben posades.

c. Saínete del mantider castigat.

TP, ff. 23-29^{v}. Any 1841. 331 ratlles de diàleg.

Comença: Pep. Ay amigo Gerundio ben vingut.

Acaba: (Tots.) de la bondat de vostes.

És de suposar que la còpia fragmentària b, l'única de les tres que conserva la forma originària de l'obra en vers, s'acosta més a la versió original.

METRE.

A les còpies a i c el text està prosificat, però encara es conserven rimes internes que mostren quartetes hepta-

síl.làbiques i silves. El fragment conservat de la còpia b és en silves.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Pepe, Alonso, Claudio, un soldat i un barber (a b en lloc del barber hi ha un segon soldat) es burlen de Gerundio qui els vol enganyar parlant-los de viatges i d'aventures imaginàries que, segons ell, havia protagonitzat essent soldat, i l'obliguen a confessar la veritat: mai havia sortit de Mallorca. Gerundio és un personatge del tipus plautià del miles gloriosus.

Entremès del MARIT MULLER I MULLER MARIT.

Vegi's 34b.

26. Entremès [d'en MARTÍ I NA CLARA].

MANUSCRIT.

a. Entremes.

BJ, ff. 1-10v. Primera meitat del segle XVIII. Al text manquen, aproximadament, unes vint-i-tres ratlles que ocupaven el recto de la part que ara falta al f. 10; l'obra acaba al verso de la part que es conserva d'aquest mateix foli. 671 versos, aproximadament.

Comença: Bo. Señores por amor de Deu.

Acaba: (Bovo.) Si es paper no es bo.

Text molt corromput, segons indica la mala conservació del metre i de la rima.

METRE.

Heptasíl·labs en apariats, quartetes abba i abab i en unes poques quintetes abbba i abaab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Don Martí i donya (sic) Clara es casen i tenen un fill; però el Dimoni fa creure a don Martí que el fill és conseqüència d'un suposat adulteri de Clara. Aleshores, don Martí, furiós, pega a aquesta fins que creu deixar-la per morta; però ella resa i un àngel l'ajuda. Don Martí se'n penet i també resa. Elsversos que manquen ens impedeixen de conèixer el desenllaç. Els tretze versos que tanquen l'obra i els dinou que l'obren fent de pròleg constitueixen les úniques intervencions de Bovo (sic): són comentaris d'aquest sobre l'obra. També intervenen la mare de Clara, el Rector, el Vi i l'Aiguerdent, personificats, una jaia, un graciós i una beata.

27. Entremès de MARTÍN PORRA.

MANUSCRIT.

a. Entremes de Martin Porra.

OP, ff. 1-8^{v}. Segle XVIII, final, 336 versos.

Comença: Cor. Jo era un molt gros mosón.

Acaba: (Com. 2.) seran del tot acabades.

METRE.

Quartetes heptasíl·làbiques abba, menys una que és abab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Dos comediants es vengen a garrotades de Martín Porra i de l'anomenat Coronell, els quals han posat a les parets uns pasquins contra els comediants que estan assajant una comèdia.

28. [Entremès de na MENGA I EN BORREGO].

MANUSCRIT.

a. [La còpia no du el nom de l'obra].

BJ, ff. 11-20. Primera meitat del segle XVIII. Manca el començament de la còpia. 618 versos aproximadament.

Comença: Are be sí ha de ser.

Acaba: (Bor.) Señores perdonen.

Text molt corromput, segons indica la mala conservació del metre i de la rima, aquesta pràcticament perduda del tot.

METRE.

Heptasíl·làbs que en alguns fragments es conserven formant romanç i quartetes abba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Menga i Borrego, matrimoni poc avingut, decideixen de

penjar-se. Ríselo, que està enamorat de Menga, i Pasqual arriben a temps de treure la corda i salvar-los de la mort. Immediatament després Borrego es nomenat batlle del poble (el manuscrit diu sempre alcaide menys en una ocasió on diu alcalde, o sigui batlle, que és el càrrec que en realitat té). Després, obeint l'edicte de l'emperador August, se'n van cap a la ciutat per empadronar-se. Nicandro també va amb ells. Durant el camí cap a la ciutat, un bandoler els assalta.

29. MES PERD L'AVARICIOS QUE L'ABONDOS, de Tomàs Aguiló i Cortès.

EDICIÓ.

a. MES PERD L'AVARICIOS / QUE L'ABONDOS. / Entremes / EN VERS MALLORQUÍ / PER / D. T. A. y C. / Autor de la Rondaya de Rondayas. / [Petit ornament tipogràfic] / PALMA. / IMPRENTA DE ESTEVA TRIAS. / 1851.

[2]-26 pp. 147x113 mm. (caixa: 121). 644 versos.

Comença: Cir. Ja'm trob ben ormetjat com un gran ruc.

Acaba: (Tots.) perdonen es seus errors.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Balear de La Real: BB-L/I-1, Nº 5.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya (2 exemplars): 1) R. 3783; 2) Enquadernat amb altres obres d'Aguiló, formant un sol volum, R. 2055.

METRE.

Romanç, decasíl·labs en octaves reials, romanç heroic i apariats.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Don Ciril·lo Cantallops, cirurgià llatí, no vol que sa fillastra Petronil·la es casi amb Xiscos; però, després que aquests dos li roben els diners i els hi tornen demanant-li perdó, accedeix al matrimoni. Altres personatges: el senyor Aleix i el senyor Vidal (cirurgians romancistes). Es el mateix tema dels entremesos 17 i 28 d'aquest repertori i d'una bona sèrie d'entremesos castellans.[13] Compari's, per exemple, amb El doctor y el enfermo (1664) de Quiñones de Benavente.[14]

30. Comèdia del MISSER FET MÍSER, de Guillem Roca i Seguí.[15]

MANUSCRIT.

a. Comedia del Misêr fet Miser. copiada en Mallorqui per forsa.

JZ, ff. [67-73]. Segle XIX, 1r. terç. 386 ratlles de diàleg, divididas en catorze escenes.

Comença: Atach. Ay fresca, ay picardía, qe. qui no te per ell serch compañia.

Acaba: Tots tres. Fora veyuras.

Foli [73]: Nota del Autor. Algu estreñará que se don el nom de Comedia â esta pessa del Misêr fet Miser, que en España anomenarian Entremes; pero el qui esta imposat en les reglas de aquella especia de poema ô ha llegit las de Moliere ô à lo menos el qe. intitulà Lope de Vega: Arte nuevo de hacer Comedias, no lo tendrá por irregular.

EDICIÓ.

a'.[Dintre d'ornamentacions tipogràfiques:] COMEDIA / DEL / MISSER MISERABLE. / [Bigoti] / PALMA. / Imprenta de Estéva Trias. / 1851.

[3]-31+[1 en blanc] pp. 145 x 110 mm. (caixa: 109). 902 versos.

Comença: Atac. Ay fresca! ay picardía.

Acaba: (Tots tres cantan.) fora veyuras!

Ciutat de Mallorca, Biblioteca Balear de La Real: 88-L / I-1, Nº 4.

Ciutat de Mallorca, Biblioteca B. March Servera: Inv. 7247.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya: R. 3816.

Montpeller, Bibliothèque Municipale: nº 2569 del Cataloque Vallat, I, 213.

El manuscrit presenta els versos a ratlla tirada com si es tractàs de prosa. Manuscrit i edició donen la mateixa redacció: a part de les variants ortogràfiques, només hi ha petites diversitats lèxiques i uns pocs versos diferents.

METRE.

Decasíl·labs apariats, romanç, dècimes espineles i quartetes hèptasíl·làbiques abba, al final, seguidilles compostes $a^{6}b^{4}c^{6}b^{4}d^{4}e^{6}d^{4}$ de rima assonant per ésser cantades.

ARGUMENT I PERSONATGES.

L'estudiant Nicolau, amb l'ajuda del seu criat Atac, aconsegueix de casar-se amb Catalina, la qual és guardada ge

losament pel seu pare, el misser, per fer-la monja i així continuar administrant els béns d'aquesta que, en casar-se, passaran a mans del marit. (Compari's amb 27). Un dels entremesos castellans que més se li assemblen en la trama és El sordo y el letrado de Quiñones de Benavente.[16] La Comèdia del misser fet míser és una paròdia de La vida es sueño de Calderón de La Barca. Compari's aquest fragment, d'un parlament de Catalina:

Catalina. Apurar, fortuna, intent,
quant veix que em tractas així
quin delicte cometí
rica y oubila naxent?
Mes si es així, ja estic vehent
ab lo que te he agraviada,
y que bastant causa he dada
á ta justicia y rigor,
pues el delicte major
es sola y rica ser nada.

Nex una pobre mossona
sens mes dot que sos arrèus
una manta, un guardapèus,
y un mantellét sense fona;
y apenas lo amor li dona
algun chusquito empolvat
quant ab son tal estimat
ralla y riu tant com té gana:
¿y jo rica y ciutadana
tenga menos llibertat?

(a', p.9)

amb l'equivalent de Segismundo a La vida es sueño:

Segismundo. Apurar, cielos, pretendo,
ya que me tratáis así,
qué delito cometí
contra vosotros naciendo;
aunque si nací, ya entiendo
que delito he cometido:

bastante causa ha tenido
vuestra justicia y rigor,
pues el delito mayor
del hombre es haber nacido.
(vv.103-112)

Nace el ave, y con las galas
que le dan belleza suma,
apenas es flor de pluma
o ramillete con alas,
cuando las etéreas salas
corta con velocidad,
negándose a la piedad
del nido que deja en calma:
y teniendo yo más alma
¿tengo menos libertad?
(vv. 123-132)

Comèdia del MISSER MISERABLE

Vegi's 30a'.

31. Entremès del MOLINER.

MANUSCRITS.

a. Entremes del Moliner.

AB, ff. 99^{v}-106. Segle XVIII, 1r. terç. 843 versos.

Comença: Pri. Reposar es imposible.

Acaba: (Nol.) ajudaume en aquesta ora.

b. Entremes del Moliner.

CP, ff. 13-24. Segle XVIII, 1ª meitat. 859 versos.

Comença: f. 14: Pri. Reposar es imposible.

Acaba: (Nol.) ajudaumé aquesta hora.

c. ENTREMES / del Moliner.

CP, ff. 25-32. Segle XVIII, 2ª meitat. 755 versos.
Comença: Pri. Reposar es imposible.
Acaba: (N.) ajudaume en aquest'hora.

EDICIÓ.

a'.Anònim / ENTREMÈS DEL MOLINER.

Entremesos (1971), pp. 39-60. 762 versos.
Comença, p. 41: Príam. Reposar és impossible.
Acaba: (Nolasco.) ajudau-me en aquesta hora!

L'edició a' segueix la lliçó de c, però conté set versos que hi manquen i que són a les altres dues còpies. Les tres còpies manuscrites presenten moltes variants, així com fragments corromputs.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba i abab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Dos estudiants, Príam i Nolasco, tot just acabats d'entrar a la casa de Dominga, la molinera, s'han d'amagar a causa de la inesperada arribada del marit, qui els descobreix i els fa fugir a garrotades. També surt un emboçat. A l'Entremés del molinero y la molinera, obra anònima castellana,[17] es repeteix la mateixa situació amb un sagristà que s'introdueix a casa del moliner per festejar-li la dona. Quan aquest arriba, el sagristà també

s'amaga dins un sac de farina, com un dels estudiants de l'entremès mallorquí.

32. Entremès de MOSSON PITJA, HOME D'EDAT CUMPLIDA, de Sebastià Gelabert i Riera.

MANUSCRIT.

a. Comensa un entremés de / Moson Pitja, home de edat cumplida. / [Ratlla] / Autor Sebastia Gelabert.
MP-VI, pp. 563-570. Any 1861. 417 versos.
Comença: Mos. Pitja. Are em som determinat.
Acaba: (Pitja.) ja tornaran per se sal.
Pàgina 570: Palma 19 de marzo de 1861. [Vegi's la nota del copista que segueix a la còpia d'El pagès i el misser mut, 33a].

EDICIONS.

a'.Mosson Pitja.
Contarelles (1885), pp. 43-49. 184 versos.
Comença: Jo m'era determinat.
Acaba: Que demunt mi crech dur armes bastants.

b'.Mosson Pitja.
Contarelles (1915), pp. 446-452. 184 versos.
Comença: Jo m'era determinat.
Acaba: que damunt mi crec dur armes bastants.

c'.Mosson Pitja.
Matances (1957), pp. 56-63. 184 versos.

Comença: Jo m'era determinat.

Acaba: Que damunt mi crec dur armes bastants.

El manuscrit a dóna una redacció bastant diferent a la versió oral recollida per Antoni Ma. Alcover a les Contarelles.

METRE.

Al manuscrit a es troben cinc quartetes d'heptasíl·labs abba, sis heptasíl·labs combinats abbbba, i tota la resta en seguidilles $a^{7}b^{4}c^{7}b^{4}$. A les edicions el vers llarg i curt de les seguidilles sovint va en una mateixa ratlla com si fossin un sol vers. És d'observar la considerable irregularitat mètrica.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Mosson Pitja fa fer un gran dinar de noces i quan ho té tot a punt pels desposoris resulta que no té novia, ni sap qui pot ésser ni on viu. Altres personatges: un cuiner ("coc"), el vicari i el batlle.

Entremès de la MULLER MARIT I MARIT MULLER.

Vegi's 34b i 34c.

33. Entremès del PAGÈS I EL MISSER MUT, de Sebastià Gelabert i Riera.

MANUSCRIT.

a. Entremès del Pajés y el / Misser mut. / [Ratlla] / Autor Sebastia Gelabert [Subratllat].

MP-VI, pp. 571-577. Còpia inacabada. Any 1861. 292 versos.

Comença: Procurador. Un temps jo sentia á dir á los passats.

Acaba: Misser. M m m m.

Pàgina 577: Palma 16 marzo de 1861.

Nota,[pp. 577-578]: Las siete piezas dramaticas que anteceden, á saber: la comedia de Sta. Bárbara, la de San Antonio, la de San Sebastian y la de Pedro Belmar, y los entremeses el Jovensá y la Jaya, Mosson Pitja, home de edat cumplida, y el Pagés y el Misser mut, han sido copiadas literalmente de los originales que me ha facilitado el honorable Miguel Mesquida alias Roma vecino de Manacor, quien fué casado en primeras nupcias y vivió muchos años con Ysabel Gelabert, nieta y heredera del autor Sebastian Gelabert alias Tiá de se Real natural de dicha villa.

En ninguna de dichas producciones estampó su nombre el autor ni les puso título alguno escepto al entremés de Moson Pitja que lo he copiado y en todas he añadido el nombre de las personas que hablan. En el 1er. acto de la comedia de Santa Bárbara hay una hoja que parece fue cosida á la plagueta algun tiempo despues, mas como todo el escrito es de una misma ma-

no, y la relacion queda un poco truncada hay fundados motivos de creer que el autor por algun motivo arrancó una hoja para mudarla despues y que por algun accidente ó descuido dejo una de sus dos páginas sin copiar. A los actos 1º y 3º de la comedia de San Antonio de Viana también les falta la conclusión como igualmente al entremés d'el Pajés y el Misser mut; no obstante si algun dia tengo proporción de ver alguna copia completa que no sería estraño fuese sacada en vida del autor, la copiaré poniendo una nota en este sitio.

A pesar de no estampar su nombre el autor en ninguna de dichas siete piezas, es indudable que Gelabert es quien las compuso, ya por su estilo, ya porque dicha su nieta tenía estos papeles en mucha estima por ser, decía de su abuelo, ya por ser tradición muy general y viva en Manacor y ya finalmente por leerse en una de las hojas blancas de la plagueta que comprende el 2º acto de la comedia de San Sebastian y el entremés de Mosson Pitja, la nota siguiente. "Plegeta de la comedia de St. Sebastiá per los seus devots y benefactors de lo añy 1792 Sebastiá de se Real qui le va compondre." cuya nota es de letra mucho mas moderna.

METRE.

Seguidilles, generalment en la forma $a^7b^4c^7b^4$, escrites en dos versos llargs; però també n'hi ha algunes en les formes $a^4b^7a^4$, $a^7b^7a^4$, a^7a^4 i en altres. S'observa una certa irregularitat mètrica: Els versos curts en algunes ocasions són de tres o de cinc síl·la

bes i els llargs de sis, vuit o nou.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El pagès, no satisfet amb els consells que li dóna el procurador sobre el seu plet en demanda d'una herència que una tia seva ha deixat a un convent, va a un misser, qui a tot contesta remugant.

34. Entremès de na PALÒNIA.

MANUSCRITS.

a. Entrames De ne Palonia.

AB, ff. 121^{v}-126^{v}. Segle XVIII, 1r. terç. 626 versos.

Comença: Juan. Vayam are si dureu.

Acaba: (Juan.) tres Personas un sol Deu.

b. Entremes del Marit Mu- / ller, y Muller / Marit [f. 1].
Entremes de la muller marit, y marit muller [f. 2].

LP, ff. 1-13^{v}. Segle XVIII, 2ª meitat. 553 versos, + 7 de tatxats al f. 8^{v}.

Comença, foli 2: Juan. Veyam ara si direu.

Acaba: (Pola.) per deu á nes Polisó.

c. Entremés de la Muller marit, / y Marit muller.

MP-V, pp. 721-732. Any 1863. 542 versos.

Comença: Juan. Veam ara si direu.

Acaba: (Pol.) per Deu á n'es polissó!

Nota del copista, p. 732. Es copia de otra [que] me ha prestado el señor Prohens. Palma 10 abril de 1864.

b i c donen una mateixa versió, amb variants tanmateix, bastant diferent a la que dóna a. Els vuitanta-cinc últims versos d'a (a partir del f. 126a, ratlla 8) es corresponen amb els set últims de b i c.

METRE.

Quartetes heptasil·làbiques abba i abab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Joan i Apol·lònia s'intercanvien els vestits i les responsabilitats pròpies de marit i muller per demostrar-se un a l'altre que el seu paper és el més difícil. I a la nit, quan un galant (a c reb el nom de Guillem) i Ventura hi van per festejar-la a ella, la confonen amb Joan, que continua vestit de dona. Joan s'espanta, i marit i muller acaben encalsant-se.

35. Entremès del PECADOR ARREPENTIT.

MANUSCRITS.

a. Entremes / del Pecado arrepentit.

MF-XIII, ff. 213-215^{v}. Mitjan segle XVIII. 408 versos.

Comença: Pec. No no eu seré.

Acaba: (Pec) corria presipitat.

b. Entremes / del Pecador arrepentit.

FP, ff. 1-4. Segle XVIII, 2ª meitat. 408 versos.

Comença: Pec. No no heu seré.

Acaba: (Pec.) corria precipitat.

Les variants no purament ortogràfiques que presenten les dues còpies són mínimes i poc importants.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba i abab. Esporàdicament, també usa altres combinacions: aa, aabba, abbab, abbba, abaab, abbaa, aaa, abccaaca, abcbca i abbaba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

L'Àngel amb l'ajuda de Maria Santíssima aconsegueix la conversió del pecador que el Dimoni vol fer seu. L'Àngel i el Dimoni també parlen, a vegades, en espanyol.

36. Entremès de PERE REGO.

MANUSCRIT.

a. Entremés de Pera Rego.

LP, ff. 42-[46]^{v}. Final segle XVIII-començament XIX. 691 versos.

Comença: Per. Molts daÑys ha qe fas noze per el mon.

Acaba: (Sol.2.) prenostic de un penjat.

METRE.

Mal conservat. Heptasíl·labs predominantment en quartetes abba; esporàdicament també fa servir altres combinacions mètriques: abab, aa, aaa, ababa, abaab, abbba, aabba, aaaaa, abbaab, abbbaab i abbaba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Pere Rego estafa i enganya un "senyor", el batlle, un mercader, un barber, un contrabandista, un pagès i un algutzir. Finalment dos soldats l'agafen pres. Altres personatges: un al·lot, Cotó (Toni) i un mosso.

37. Entremès d'en PERIQUET.

MANUSCRITS.

a. ENTREMES / d'en Periquet.

FP, ff. 11^r, 11^v i 16^r (el ms. b està intercalat entre aquests dos folis). Còpia inacabada; arriba fins al moment que Nolasco ha de començar el "semó burlós". Segle XVIII, 2ª meitat. 183 versos.

Comença: Nol. Señor Mestre bona tarde.

Acaba: (Nol.) filova filova.

b. Entremes den Periquet.

FP, ff. 12-15^v. La còpia inclou el "sermó burlós" de Nolasco, però també sembla inacabada, Final segle XVIII-començament XIX. 298 versos, aproximadament.

Comença: Nol. Señor Mestre bone terde.

Acaba: (Nol.) el veurem á la gloria.

Els dos manuscrits presenten el text corromput, amb moltes variants.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba. Esporàdicament, també en

les combinacions abab, aa, aabba i abbaa. El "sermó burlós" és en prosa.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Nolasco, a qui el mestre ha encarregat l'escola, pega a dos dels tres al·lots (un es diu Corroxet i un altre Perico) que hi van sense dur-li coca, i també a l'escolà, al veí i a la veïna i, fins i tot, al mateix mestre, que hi han acudit per mor de l'escàndol organitzat, amb l'excusa que cap d'aquests tampoc en du. Després Nolasco fa un sermó burlesc.

38. [Entremès d'en PEROTE].

MANUSCRIT.

a. [La còpia no du el nom de l'obra; sembla que manca el començament].

OP, ff. 9-13^{v}. Segle XVIII, final. 253 versos.

Comença: Pe. S[senyo]r perote q[u]e diu?

Acaba: (Blas.) altre volte á no mentir.

METRE.

Heptasíl·labs en romanç i en quartetes abba.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Perote fa de metge i d'advocat sense estar qualificat en res; i dos dels seus clients estafats (un es diu Pepillo i el nom de l'altre, segons l'encapsalament del diàleg,

comença amb Camp...), per venjar-se l'apallissen, amb l'ajuda de Blascos.

39. Entremès des PESCADOR.

MANUSCRITS.

a. Entremes des Pasqedo.

LP, ff. 38-40. Final segle XVIII-començament XIX. 372 versos.

Comença: O q[u]e ofici atribulat.

Acaba: (Pes.) cornut y apaleat.

b. Entremés. / El Pescador.

MP-VII, pp. 645-655. Any 1864. 430 versos.

Comença: Pescador. Quant es ofici atribulat un pescador.

Acaba: (Pesc.) men vaig com un aucell plomat.

Nota del copista, p. 655: Preciosa composición, que aunque reformades algunas palabras, su orígen sin duda se remonta al siglo diez y seis, ó principios del diez y siete. Palma a 8 de mayo de 1864.

EDICIÓ.

a'. Anònim / ENTREMES DES PESCADOR.

Entremesos (1971), pp. 15-26. 372 versos.

Comença, p. [17]: Pescador. Oh, que ofici atribulat.

Acaba: (Pescador.) cornut i apaleat.

Les còpies a i b donen redaccions molt diferents, són pràcticament dues versions, corrompudes les dues. a sembla molt més acostada a l'original, i b està evidentment corregida amb poca habilitat. L'edició a' segueix la lliçó del manuscrit a.

METRE.

Seguidilles amb versos força irregulars, distribuídes a a i b generalment en dos versos llargs. Les formes més freqüents que adopta aquesta estrofa són $a^{7/6}b^{3/4}c^{7/6}b^{3/4}$, i, $a^{3/4}b^{7/6}a^{3/4}$. També empra algunes quartetes d'heptasíl·labs, abba i abab, i una quinteta abbba i una estrofa de sis versos abbbba, les dues també de versos heptasíl·làbics. En algunes ocasions a i b no presenten la mateixa distribució mètrica.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Llacinta aconsegueix de canviar el seu marit pel frare que la festeja. Mentre el pobre pescador dorm ebri, els enamorats ordeixen la suplantació i fan un intercanvi de vestits: al pescador li posen els hàbits del frare i aquest es posa les robes d'aquell. Quan el pescador es desperta i es veu en tal situació creu que Déu l'ha castigat per desconfiar dels alforgers; va a casa per saber el que ha passat i es troba amb el frare convertit en pescador i marit de Llacinta. En reclamar el que és seu, muller i casa, és apallissat, i no li queda més remei que marxar convertit en frare alforger.

40. En PRECIOS DE SA CABANA.

EDICIONS.

a'.En Preciós de Sa Cabana (p. 64).
Contarelles (1885), pp. 50-65. 252 versos.
Comença: Alabem primerament.
Acaba, p. 64: A cercarne de millós.

b'.En Preciós de Sa Cabana (p. 465).
Contarelles (1915), pp. 452-66. 252 versos.
Comença, p. 453: Alabem primerament.
Acaba, p. 465: a cercar-ne de millors.

c'.En Preciós de Sa Cabana (p. 79).
Matances (1957), pp. 63-79. 252 versos.
Comença, p. 64: Alabem primerament.
Acaba: a cercar-ne de millors.

METRE.

Heptasíl·labs combinats la majoria en quartetes abba, en algunes quintetes abbba, en una estrofa abbbba, dues abbaab, una abbacac i una abbaaacca.

ARGUMENT I PERSONATGES.

L'amo de Sa Cabana es nega a pagar al missatge la mesada que li havia promès, fins que el batlle li envia el saig perquè l'obligui. Havent cobrat, el missatge el deixa per anar a cercar un amo millor. També surt a escena una criada vella.

41. Entremès del PROCURADOR (I).

MANUSCRITS.

a. [La còpia no du nom: manca algun full del començament][18]

QP, ms. 1.117, f. [1]-ms. 1.115, f. 2v. Final segle XVIII-començament XIX. 389 versos, aproximadament, i 2 ratlles en prosa.

Comença: Pag. No me ha metllevat Sor. meu.

Acaba: (los dos.) tot comport lo ha dexat.

b. Entremes del /Procuradó.

MF-XIII, ff. [200]-[202]v. Còpia incompleta; només conserva el foli de portada, amb el títol, i els dos darrers folis. Final segle XVIII-començament XIX. 246 versos.

Comença, f. [201]: Pro. Calle no digues res.

Acaba: (Proc.) revisca eternament.

Les dues còpies presenten el text corromput -sobretot a, on el metre està molt mal conservat - i moltes diferències de redacció. La còpia b comença en el moment en què l'alguatzir va a cercar el procurador a ca seva.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes, abba i abab, i en apariats; esporàdicament també apareix alguna altre combinació com les de aba, aaa, abbab, abbba, abaab, abbaa i ababbb.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El procurador (Salvador) no pot pagar cap dels deutes que li reclamen el pagès (Bartomeu), el barber, el sabater (Toni) i l'escolà: ell i sa muller (Sebastiana) més aviat passen gana. Quan l'algutzir (Vinagre) el va a cercar a ca seva i el duu al batlle -tot això passa a Marratxí- el procurador aconsegueix que la justícia es posi de part seva i, segons la sentència, no sols no ha de pagar res als creditors, sinó que fins i tot el barber li ha de donar diners. (Compari's amb 40).

42. Entremès del PROCURADOR (II).

MANUSCRITS.

a. Entremes del Procuradó.

MF-XIII, ff. [193]-[199]. Mitjan segle XVIII, o bé 2ª meitat. 825 versos, aproximadament.

Comença: Don. Homo, dexená sestodiá.

Acaba: (Proc.) et finis coronat opus.

b. Entremés del Procurador.

MP-XVIII, pp. 195-226. Any 1858. 831 versos, aproximadament.

Comença: Dona. Dexa anar s'estodiá.

Acaba, p. 225: (Proc.) et finis coronat opus.

Nota del copista, pp. 225-226: Aquesta copia fonch treta de una escrita antes del añy 1800, poch mes o menos, y es literal. Palma 1er. novembre de 1858.

Els dos manuscrits presenten la mateixa versió amb petites variants lèxiques. A b hi ha alguns versos que manquen a a.

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes, abba i abab, i en apariats. Esporàdicament també presenta alguna altre combinació, com les següents: aba, aaa, aabab, ababa, abbab, abbaa, aabba, abaccb, abccab, abbacca i ababccb.

ARGUMENT I PERSONATGES.

En línies generals, és, pràcticament, el mateix argument de l'altre entremès del mateix nom (nº 39). Aquí emperò, els creditors són sis, en lloc de quatre: un pagès, un sabater, una costurera (Madò Ambrossa), un escolà, un robioler i un traginer de garrot. A més, quan li reclamen els diners per segona vegada, ell decideix fingir-se foll per alliberar-se d'ells, com Maistre Pierre Pathelin de la farsa medieval francesa que es fa el malalt, el moribund fins i tot, quan el draper li reclama el cost de la tela que s'endugué. També surt un barber, però aquí no és un creditor: quan l'algutzir se l'endú fermat cap al batlle, l'ha de curar d'un mal que li agafa. El pagès, l'escolà, el robioler i el traginer, segons la sentència, encara han de donar diners al procurador. El sabater, en veure com van les coses als altres creditors, ja no vol ni presentar la seva denúncia. Naturalment, també surt la dona del procurador. En canvi, l'obra no queda situada a cap poble ni lloc en concret.

Entremès d'en ROAGÓ I NA FALDÓ.

Vegi's 9a'-9e'.

43. Entremès de los SACRISTANS BURLATS.

MANUSCRITS.

a. Entremas de los Sachristans Burlats.
CP, ff 5-8. Segle XVIII, 1ª meitat. 315 versos.
Comença: Per. Maysella assó, acabat està.
Acaba: (Tots.) Noy ha ett[.].

b. ENTREMES / dels Sacristans burlats.
HP, ff. 11-13v. Segle XVIII, 2ª meitat. 315 versos.
Comença: Per. Maysella axo està acabat.
Acaba: (Tots.) que tenir bona muller.

EDICIÓ.

a'. Anònim / ENTREMÈS DE / LOS SACRISTANS BURLATS.
Entremesos (1971), pp. 27-37. 315 versos.
Comença, p.29: Perico. Maisella, açò està acabat.
Acaba: (Tots.) que és tenir bona muller.

b sembla còpia de a. L'edició a' segueix la lliçó de a; però adopta alguna correcció, que indica en nota, feta ja a b, A la p. 30, ratlla 10, repeteix per error d'impremta el vers que hi ha dues ratlles més amunt, però ha de dir "puis ets de mos treballs requiem eternam". I a la p.34,

ratlla 11, diu "celetatus", però ha de dir "celeratus".

METRE.

Heptasíl·labs en quartetes abba, una quinteta abbba, i un apariat que es repeteix diverses vegades cantant; i unes quantes quartetes de decasíl·labs ABBA.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Maisella, per alliberar-se de la pedant galanteria dels sagristans Agamus i Putifar que la volen seduir amb les seves llatinades macarròniques, els cita a ca-seva vestits de dona i a la mateixa hora de la nit. També compareix a la cita Perico, marit de Maisella, qui els dóna garrotades fins que el ball i la música final posen remei a tot.

Hi ha tres entremesos castellans amb el mateix títol de Los sacristanes burlados: un de Francisco Bernardo de Quirós, un de Luis Quiñones de Benavente i un tercer d'Agustín Moreto y Cabaña.[19] He pogut veure els de Quiñones de Benavente[20] i el de Quirós, on, com a l'entremès mallorquí, dos sagristans són burlats per la dama a la qual pretenen alhora. Benavente tracta el mateix tema a un altre entremès, Los sacristanes Cosquillas y Talegote.[21]

44. Entremès de la SENYORA BENETA.

EDICIÓ.

a'.Entremès de la Senyora Beneta.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, XV (1933), 129-134 i 147-150. 171 versos i 91 ratlles en prosa, entre diàleg i comentaris sobre l'acció dels personatges.

Nota introductòria de Francesc de B. Moll, p. 129: A Mallorca hi havia el costum, fins a la darreria del segle passat de celebrar la festa de les matances amb representació d'entremesos, peces de teatre popular en vers, d'autor anònim, que feien les delícies dels concurrents. Algunes mostres d'aquests entremesos foren publicades per Mn. Alcover en el seu volum de Contarelles.

Mossèn Alcover sabia de memòria extensos fragments d'un d'aquests entremesos, que, segons deia, només havia sentit recitar a son pare. Era l'Entremès de la Senyora Beneta, de diàleg ple de moviment i d'ironia. A la darreria de sa vida, arribà a escriure'l, lligant les diferents parts del diàleg amb breus paraules aclaratòries de l'acció dels personatges.

Ens ha semblat oportú de publicar-lo aquí tal com mossèn Alcover el redactà, i estam segurs que contribuïm a salvar de l'oblit una peça folklòrica d'algún valor.

Comença, p. 130: A la ciutat de Florència.

Acaba: Convendrà dur-n'hi de dinar, perquè així, si es moria, poria ésser que'm fés hereu o que'm deixàs qualque cosa!

Nom de l'editor i lloc i data de l'edició, p. 150: Antoni Mª Alcover, Pre. Ciutat de Mallorca, 24 agost, 1931.

METRE.

Heptasíl·labs, predominantment en quartetes abba; també en alguna altra combinació que apareix esporàdicament: abab, aabba, abbba, abaab, abbaab, ababab, abbaaba, ababba, aab i aa.

ARGUMENT I PERSONATGES.

La senyora Beneta, dona de vida alegre, sent un sermó de Sant Domingo, es converteix i, a partir d'aleshores, fa dejunar i resar contínuament el seu criat Baletjat. Altres personatges: un "senyor", el mosso Cardell i veïns. L'acció se situa a Florència.

45. Entremès de les TRAVESSURES D'UN APRENENT SABATER.

MANUSCRITS.

a. Entremés de las Travesuras de un / Aprenent Sabatér:/ Traduit del Catalá al Mallorquí / mes úsual. Añy 1825.

SP, ff. 1-[10]^{v}. Any 1825. 573 ratlles de diàleg.

Comença: Sab. Estrafolari, not tench manat.

Acaba: (Apre.) vos ja veis que es un pecat.

b. Entremes de las Trevesuras de un / Aprenent Sabater./ [Ratlla] / Traduít del Catala al Mallorquí mes / usual. añy 1841.

TP, ff. 12-22^{v}. Any 1841. 530 ratlles de diàleg.

Comença: Sabate. Estrefolari not tench manat.

Acaba: (Apr.) vos veis que es un pe- / cat.

A les dues còpies la distribució mètrica desapareix sovint. Al foli 15^{v} del manuscrit b manquen tres versos que són al manuscrit a (p.6). b pot ésser còpia directa d'a. Aquesta versió segueix de prop la del Principat, però mallorquinitza la llengua. La versió catalana es conserva en diverces edicions: a la Biblioteca de Catalunya, n'hi ha quatre (Reus: Umprenta y Llib. de Joan Baptista Vidal, 1847; Barcelona: Imprenta de Estivil, s. d.; Barcelona: Estampa de la Viuda Pla, s. d.; i la quarta sense peu d'impremta ni data); a Londres, British Museum, se'n conserven dues (Barcelona [1810]; i Barcelona 1853);[22] i al Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860 (p. 634) d'Aguiló i Fuster, encara figuren d'altres que no he localitzat (Barcelona: P. Maimó, [1837?]; La Bisbal: P. Maimó, s. d.; Manresa: P. Roca, s. d.; Barcelona: J. Tauló, 1856, 1857, 1858).

METRE.

Gran irregularitat mètrica: versos de sis, set i vuit síl·labes agrupats en apariats i en quartetes, generalment de rima abba i unes poques vegades de rima abab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

L'aprenent, amb les seves picardies, fa enfadar al sabater. Després compra formatge fent-se passar pel sabater, la qual cosa provoca una baralla entre aquest i el venedor que li vol cobrar l'import de la venda. Finalment un soldat se l'endú a la presó. Altres personatges: don Francisco, la mastressa i un barber.

46. Entremès d'UN FADRÍ GRAN PISSAVERDE.

MANUSCRIT.

a. Entremes / de un fadrí gran pissaverde.

IP, ff. 15-[18]'. Segle XVIII, 2ª meitat. 378 versos, i 9 ratlles en prosa.

Comença: fadr. Som fadri y molt afectat.

Acaba: (fadr.) q[u]e vos pegaré bastonada.

METRE.

Heptasíl·labs, generalment, en quartetes abba, abab o abcb. En comptades vegades, també en les combinacions abbaa, abbba, abaab, ababa, aa i abbaab.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Un fadrí, enganyat per una jaia, es compromet, firmant un document, casar-se amb la neboda de la vella, totalment desconeguda d'ell; però quan la veu lletja i bruta, tot el contrari del que li havien dit, es nega a casar-s'hi. Altres personatges: un notari i un amanuense. El vicari, malgrat que figura al repartiment de personatges, no surt a l'obra.

47. Entremès d'UN HOME JUGADOR.

MANUSCRIT.

a. Entremes dun Home Jugador.

CP, ff. 2-4^{v}. Segle XVIII, 1ª meitat. 245 versos.

Comença: Ju. No se si es mala sort mía.

Acaba: Ga. Ay, ay, ay Jesuset!

Algunes parts del text estan corrompudes. Així ho indiquen els versos i les estrofes incomplets.

METRE.

Heptasíl·labs; la majoria en quartetes abba, però també en les combinacions aa, abab, abbab, abaab, abbaa, abbba, aabbaa, abbbab, abbaab, ababab, ababba i abbbba. Una seguidilla composta, $a^6b^4c^8b^5d^4e^7d^4$, una quarteta $a^5b^4b^4a^4$ i una estrofa $a^5b^5b^4$.

ARGUMENT I PERSONATGES.

El Dimoni, per fer-se seva l'ànima del jugador, li arrenda un molí esperant que així robi als clients. En primer lloc, acudeix al molí Joana, la qual li proposa, sense èxit, que es casi amb sa filla Perota, i després Gabriela, a la qual dóna una pallissa després d'haver-li robat blat.

48. Entremès del VALENTÀS.

MANUSCRITS.

a. Entremes del Valentás.

NP, ff. 1-5^v. Segle XVIII, 2ª meitat. 240 ratlles.

Comença: Castne. Dexem aparte Isabela.

Acaba: (Tots.) Si bon fi han tingut aquestes xanses perdon noble / auditori ses nostres faltes.

b. Entremes: / Un valentás de marca.

MP-IV, pp. 692-700. Any 1864. 378 versos.

Comença: Filig. Dexem anar Isabela.

Acaba: (Tots) per nostras faltas.

Nota del copista, p. 700: Es copia de otra que ha corregido el Sr. D. Jaime Antonio Prohens en algunas partes añadiendo versos que faltaban. Palma 10 mayo 1864.

a i b presenten freqüents diferències en la redacció.

METRE.

a ha perdut la distribució mètrica; b la conserva: romanç i, al final, vint versos per cantar i ballar de sis i de quatre síl·labes, alternativament, que continuen la mateixa rima assonant del romanç, als versos pars.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Carreter, soldat que se les dóna de valent, guarda les espatlles al "licenciado" Castarrana (Filigrana, a b), marit d'Isabel, mentre aquest festeja la portuguesa; però, en presentar-se algú que podria destorbar el festeig, dissimulen la seva presència fingint-se padrissos, pilars i un munt de runes. Finalment són descoberts i acaben tots ballant i cantant. Altres personatges: una jove, dos homes, un vell i una dona.

Aquesta obra desenvolupa el mateix argument, amb tots els incidents, de Las nueces (1643) de Quiñones de Benavente.[23] Als dos entremesos la noia festejada és una portuguesa i la dona del festejador es diu Isabel.

49. Sa VARIEDAT EN SA LOCURA.

MANUSCRIT.

a. Entremés / Se variedat en se Locura.

MP-XVIII, pp. 95-104. Any 1864. 440 versos.

Comença: Pajés. Mal haya aquell homo pobre.

Acaba: (Paj.) Jo eus posaré es señy en es cap.

Nota del copista, p. 104: Es copia de otra, tal vez el original, en cuya primera pagina se lee "Parets" que me ha presentado un amigo de cuya procedencia no se acuerda. Palma 17 abril de 1864.

METRE.

Quartetes abba de versos heptasil·làbics i seguidilles $a^6b^4c^6b^4$ (a vegades, el vers llarg és de set síl·labes i el curt de tres).

ARGUMENT I PERSONATGES.

Un pagès es troba amb un advocat, amb Dionís, amb un comediant i amb un torero, tots quatre folls. Discuteixen, i el pagès resol la situació a garrotades.

50. Entremès de na VETLÒRIA.

MANUSCRIT.

a. Entremés de ne Vetloria.

MP-IV, pp. 671-690. Any 1864. 476 versos.

Comença: Escolá. Aleluya Vetloria puella cara.

Acaba: (Vetlor.) Libera nos Domine.

Nota del copista, p. 620: Es copia de otra de letra de principios de este siglo. Palma 8 marzo de 1864.

En alguns llocs el text sembla corromput.

METRE.

Decasíl·labs en apariats i heptasíl·labs en romanç, quartetes abba i apariats. Conté també una quarteta de pentasíl·labs abba, per ésser cantada.

ARGUMENT I PERSONATGES.

Vetlòria s'ha vist obligada a allotjar un soldat a casa seva la mateixa nit que, aprofitant l'absència del marit, prepara un "gaudeamus" amb l'escolà. Mentre el soldat els vetlla fent-se l'adormit, els dos amants cuinen un gran sopar; però, quan ho tenen tot a punt, el marit torna inesperadament. Fan desaparèixer el tiberi, i l'escolà s'amaga dins la carbonera. Aleshores, el soldat, usant arts màgiques, fa aparèixer davant el marit tot el sopar i un dimoni en la forma del sagristà, a qui engeguen a garrotades. El soldat usa indistintament el mallorquí i el llatí. També surt un regidor.

Es tracta, doncs, del tema de La cueva de Salamanca; però, tal com indiquen les modificacions introduïdes, l'argument no ha estat agafat de l'entremès de Cervantes, sinó de El dragoncillo de Calderón de la Barca[24], o d'una imitació d'aquest. El tema ha sigut repetidament tractat per dramaturgs castellans i d'altres llengües des que Cervantes el dugué a l'escena.[25]

NOTES.

[1]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 620-623.

[2]Vegi's Cotarelo, t. I, vol. i, p. cxxxvi.

[3]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 623-626.

[4]Vegi's Cotarelo, t. I, vol. i, p. cxi; i Buendía, p. 955. Cayetano Alberto de La Barrera y Leirado, Catálogo bibliográfico y biográfico del teatro antiguo español, desde sus orígenes hasta mediados del siglo XVIII (Madrid: Editorial Gredos, 1969), p. 625, dóna notícia d'un entremès anònim imprès en una edició esparça, amb la paraula "golosos" al títol, que podria tractar el mateix tema, segons sembla indicar el primer vers.

[5]Buendía, pp. 974-990.

[6]Reprodueixo l'edició de Buendía, pp. 974-977.

[7]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 803-807.

[8]Buendía, pp. 329-342. Cotarelo, t. I, vol. i, p. lxxix; Buendía, pp. 325-326; i Bergman, Luis Quiñones de Benavente y sus entremeses, p. 400, enumeren molts d'altres entremesos que també el tracten. A la Biblioteca de Catalunya es conserva un exemplar, sense nom d'autor, de l'Entremés del hambriento (Barcelona: Matheo Barceló, s. d.) que coincideix no sols amb la primera part de l'entre

mès mallorquí sinó que també té una segona acció, molt curta, on els barruts es vengen robant els diners i la filla al vell que els ha burlat; però no es disfracen ni canten cap debat burlesc com a Los fingits ciegos.

[9]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 731-735.

[10]Cotarelo, t. I, vol. i, p. cxlvi.

[11]Buendía, pp. 736-754.

[12]Manuscrit, "Señor doctor m'ha de dir [i, a continuació, a la mateixa ratlla, i de la mateixa mà; però escrit posteriorment:] Sr. doctor". Es tracta evidentment d'una correcció del mateix copista.

[13]Cotarelo, t. I, vol. i, p. cxlvi, n'enumera vint, i a la llista encara hauria pogut afegir El padre engañado, anònim, editat per ell mateix, t. I, vol. i, pp. 111-115.

[14]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 600-604.

[15]Baso l'atribució en Bover, Biblioteca, II, 272. L'Archiduque Luis Salvador, p. 97, diu que G. Roca i Seguí és autor de drames, però no indica el nom de cap.

[16]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 714-718. Bergman, Luis Quiñones de Benavente y sus entremeses, p. 432,

l'inventaria i descriu amb el nom d'Entremés de Pipote en nombre de Juan Rana.

[17]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 689-690.

[18]Els dos fragments d'aquesta còpia figuren a Fernández, p. 76, amb el nom d'Entremès del barber y el escolá [sic]; i a Comas, IV, 808, com Entremès del barber i l'escolà, d'acord amb el catàleg inèdit de manuscrits que la direcció de la Biblioteca Provincial de la Ciutat de Mallorca té a disposició del públic, el qual dóna a l'obra, mancada de títol en aquests manuscrits, el nom de dos dels seus personatges secundaris.

[19]Vegi's La Barrera, p. 647; Agustín Moreto y Cabaña, Comedias escogidas (Madrid: Rivadeneyra, 1873), p. xlv; Cotarelo, t. I, vol. i, p. lvi.

[20]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 617-620.

[21]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 598-600.

[22]British Museum, General catalogue of printed books (London: British Museum, 1964), vol. 240, col. 991.

[23]Cotarelo, t. I, vol. ii, pp. 815-818.

[24]Pedro Calderón de La Barca, Comedias de don Pedro Calderón de La Barca, IV (Madrid: Real Academia Española, 1945), 615-619.

[25]Vegi's l'article ja citat de García Blanco. Cotarelo, t. I, vol. i, p. lxviii, dóna també una llista d'entremesos castellans que tracten el mateix tema.

ÍNDEX D´OBRES

Barber, Entremès del.	1
Barber pobre, Entremès del.	2
Batle, Entremès del.	3
Beato Ramon, Entremès còmic del.	4
Burles d´Isabel, Entremès de les.	5
Cego per son profit, El.	6
Ditxós pecador, Entremès-comèdia de.	4c
Dos golosos, Entremès de.	7
Dos jais en so coll.	8
Estudiant Gambises, Entremès de l´.	13c
Faldó Gomila, Entremès de na.	9
Faldó i en Roagó Florit, Entremès de na.	9b
Fingits ciegos, Entremès de los.	10
Fossar, Entremès del.	11
Furiol i en Bufamessens, En.	12
Gambises, Entremès d´en.	13

Golafres, Entremès des. 14b
Golosos, Entremès de los. 14
Hostaler, Entremès famós de l´. 15
Jai gelós, Entremès des. 16
Jai Melis, Sainete des. 17
Joana Beusadarrera, en Pipelles i es doctor Daçavença, Entremès de na. 18
Jovençà i la jaia, Entremès del. 19
Lladre, Entremès del. 20
Llorenç Mal Casadís, Entremès d´en 21
Llunàtic, Entremès del. 22
Locos, Entremès dels. 23
Malfeners, Entremès dels. 24
Mantider castigat, Sainete del. 25
Marit muller i muller marit, Entremès del. 34b
Martí i na Clara], Entremès [d´en. 26
Martín Porra, Entremès de. 27
[Menga i en Borrego, Entremès de na] 28
Més perd l´avariciós que l´abondós. 29
Misser fet míser, Comèdia del. 30
Misser Miserable, Comèdia del. 30a´
Moliner, Entremès del. 31
Mosson Pitja, home d´edat cumplida, Entremès de. 32
Muller marit i marit muller, Entremès de la. 34b i c
Pagès i el misser mut, Entremès del. 33
Palònia, Entremès de na. 34
Pecador arrepentit, Entremès del. 35
Pere Rego, Entremès de. 36
Periquet, Entremès d´en. 37

[Perote, Entremès d´en]. 38
Pescador, Entremès des. 39
Preciós de Sa Cabana, En. 40.
Procurador (I), Entremès del. 41
Procurador (II), Entremès del. 42
Roagó Florit i na Faldó, Entremès d´en. 9a´-e´
Sacristans burlats, Entremès de los. 43
Senyora Beneta, Entremès de la. 44
Travessures d´un aprenent sabater, Entremès de les. 45
Un fadrí gran pissaverde, Entremès d´. 46
Un home jugador, Entremès d´. 47
Valentàs, Entremès del. 48
Variedat en sa locura, Sa. 49
Vetlòria, Entremès de na. 50

ÍNDEX D'AUTORS

AGUILÓ I CORTÉS, TOMÀS

Més perd l'avaricións que l'abondós. 29

GELABERT I RIERA, SEBASTIÀ

Jovençà i la jaia, Entremès del. 19

Mosson Pitja, home d'edat cumplida, Entremès de. 32

Pagès i el misser mut, Entremès del. 33

M[ESTRE I BARCELÓ ?], B[ARTOMEU].

Locos, Entremès dels. 23

MUT, TOMÀS (?).

Faldó Gomila, Entremès de na. 9

ROCA I SEGUÍ, GUILLEM (?).

Misser fet míser, Comèdia del. 30

SASTRE, RAFAEL (?).

Faldó Gomila, Entremès de na. 9

VADELL, BENET (?)

Beato Ramon, Entremès còmic del. 4

BIBLIOGRAFIA CITADA

I. TEXTOS LITERARIS

a. manuscrits.

(Me referiré als manuscrits que contenen entremesos aquí inventariats amb les sigles que els hi assigno quan els descric a l'apartat "Els fons manuscrits".)

Anònim. Ball de lo amor. A8, f. 80 r. iv.

_____. Comedia de S[an]t Cristofol. Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 681 (Any 1807).

_____. Comedia de Santa Bárbara. Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, mss. 941 i 942.

_____. Comedia del gran patriarca sant Antoni de Padua. AB, ff. 83-129^{v}.

_____. COMEDIA Del mes Ditxos Renegad (pp. 9-26), còpia incompleta precedida d'una LOA Per la Comedia de Pedro Burguñy Mallorquí (pp. 1-8). Biblioteca de Montserrat, ms. 107-I.
Una altra còpia, sense nom, de la mateixa comèdia a Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. A-82; i una còpia de la tercera jornada a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 688.

_____. Comedia del Naxam[en]t de Jesus. Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 923.

_____. Comedia famosa, El potecari en societat. Biblioteca de Montserrat, ms. 470 (Buenaventura Serra i Ferragut, Recreaciones eruditas, vol. I), pp. 139-145.

_____. Comedia famosa, La Pau entre las Crueldats per la Sciencia ditxosa. AB, ff. 53-79.

_____. Comedia famosa, Prodigis contra apariencias, per á un mateix temps viure y morir. IP, ff. 31-64^{v}.

_____. Drama de la Passió de nostro Senyor Jesucristo o Loa de Presa i Passió de Christo Nostro Senyor. Conversió de la Magdalena. Ciutat de Mallorca, Bibliote

ca Balear de La Real, ms. II-83.

_____. El borratxo correqit. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 1.799 ("Mahon 23 mayo de 1826).

_____. El ciego por su provecho. Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. A-316, n. 6.

_____. Entremes de la maquina aereostatica. Barcelona, Biblioteca Universitària, ms. 1.023, ff. 30-[32]^{v}.

_____. Entremes de los labradores y soldados castellanos con un Baÿle al uso de Cathalunÿa. Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. B-150, ff. 115^{v}-120^{v}.

_____. Entremes del Hermíta de la Guía, que succehí en Manresa al S[etem]bre de 1759. Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. A-97.

_____. Entremes del Porch y del Ase. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 123, pp. 171-211. Una segona còpia amb el nom d'Entremes del porch Olotí, pp. 219-254 del mateix manuscrit, i una còpia fragmentària sense nom a les pp. 159-[170].

_____. Entremés, El Criat de le obligació. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 1.797 ("Mahon 14 de Diciembre de 1824").

_____. Entremés, El Licenciado Farruella. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 1.785 ("Mahon 22 de S^bre de 1826").

_____. Entremés intitulat El Amo y el Criat en la casa dels vins generosos. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 1.784 ("Mahon 22 de Dia 1816").

_____. Història de los Sants Reys. Biblioteca de Montserrat, ms. 107-III.

_____. Pastorells. LP, ff. 24-32.

_____. [Pastorells], fragment sense nom d'una comèdia de tema nadalenc. MP-I, pp. 497-505.

_____. Representació del Naixament del Divino Verbo Encarnat. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 63, pp. 223-282.

Bernat, Pere Antoni. Comedia de la ganaral conquista de Mallorca. AB, ff. 130-192. Dues còpies més: Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 926; MF-XIII, ff. 123-194^v.

Borguny, Fr. Alberto. Comedia Mallorquina: El poder de Cayetano. Ciutat de Mallorca, Biblioteca del Comte de Zavellà, Fr. Luis de Villa-Franca, Miscelaneas historiacas [sic] relativas a Mallorca recopiladas

de varios manuscritos e impresos, IX, 605-628.

Calafat y Danus, Balthazar. Comedia de Sancta Rossa del Peru. Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 932.

Fontanella, Francesc. Tragi Comedia pastoral de amor firmesa, y porfia (pp. 23-188), precedida d'una Loa (pp. 1-23) i seguida d'un Entremes (pp. 188-208). Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 172.

Gelabert i Riera, Sebastià. Cansóns de lo que suceí en el sigle devuit desde lo añy 1750. Ciutat de Mallorca, Biblioteca March, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, III (45).

_____. Comedia de S[ant] Antoni de Viana. MP-IV, pp. 451-482.

_____. Comèdia del gloriós màrtir Sant Sebastià. MP-IV, pp. 407-450.

_____. Comedia den Pedro Belmar. MP-VI, pp. 527-556. Amb el nom d'Entremés den Pedro Belmar, a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 935, ff. 27-38.

_____. Comedia en tres jornades y un pròlech de la gloriosa verge y martir Santa Bárbara. MP-IV, pp. 483-526. Amb el nom de Comedi famosa de la verge y martir

Santa Bárbara, a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Provincial, ms. 935, ff. 1-22^{v}.

_____. La carta de amors. MP-III, pp. 529-535.

_____. La temporada dels mals añys. MP-III, pp.535-547.

_____. Poesias sobre lo que sucehí en Mallorca, desde 1744 fins l'añy 1750. Ciutat de Mallorca, Biblioteca March, ms. sense catalogar.

Mestre, Bartomeu. "A una Rosa coida en febrer de 1834 en el jardí dels Rosells de Felanitx". Ciutat de Mallorca, Biblioteca March, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, IV (45).

M[estre], B[artomeu]. Poesías (1801). Ciutat de Mallorca, Biblioteca March, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, vol. VII (1).

Pasqual, Ramon. Llibreta de Sainetes per Sombras. Tomo 1º. Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, ms. b-12 (R. Pasqual copià els entremesos continguts a aquest manuscrit l'any 1837 a Barcelona).

Pons, Antoni. El nombre de Jesús triunfante. Ciutat de Mallorca, Biblioteca Municipal, Ms. Varios Papeles, ff. [4]ss.

Pujol, Jaume. Loa per una comèdia sobre sant Joan Baptis-

ta. Biblioteca de Montserrat, ms. 88, ff. 61-63.

Roca i Seguí, Guillem. "Molt Itlustre Comendant De ses Milicias Urbanas". Ciutat de Mallorca, Biblioteca March, Autògrafs i Manuscrits Mallorquins, V (57). Dues còpies més: MP-II, pp. 373-378; Ciutat de Mallorca, Biblioteca March, Joaquín María Bover y de Rosselló. Miscelánea erudita maioricense, VIII, 223-226.

_____. Relació de un cas succeït en esta ciutat de Palma. Ciutat de Mallorca, Biblioteca del Comte de Zavellà, Fr. Luis de Villa-Franca, Miscelaneas historicas mallorquinas recopiladas de varios Mss. ê Impresos, vol. I, pp. 263-267. Amb el nom de Rondaye de Rondayes a la Biblioteca de Montserrat, ms.147-I.

_____. Relación del Dr. Guillermo Roca con muchos adagios mallorquines. Ciutat de Mallorca, Biblioteca del Comte de Zavellà, Fr. Luis de Villa-Franca, Miscelaneas historicas mallorquinas recopiladas de varios Mss. ê Impresos, IV, 268-277.

_____. Varias fabulas escullidas dels millors autors traduidas en mallorquí per el Dr. en Drets D. Guillem Roca. Ciutat de Mallorca, Biblioteca March, Caja 4ª 1/ 21.

Zaporta, Fulgenci. Entremès de la Fantasma, con motivo de la torrentada del dia 20 de Novembre de 1839. Maó, Biblioteca Vidal.

b. edicions.

Aguiló y Cortès, Tomàs, Fábules en vers mallorquí. Palma: Imp. de Trias, 1846.

_____. Poesías sagradas. Palma: Imp. de Juan Guasp, 1851.

_____. Rondaya de Rondayas. Palma: Imprenta de Felip Guasp, 1815. Reedicions als anys 1817, 1834 i 1881; i dins R. Miquel y Planas, Novelari català dels segles XIV a XVIII. (Barcelona: L'Avenç, 1908-1916), vol. III.

Anònim. Comedia, entremés ó lo que es. Per lo Añy Bixest del Señor 1772. [Palma]: Antoni Guasp, s. d.

_____. Entremès de la sogra y la nora. Sense data ni peu d'impremta.

_____. Entremès de las Travesuras de un aprenent sabater. Reus: Imprente y llib. de Joan Baptista Vaidal, 1847; Barcelona: Estampa de la Viuda Pla, s. d.;Barcelona: Imprenta de Estivill, s.d.; i una altra edició sense data ni peu d'impremta.

_____. Entremés de los sacristanes burlados. Barcelona: Matheo Barceló, impresor, 1779.

_____. Entremés del hambriento. Barcelona: Matheo Barceló, s. d.

_____. Tonterías den Taleca reformadas ó per mes ver copiadas exactament de un antic document original que s'ha trobat casual. [Palma]: Estéva Trias, 1845.

Alcover, Antoni Ma. Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Recó. T. IV, Palma de Mallorca: Gràfiques Miremar, s. d.; t. V, Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar, 1962.

_____. Contarelles d'En Jordi des Recó. Palma: Tipografía Católica Balear, 1885.

_____. Contarelles d'En Jordi des Recó. 2ª ed. Ciutat de Mallorca: Estampa de N'Amengual i Muntaner, 1915.

_____. Ses matances i ses festes de Nadal. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1957.

Aramon i Serra, R. "Un debat de l'ànima i el cos en versos catalans" Dins Recueil de travaux offert a M. Clovis Brunel. (Paris: Société de l'École des Chartes, 1955), I, 38-52.

Bergman, Hannah E. Ed. Ramillete de entremeses y bailes nuevamente recogido de los antiguos poetas de España, Siglo XVIII. Madrid: Editorial Castalia, 1970.

Bernat, Pere Antoni. Comedia de la general conquista de Mallorca, Mallorca: Rapahel Moya y Thomas, 1683.

Botellas, Jaime. El prodigio en ambos amores: Vida y hechos de el ínclito Doctor y mártir iluminado el Beato Raymundo Lulio mallorquin. Comedia nueva. Palma: Melchior Guasp, 1701.

Bover i Ramonell, Miguel. Comedia intitulada la conquista de Mallorca. Barcelona: Imprenta y Librería de la Viuda Piferrer, 1792.

Buendía, Felicidad. Antología de entremeses (Desde Lope de Rueda hasta Antonio de Zamora), Siglos XVI y XVII. Madrid: Aguilar, 1965.

Calderón de la Barca, Pedro. Comedias de don Pedro Calderón de la Barca. t. IV. Ed. Juan Eugenio Hartzenbusch. Madrid: Real Academia Española, 1945.

Castellet, J. M., i Molas, Joaquim. Ed. Ocho siglos de

poesía catalana: Antología bilingüe. Madrid: Alianza Editorial, 1969.

Cervera [Bru], A[ntoni] M[aria]. Divorci per forsa. Palma: Impr. Guasp. 1837.

Cotarelo y Mori, Emilio. Ed. Colección de entremeses, loas, bailes, jácaras, y mojigangas desde fines del siglo XVI a mediados del XVIII. 1 t., 2 vols. Madrid: Casa Editorial Bailly-Bailliére, 1911.

Fàbregas, Xavier. Ed. Sainets de la vida picaresca, 1800-1860. Barcelona: Edicions 62, 1967.

[Galiana, Lluís]. Rondalla de rondalles. Ed. R. Miquel y Planas. Dins Novelari català dels segles XIV a XVIII. (Barcelona: L'Avenç, 1908-1916), vol. III.

Gelabert, Sebastià. Descripció de la temporada del añ 1744 y siguents fins a 1750. Palma: Impr. de Estéva Trias, 1846.

_____. Pera Belmar. Palma: Impr. de Villalonga, 1884.

Molas, Joaquim. Ed. Poesia neoclàssica i pre-romàntica. Barcelona: Edicions 62, 1968.

Moreto y Cabaña, Agustín. Comedias escogidas. Ed. Luis Fernández-Guerra y Orbe. Madrid: Rivadeneyra, 1873.

Munar, G[aspar]. Ed. Pastorells de Nadal. Palma de Mallorca: Impremta Sagrats Cors, 1959.

Palou y Coll, Juan. La campana de la Almudaina. Madrid: Impr. de José Rodríguez, 1859.

Ramis, Joan. Lucrècia. Ed., Jordi Carbonell. Barcelona: Edicions 62, 1968.

Robrenyo, Josep. Teatre revolucionari. Ed. Joan Lluís Marfany. Barcelona: Edicions 62, 1965.

Roca i Reus, Guillem, et al. Poema satíric contra el vici i mala costum del beure. Ed. Jaume Vidal Alcover. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1973.

Roca i Seguí, Guillem. Obras. Tesi de llicenciatura, no publicada, de Jaume Vidal Alcover. Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Romànica, s.d.

Serrà-Campins, Antoni. Ed. Entremesos mallorquins del segle XVIII. Barcelona: Edicions 62, 1971.

Vega, Lope de. El arte nuevo de hacer comedias en este tiempo. Ed. Juana de José Prades. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1971.

II. OBRES DE REFERÈNCIA

Aguiló y Fuster, Mariano. Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860. Madrid: Sucesores de Rivadenayra, 1923.

_____. Romancer popular de la terra catalana. Barcelona: A. Verdaguer, 1893.

Alcover, Antoni Ma., i Moll, Francesc de B. Diccionari català-valencià-balear. 10 vols. Palma de Mallorca: [Editorial Moll], 1930-1968.

Archiduque Luis Salvador. Las baleares descritas por la palabra y el grabado, vol. XII: La cultura. Trad. José Sureda Blanes. Palma de Mallorca: Imprenta Mossén Alcover, 1965.

Asensio, Eugenio. Itinerario del entremés desde Lope de Rueda a Quiñones de Benavente con cinco entremeses inèditos de D. Francisco de Quevedo. 2ª ed. Madrid: Editorial Gredos, 1971.

Balaguer, Andréu. "De las antigas representacions dramàtiques y en especial dels entremesos catalans". Calendari Català, VIII (1872), 56-66. Reproduit dins Manuel Milá y Fontanals, Obras completas, VI (Barcelona: Librería de Álvaro Verdaguer, 1895),362-373.

Baquero Goyanes, Mariano. "El entremés y la novela picaresca". Dins Estudios dedicados a Menéndez Pidal, VI (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1956), 215-246.

Barrera y Leirado, Cayetano Alberto de La. Catálogo bibliográfico y biográfico del teatro antiguo español, desde sus orígenes hasta mediados del siglo XVIII. Madrid: Editorial Gredos, 1969.

Bergman, Hannah E. Luis Quiñones de Benavente. New York: Twayne Publishers, 1972.

_____. Luis Quiñones de Benavente y sus entremesos, con un catálogo biográfico de los actores citados en sus obras. Madrid: Editorial Castalia, 1965.

_____. Ed. Ramillete de entremeses y bailes nuevamente recogido de los antiguos poetas de España, Siglo XVII.

Madrid: Editorial Castalia, 1970.

Bernat y Durán, José. Los teatros regionales catalán y valenciano. Dins Narciso Díaz de Escovar i Francisco de P. Lasso de la Vega, Historia del teatro español, II (Barcelona: Muntaner y Simón, Editores, 1924), 323-418.

Bibliothèque de la Ville de Montpellier, Catalogue des ouvrages légués a la Ville de Montpellier par M. Charles de Vallat. Montpeller: Bibliothèque de la Ville de Montpeller, 1891.

Boyer, Joaquín María. Biblioteca de escritores baleares. 2 vols. Palma: Imprenta de P. J. Gelabert, 1868.

_____. Del origen, vicisitudes y estado actual de la literatura en la isla de Mallorca. Palma: Lib. de D. Felipe Guasp, 1840.

_____. Memoria biográfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura. Palma: Imprenta nacional a cargo de D. Juan Guasp y Pascual, 1842.

_____. Nobiliario mallorquín. Palma: Imprenta de Pedro José Gelabert, 1850.

Buendía, Felicidad. Antología de entremeses (Desde Lope de Rueda hasta Antonio de Zamora), Siglos XVI y

XVII. Madrid: Aguilar, 1965.

Campanar y Fuertes, Álvaro. Cronicón mayoricense: Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 a 1800. Palma de Mallorca: Establecimiento tipográfico de Juan Colomer y Salas, Editor, 1891.

_____. "El teatro en Palma, en 1786, 1787 y 1788". Almanaque Balear, 1880, pp. 106-115.

Carbonell, Jordi. "El període menorquí de la literatura catalana". El llibre de tothom, 3(Barcelona: Editorial Alcides, 1964), pp. 159-163.

_____. "L'obra literària de Joan Ramis". Revista de Menorca, IV (1967), 5-64.

_____. "La cultura a Menorca". Serra d'Or, VI (1964), 725-736.

_____. Ed. Joan Ramis. Lucrècia. Barcelona: Edicions 62, 1968.

Comas, Antoni. Història de la literatura catalana, vol. IV, Esplugues de Llobregat: Edicions Ariel, 1972.

Corominas, J. Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana, 4 vols. Madrid: Editorial Gredos, 1954.

Cortès, Gabriel. "El teatre mallorquí de la Renaixença". Lluc, XLIX (1969), 292-297.

Cotarelo y Mori, Emilio. Ed. Colección de entremeses, loas, bailes, jácaras y mojigangas desde fines del siglo XVI a mediados del XVIII. 1 t., 2 vols. Madrid: Casa Editorial Bailly-Bailliére, 1911.

Covarrubias, Sebastián de. Tesoro de la lengua castellana o española. Ed. Martín de Riquer. Barcelona: S. A. Horta, I. E., 1943.

Crawford, J. P. Wickersham. "The braggart soldier and the rufián in the Spanish drama of the sixteenth century". The Romanic Review, II (1911), 186-208.

_____. "The Devil as a dramatic figura in the Spanish religious drama before Lope de Vega". The Romanic Review, I (1910), 302-312.

Curet, Francesc. Història del teatre català. Barcelona: Editorial Aedos, 1967.

_____. Teatres particulars a Barcelona en el segle XVIII. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1935.

Domínguez Bordona, J. Catálogo de los manuscritos catalanes de la biblioteca nacional. Madrid: Blas, S.A. Tipográfica, 1931.

Fàbregas, Xavier. Aproximació a la història del teatre català modern. Barcelona: Curial, 1972.

_____. Ed. Sainets de la vida picaresca, 1800-1868. Barcelona: Edicions 62, 1967.

Fernández, Angel Raimundo. "Aportación al estudio del teatro en Mallorca". Mayurqa, IX (Octubre de 1972), 5-80.

Ferrer, Antoni-Lluc. "Notes sobre el segle XIX". Lluc, LIII (1973), 9-12, (I) i 41-46 (II).

Fiol, Joaquim. Dietari del Dr. Fiol: memòries de Don Joaquim Fiol, de Mallorca, doctor en drets, que comprenen de l'any 1782 fins en 1788. 2 vols. Ed. Antoni Pons. Ciutat de Mallorca: publicacions de la Societat Arqueològica Luliana, 1933-1935. També publicat al Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana, XXIII (1930-1931), 223-224, 247-248, 360-370, 437-450, 475-482; XXIV (1932-1933), 23-24, 33-38, 71-82, 111-116, 155-160, 186-188, 204-208; L (1934), 38-52, 89-96, 104-136, 146-181, 208-230, 217-232.

Font, Melcior. El teatre català anterior a Pitarra. Barcelona: Editorial Barcino, 1928.

Garapon, Robert. La Fantasie verbale et le comique dans le théâtre français, du Moyen Age à la fin du XVIIe siècle. Paris: Librairie Armand Colin, 1957.

García Blanco, Manuel. "El tema de la Cueva de Salamanca y el entremés cervantino de este título". Anales Cervantinos, I (1951), 71-109.

Grasset de St.- Sauveur, André. Voyage dans les îles Baléares et Pithiuses; fait dans les années 1801,1802, 1803, 1804 et 1805. Paris: Léopold Collin, Libraire, 1807.

Hendrix, William Samuel. Some native comic types in the early Spanish drama. Columbus: The Ohio State University, 1925.

Hernández y Sanz, Francisco. "El doctor Don Juan Ramis y Ramis". Revista de Menorca, XIV (1919), 50-61.

_____. "Obras publicadas por el Dr. D. Juan Ramis y Ramis". Revista de Menorca, VII(1912), 259-263, 289-295, 315-327, 343-358.

Jack, William Shaffer. The early entremés in Spain: the rise of a dramatic form. Philadelphia: Publications of the University of Pennsylvania, 1923.

Lázaro Carreter, Fernando. "El Arte nuevo (vs. 64-73) y el término `entremés´". Anuario de Letras, V (1965), 77-92.

_____. Ed. Teatro medieval. Madrid: Editorial Castalia, 1965.

Laurens, J. B. Balearis Major. Souvenirs d'un voyage d'art à l'île de Majorque exécuté en septembre et octobre de 1839. Paris: Arthus Bertrand, 1840.

Lida de Malkiel, Maria Rosa. "El fanfarrón en el teatro del Renacimiento". Romance Philology, XI (1957-1958), 268-291.

LLabrés Bernal, Juan. Noticias y relaciones històricas de Mallorca. 4 vols. Palma de Mallorca: Sociedad Arqueológica Luliana, 1958-1966.

Llompart, Josep Maria. La literatura moderna a les Balears. Mallorca: Editorial Moll, 1964.

_____. Literatura mallorquina contemporánea. Dins Historia de Mallorca, coordinada per J. Mascaró Pasarius, V (Palma de Mallorca: J. Mascaró Pasarius, 1974), 389-490.

_____. "Tres mites mallorquins". El llibre de tothom, (Barcelona: Editorial Alcides, 1965), pp. 179-185.

Lovett, Gabriel H. "The churchman in the Spanish drama before Lope de Vega". Bulletin of the Comediantes, IV (1952), 161-167.

Massot i Muntaner, Josep. "Notes sobre la supervivència del teatre català antic". Estudis Romànics, XI (1962[1967]), 49-101.

_____. "Tomàs Aguiló i la poesia popular". Lluc, XLIX (1969), 104-105. També publicat dins Els mallorquins i la llengua autòctona (Barcelona: Curial, 1972), pp. 79-84.

_____. "Un vocabulari mallorquí-castellà del segle XVIII". Estudis Romànics, XIII (1963-1968 [1971]), 147-163.

Melià, Josep. La Renaixença a Mallorca. Palma de Mallorca: Editorial Daedalus, 1968.

Mérimée, Henri. L'art dramatique à Valencia depuis les origines jusqu'au commencement du XVIIe siècle. Toulouse: Privat, 1913.

Milá y Fontanals, Manuel. "Orígenes del teatro catalán". Dins Obras completas, VI (Barcelona: Librería de Alvaro Verdaguer, 1895), 203-379.

Mir, Gregori. Literatura i societat a la Mallorca de postguerra. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1970.

Miralles i Montserrat, Joan. "La història d'un poble contada pels seus homes". Lluc, L (1970), 125-128 i 200-202.

Molas, Joaquim. "Esquema i evolució de la literatura popular catalana", II. El Pont, 61 [1973], 5-16.

Munar, G[aspar]. Ed. Pastorells de Nadal. Palma de Mallorca: Impremta Sagrats Cors, 1959.

Navarro, Tomás. Métrica española: Reseña histórica y descriptiva. Syracuse-New York: Syracuse University Press, 1956.

Oleza y de España, Jaime de. "Noticias antiguas sobre la Casa de Comedias". Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana, XIX (1922-1923), 284-285.

Oliver, Miguel S. La literatura en Mallorca (1840-1903). Palma de Mallorca: Tipo-litografía de Amengual y Muntaner, 1903.

_____. Mallorca durante la primera revolución (1808 á 1814). Palma: Imprenta de Amengual y Muntaner, 1901.

O-Neille, Juan. "Nuestro teatro". Almanaque Balear, 1880, pp. 144-164.

Pascual, Bartolomé. "Festejos que se hicieron en Mallorca, con motivo de la toma de Orán por el conde de Montemar, en el año 1732". Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes, V (1er. semestre de 1877), 147-155.

Pascual, Eusebio. "Ayer y hoy". Almanaque Balear, 1886, pp. 154-162.

_____. "Custodia de cadafals per los entremesos del Corpus". Bolletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, VIII (1899-1900), 226-227.

_____. Datos para una crónica del antiguo "Corral" de Palma: i. "Nuestra Señora de la Novena", Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, VI (1895-1896), 269-272; ii. "Don Ferrando Moix", pp. 336-339; iii. "La primera década de la Casa de Comedias de Palma, Siglo XVII", VII (1897-1898), 162-166; iv. "Algunas fases del teatro de Palma durante el último cuarto del siglo XVII", pp. 179-183 i 196-200; v. "Los primeros recursos para la edificación del teatro de Palma". pp. 226-229. vi. "La compañía de Fulgencio López en Palma, 1682", pp. 242-246. vii "Las representaciones de la Compañía de Isidoro Rueno, 1686-1687", pp. 280-282 i 293-296; viii. "Las representaciones de la Compañía de Manuel Angelo, 1962", pp. 366- 368; ix. "Licencias para representar y salas de espectáculos anteriores a la Casa de Comedias", pp. 383-386; x. "La antigua Casa de Comedias arrendada para cuartel (Paréntesis teatral)", pp. 400-401; xi. "El teatro de Palma en el siglo XVIII: Contratas", VIII, (1899-1900), 11-14 i 27-29; xii. "Las decoraciones de la Casa de las Comedias á principios del siglo XIX", pp. 416-417; xiii. "Veintisiete años de vacación teatral (1715-1742)", pp. 446-448.

_____. "El antiguo corral ó Casa de Comedias de Palma". Almanaque Balear, 1882, pp. 98-105.

_____. "El Corral de Palma, lo que era, y su abono en el siglo XVIII". Almanaque Balear, 1885, pp. 142-149.

_____. "El teatro en Palma: Noticias nuevas sacadas de papeles viejos". Almanaque Balear, 1881, pp. 41-50.

_____. "Gastos para los entremeses de una festividad del Corpus, 1442". Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, VIII (1899-1900), 253-255.

_____. "Nuestra antigua Casa de Comedias". Almanaque Balear, 1891, pp. 112-118.

_____. "Nuevas noticias sobre la antigua Casa de Comedias de Palma". Almanaque Balear, 1883, pp. 157-166.

_____. "Sobre la representacio a Inca de un entremes de Sent Jordi. Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, VIII (1899-1900), 209-210.

Pérez Martínez, Lorenzo. "Los fondos manuscritos lulianos de Mallorca". Estudios Lulianos, IV (1960), 83-103.

Petit de Julleville, L. Répertoire du théâtre comique en France au Moyen-Âge. Genève: Slatkine Reprints, 1967.

Pons, Joseph-Sébastien. La Littérature catalane en Roussillon au XVIIe et au XVIIIe siècle: L'Esprit provincial. Les Mystiques. Les Goigs et le théâtre re-

ligieux. Paris: Édouard Privat, 1929.

Pons Pastor, Antoni. Don Pere d'Alcàntara Penya. Sóller: Imp. de J. Marqués Arbona, 1923.

Pons Vallés, Francisco. La Casa de las Comedias (Hoy Teatro Principal). Palma: Editorial Mallorquina, 1955.

Q[uadrado], J[osé] M[aría]. "Un drama sacro del siglo XIV". La Unidad Católica, II (1871), 388-392.

Real Academia Española. Diccionario de la lengua española. 19ª ed. Madrid: Real Academia Española, 1970.

Ribelles Comín, José. Bibliografía de la lengua valenciana. 3 vols. Madrid: Tipografía de la "Revista de Archivos", 1915-1943.

Riquer, M. de. Història de la literatura catalana. Vols. I-III. Barcelona: Edicions Ariel, 1964.

Romeu Figueras, Josep. "Entremès". Enciclopedia dello spettacolo, vol.IV (Roma: Casa Editrice Le Maschere, 1957), cols. 1509-1512.

_____. "La dramaturgia catalana medieval: Urgencia de una valoración". Estudios Escénicos, III (1958), 51-76.

_____. "Notas al aspecto dramático de la procesión del

Corpus en Cataluña". Estudios Escénicos, I (1957), 27-41.

_____. Ed. Teatre profà. 2 vols. Barcelona: Editorial Barcino, 1962.

Rouanet, Léo. Intermèdes espagnols (entremeses) du XVIIe siècle. Paris: A. Charles, Éditeur, 1897.

Rubió i Balaguer, Jordi. "Sobre el primer teatre valencià". Boletín de la Sociedad Castellonense de cultura, XXV (1949), 367-377. També publicat dins La cultura catalana del Renaixement a la Decadència. (Barcelona: Edicions 62, 1964), pp. 141-154.

Ruiz i Calonja, Joan. Història de la literatura catalana. Barcelona: Editorial Teide, 1954.

Rullán, José. Historia de Sóller, en sus relaciones con la general de Mallorca. 2 vols. Palma: Imprenta de Felipe Guasp y Vicens, 1875-1876.

Salas Bosch, Javier. "Grasset de Saint-Sauveur y el teatro en Palma". Boletín de la Sociedad Arqueològica Luliana, XXXI (1953-1960), 272-275.

Sans, Elvir. "El teatre mallorquí de la Renaixença". La Nostra Terra, VI (1933), 187-194.

Schaumburg, K. La Farce de Patelin et ses imitations.

Trad. L.-E. Chevalin. París: Librairie C. Klincksieck, 1889.

Serrà-Campins, Antoni. Ed. Entremesos mallorquins del segle XVIII. Barcelona: Edicions 62, 1971.

Shergold, N. D. A history of the Spanish stage from medieval times until the end of the seventeenth century. Oxford: Clarendon Press, 1967.

Stäuble, Antonio. La commedia umanistica del quattrocento. Firenze: Instituto Nazionale di Studi sul Rinascimento, 1968.

Vidal Alcover, Jaume. Guillem Roca i Seguí i Guillem Roca i Reus: Obras. Tesi de llicenciatura, no publicada. Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Romànica, s. d.

_____. "La Rondalla de rondalles mallorquina. Lluc, LIII (1973), 182-185.

_____. Ed. Poema satíric contra el vici i mala costum del beure, de Guillem Roca i Reus, Antoni Cabrer i Joan Ferrà. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1973.

APÈNDIX

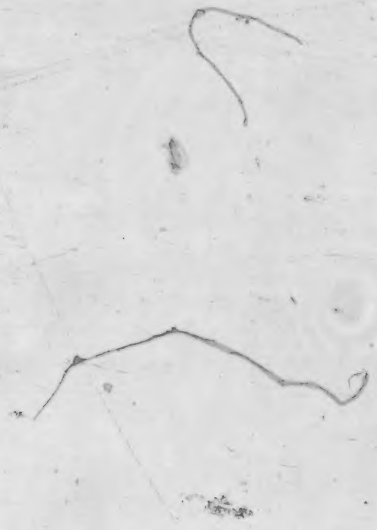

ENTREMÈS DE NE VETLÒRIA

Nota d'edició

Per a l'edició d'aquest entremès segueixo la lliçó de la còpia que Bartomeu Pascual féu a les seves Misceláneas (50a), únic manuscrit que el conserva. He mantingut l'ortografia original; però regularitzo l'ús de les majúscules, dels accents i de la puntuació d'acord amb les normes d'avui. Empro l'apòstrof i el guionet per separar les partícules aglutinades i el punt volat per indicar les aglutinacions on hi ha una elisió que no té representació gràfica en català. He numerat els versos, he resolt les abreviacions als encapçalaments del diàleg, i he subratllat les parts en castellà i llatí. En l'accentuació, he mantingut esser (vers 152) en lloc d'ésser, d'acord en la pronúncia mallorquina. He corregit la distribució mètrica dels versos 37-39 que el manuscrit dóna de la forma següent: "Pesta el sech. / Se compon de egos, porchs, . . . / y de cualque brau de que / no tenim noticia".

L'edició que aquí reprodueixo amb canvis i correccions formava part de la tesi de llicenciatura que l'any 1970 vaig llegir a la Universitat Central de Barcelona, Quatre entremesos mallorquins setcentistes.

PERSONAS:

VETLÒRIA.

SON MARIT.

ESCOLÀ

SOLDAT.

RETGIDOR.

(Surten s'escolà y ne Vetlòria, un per cada part.)

ESCOLA

Aleluya, Vetlòria puella cara,
non servitori tuo sis avara,
ostende semper mihi faz paschale,
suave, dulce nimis ut panale.

VETLÒRIA

Escolà de ma vida, Cascarrana,
en veure't ab salut ja estic ufana;
però tem de mon marit alguna zurra,
perquè sens tu tench un mal qui no té cura.

ESCOLÀ

Oh bonorum, bonarum, rebonorum,
tu estimasti famularum famulorum.

VETLÒRIA

Y tu dels escolans ets la marilla,
qui de mon cor lo efecte tot lo pilla.

ESCOLÀ

Da mihi signum magnum tui amoris
ad desterrandum tot male doloris.

VETLÒRIA

Digues què vols que fasse, dols encant.
Obri la boca, que vaig desitjant
en tot donar-te gust de bona gana;
perquè som tota teua, Cascarrana.

ESCOLÀ

Ja saps que ton marit, d'en hora en hora,
per vèurer el bestià sol anar a fora.
Axò pues suposat, de tu volria,
si tal fatalitat succehia,
ab tu fer un gaudeamus una nit,

menjant un aufegat o un sofrit
com ell fora surtirà.

VETLÒRIA

Això pot ser vuy y no demà,
pues parex que ja el sent
y se'n tornarà al moment.
Per lo que ves-te'n a l'instant
que ell no mos trop conversant.

ESCOLÀ

Tu ho compondràs molt bé
y jo luego tornaré.

(Se'n va s'escolà.)

VETLÒRIA

Ves, estimat escolà,
que anit junts hem de sopar.

MARIT

(Crida dins)

Dona!

VETLÒRIA

¿Què voleu, marit?

(Surt el marit.)

MARIT

Ja sabeu que·s meu cabal...

VETLÒRIA

(Aparte.)

Pesta el sech!

MARIT

se compon de egos,

porchs,...

VETLÒRIA

(Aparte.)

y de cualque brau
de que no teniu notícia,

MARIT

40 someras, cavalls,...

VETLÒRIA

(Aparte.)

ruchs, ases, tronxos de col...

MARIT

y altre espècia de bestià,
com són...

(Vetlòria fa com qui se'n va.)

¿Y are a hont anau?

VETLÒRIA

Vaig a contar-lo a se tia
45 just just axí com eu contau
¿Hey a homo en el món més grosser?
Jesús, què sou d'ignorant!
¿No vos cansa se rondaya
que cada dia em contau?

MARIT

50 Aquí veureu lo que m'agrada:
el fer-vos un recitat

del molt de caudal que tinch,
tot a n'el vòstron manar.

VETLÒRIA

Si no em contau res millor
vos poreu dejorn colgar.

MARIT

Ohiu la dolsa armonia
que'n solfa la vull cantar.

(Canta es marit.)

Oh que fort turment
de vos estimada,
com de mi apartada
altri està present.

VETLÒRIA

Anau-vos en hora mala
que sempre sou mal pensat.

MARIT

Guardau que no vos atrap
ab un dels vostros galants
que fasseu alguna bauxa.

VETLÒRIA

¿Quins galants? ¿Que estau borratxo?

MARIT

Preguntau-ho a n´es meu cap
y vos darà resposta
que es faristol de Sant March

VETLÒRIA

¿Que embuyau de faristol?
¿Acàs sou vós capellà?

MARIT

No eu som; però és cert
que crech dech esser coronat.

VETLÒRIA

¿Que sou rey? Vós estau loco!

MARIT

Ni roch que no som tampoch.

VETLÒRIA

Pues ¿per què axí heu de parlar?

MARIT

Perquè are me´n tench d´anar
y tench por de que en venir
no m´hajen fet per aquí
cap de bou o de merdà

(Se´n va.)

VETLÒRIA

Aquest homo toca teclas,
parex que s´ha sospitat;
però fasse lo que vulla:
qui ha fet vuy ferà demà.
Jo fris que s´escolà venga.
Vaig a guiar de sopar.

(Se´n va. Surt un retgidor y un soldat.)

SOLDAT

Tres horas ha que os busco
por la villa dando voces.

RETGIDOR

¿Què busca diu? ¿Dau-me coses?

Còm estam acomodats!
Ell serem dos ases plegats!
Jo també en sé tirar.
Mir-se es meu donaire

(Li tira cosses.)

per devant y per derrera.
Señor soldat, ¿què se altera?
¿No troba que y tench bon aire?

SOLDAT

Hombre, ¿qué estás endiablado?
Si no mirara que es simpleza,
cón la espada, desde los pies a la cabeza,
ya le hubiera todo acuchillado.

RETGIDOR

Y a puñadas que vos fos
jo vos treuré es nítols,
es lleu y ses lletarolas;
y si no duyas pistolas
encare et daria més títols.

SOLDAT

Si no hablo un poco más franco

este hombre me ha de matar.
Que tontos hay en un lugar!:
de verlos todo me espanto.
Jo vos vinch a demanar,
retgidor, mi camarada,
boleta para posada
a hont ey haya que menjar.

RETGIDOR

(Aparte.)

Mirau com s'ha reposat:
ell ha mudat de cantar!
Jo en vull d'aquest bestira
tot un exèrcit plegat.

SOLDAT

Voto!, que si jo no ves
qu'és locura tot cuant deis
vos daria alguns remeis
para amansar tu esquivez.

RETGIDOR

Que botas ni corterolas:
duis-ne y jo en buidaré;
y els soldats em menjaré
com ous, murtons o terrolas.

SOLDAT

Vaya, dexau se locura;
dau-me a l'instant la boleta.

RETGIDOR

¿Què et pensas que estiga feta?;
ell encara no és madura!
Anem-mos-ne y la faré.

SOLDAT

Mal te lleve Lucifer!

(Se'n van los dos. Surt Vetlòria.)

VETLÒRIA

Amen diu lo escolà
cuant se missa sol servir
y jo, com no el veig venir,
dich amén sia aquí ja.

SOLDAT

(Tocant a se porta.)

Deo gracias.

VETLÒRIA

Vat-lo't aquí qui se'n ve.
Vaig a obrir ab alegria.

(Surt es soldat.)

SOLDAT

Patrona del alma mia,
jo vench alojat aquí.

VETLÒRIA

(Aparte.)

Bon mè, com la hem esburbada!
Señor, vostè deu estar errat.

SOLDAT

Esta boleta és per vos.
Jo os cuento la verdad.
Buscadme al instante la cena,
que vinch casi mort de fam.

VETLÒRIA

Señó, vostè ha fet curt,
y el jubileu ja és pasat.

Fos vengut entes que·s sol
son rostro hagués amagat,
y llavò poria esser
hagués trobat que menjar;
y are ferà penitència
perquè jo tot m´ho he acabat.

SOLDAT

Per Crispo!

VETLORIA

Tant Crispatjeu,
que jo no vos donaré res.

SOLDAT

Del camino, fatigado,
quiero un poco descansar.
Patrona, digau què feim.

VETLORIA

Es valdéu està fet ja
y jo no estich per a fer
En voler se´n pot anar.

(Aparte.)

Ja seria cosa bona
que aquest present se quedàs!

SOLDAT

Jo quiero un patit dormir
mentras prepara el sopà.

(Se ajeu.)

VETLORIA

El sopar ja està tot llest;
però no el se menjarà.
Vine prest, sacristanet.

(Se'n va Vetlòria y al cap d'un rato torna a sortir.)

SOLDAT

La patrona ab gran cuidado
al parexe m'ha mirat
por ver si estaba durmiendo
y m'ha dat molt que pensar.
Tornemos pues a dormir
y veremos qué será.

(Ronca.)

VETLÒRIA

Ell parex que s'ha adormit.
Com si és ver: ell està roncant.

SOLDAT

(Aparte.)

Millor dirias vetlant
lo que s'ha de fer anit.

VETLÒRIA

Encare no ve s'escolà,
are que dorm es soldat.

(Aparte.)

A l'instant algun bugat
devant mi se compondrà.

(Toca s'escolà y va a obrir Vetlòria.)

VETLÒRIA

¿Com vos agrada es perxant
com ve de fer de las seuas?
Diguès, ¿com t'has torbat tant?

ESCOLA

No ha estat més prest posible,
perquè em fet un combregar.

VETLÒRIA

Sols que no sia estat mort
que tengués a altre part.

ESCOLÀ

Dexem-nos de més rahons,
posa taula y soparem.

VETLÒRIA

(Posa se taula.)

No cals alsar massa la veu,
que aquí tench un alojat.

ESCOLA

¿Que serà es mort que tu em deyes
que tens aquí allargat?

VETLÒRIA

Brava cosa! ¿Tu que·t pensas
que sia jo sacristà?

ESCOLÀ

Dexe't de revolterias
y treu prest de que menjar.

VETLÒRIA

Ell ja porem comensar
a ballar ses seguidillas.

(Se asseuen a la taula preparada ab un pollastre, pa, vi y fruita.)

ESCOLÀ

Es pollastre està polit;
ell com que sia daurat.
La matexa destraleta
sou per fer un bon cuinat.

VETLÒRIA

Valdéu, que sou de xerrim,
sacristà dels sacristans!.

(El marit toca a la porta y diu, cridant:)

MARIT

Vetlòria!

VETLÒRIA

(Baix.)

Escolanet!

ESCOLA

Yte missa est.

VETLÒRIA

Deo gracias.

ESCOLÀ

Ay de mi! Terrible pas!
Gloriós Sant Nicomedes,
invocat dels escolans,
treis-me de aquest laberinto,
que vos promet dejunar.

VETLÒRIA

Oh Sant Martí gloriós,
protector de los trencats,
trencau el bras a n'es meu homo
antes que'm fasse dos raps.

MARIT

¿Que sou en els llims? Obriu,
Vetlòria, per Déu sagrat!
¿Que feis los set durmients?
Sols que no sien dos plegats.

VETLÒRIA

Escolà, ¿com s'ha de fer?

ESCOLÀ

Es com tu l'has de trassar.

VETLÒRIA

Posem dins s'almari es vi,
dins aquella caxa es pa,
es pollastre devall es llit,
y si hey a altre amagatay
posarem tot lo demés;
y tu et poràs amagar
dins aquella cambra fosca.

(Se'n duan tots los trastos y no llevan se taula.)

ESCOLÀ

Bon ayoli em posaré.
Pues comensem a caminar.
Sens ninguna creu m'enfoñy

y crec qu'ab se creu me treuran.

(Se amaga.)

MARIT

Tu de botador em vols treurer,
Vetlòria de Barrabàs.
¿Que t'has tornada a dormir?
Ya et faré demun es fas,
veam si et detxondiré.

VETLÒRIA

(Obrint la porta.)

Mon marit, perdonau,
que dormia es primer so.

MARIT

Ydò posem-nos a ballar,

(Li mostra un garrot y li pega.)

qu'ab aquestas castañolas
sabreu quin ballar ey fa.

VETLÒRIA

Basta, basta, mon marit!

MARIT

Jo encare no he comensat.

SACRISTA

Sed libera nos a malo.
Vullau-me patrocinar.

VETLÒRIA

Mon marit, jo no en som causa,
sinó aquest llamp de soldat.

MARIT

Jo som es pobre romput
y en tens altre de saldat.

(Li pega.)

VETLÒRIA

Ell es vingut ab bolleta,
en vostra casa alojat.

SOLDAT

Está compuesta la cena;
anem, patrona, a menjar.

ESCOLÀ

En es concili arriano,
Vetlòria, m'has enganxat.

MARIT

Per no dar-ho entenent
valdrà més disimular.

SOLDAT

Vamos, que de fam me muero;
pero mi patrón aquí está.

(Se axeca.)

¿Cómo os va patrón, amigo?

MARIT

Sempre a n'es vòstron manar.

SOLDAT

¿Que haveu fet bon aguiado,
patrona, para sopà?

VETLÒRIA

¿No us he dit que no tench res?
No torneu més a replicar.

MARIT

Aquí tench un parell de houos
y un bossinet de pa;
sols que menjeu un bossí,
no·m sap greu el dejunar.

SOLDAT

La recompensa es seguro
que muy aprisa vendrá.

(El marit treu dos hous y pa.)

Vengan pues aquestos huevos
y un dels dos s'ha de menjar.

MARIT

Axò no basta per reso,
a tots dos se'ls ha d'acabar.

SOLDAT

Ja vindrà se recompensa

antes anit que demà.

(Menjan.)

MARIT

Molt fiau de la Providència,
Déu sap demà que·s serà.

SOLDAT

Vaya, menjau, mi patrona,
que supongo no haveu sopat.

VETLÒRIA

Y jo em pens, señor soldat,
que vós no sou cosa bona.

SOLDAT

(Al marit.)

Y vós supongo tendréis
mas gana aún de menjar

MARIT

Com, si en tench! Jo em menjaria
ab un instant un escolà.

SOLDAT

Pues treis otras más viandas,
patrón, presto, apresurad.

MARIT

El que treurer ja està llest,
ja menjarem més demà.

SOLDAT

Pues, si no teniu més viandas,
jo no me quiero colgar
casi casi en ayunas,
teniendo habilidat
de encontrar en esta casa
una cena principal.

MARIT

Si eu feis sou el diable.
Señor pasau la obra avant,
y meam si mos treurem
de dins es ventre es mal añy.

VETLÒRIA

(Aparte.)

Devie fer s'adormit
aquest caso de soldat,
perquè segons lo que diu
em dona molt que pensar.

SOLDAT

¿Tendréis ánimo, patrón,
per a veurer aquí a l'instant
com prontament me obeyexen
tots los esperits infernals
llevando para los dos,
a gusto del paladar,
tot cuant los demanaré?

MARIT

Sí señor, en voler pot comensar.
Si acàs treuré es rosari
en veurer es joch mal parat.

SOLDAT

Teniu confiansa ab mi,
que cap d'ahy se vos ferà.

MARIT

Ala idò, feis cuant voldreu,
sols que tregueu què menjar.

ESCOLÀ

Si fa treurer caragols,
s'ayoli no faltarà.

SOLDAT

Digau a la vostra dona
que vaya la taula posar.

MARIT

Madona, posau se taula;
meam axò com serà.

VETLÒRIA

(Aparte.)

A mi no m'agrada masa
aquest modo de obrà.
Qui ara pogués fugir!

ESCOLÀ

Ja no seré pus escolà.

VETLÒRIA

Mon marit, no vullau creurer

lo que es soldat dirà.

MARIT

Jo a la fi ho vull veurer,
y parex no'm vol enganar.

SOLDAT

Asentau-vos, mi patrón,
que luego porem sopar.

MARIT

Segue-se vostra mercè
de se taula an es cap,
perquè vull sia es presideht
essent aquí hospedat.

SOLDAT

Patrón, amigo, valor!,

(Treu un llibre.)

pues comienzo a conjurar.

ESCOLÀ

El bonete, els cabeis

el me fan botir d'es cap.

VETLÒRIA

Ses meues cuxas em fan ganxo,
qui dreta no em puch servar.

SOLDAT

(Llegint.)

Per la virtud de Murlon...

ESCOLÀ

Experges me vade, Satanàs.

SOLDAT

De Cangu y de Jafornells,
Astarot, Uriel, Leviatan...

ESCOLÀ

Un bon ball tendrem al punt
si comparexen plegats.

SOLDAT

De Macatres y de Lenutro

y també de Limbitramps...

ESCOLÀ

Més val dir se lletania
de tots los justs y los santa.

SOLDAT

Salgan, salgan Matracén,
que vinga aquí a l'instant.
Para jo y el patrón
un pollastre rostit, ben arreglat.
Quiero pan y también vino
y fruta para detrás.

MARIT

Señó, vós l'haureu bollada;
per més qu'hajeu conjurat
ne veig res de cuant heu dit.

SOLDAT

Com no! Ja en casa està.
Digau a la vostra dona
que es vi qu'està dins s'ermari vaya cercar.

MARIT

Anau a dur de dins s'ermari es vi.

VETLÒRIA

(Aparte.)

Axò és bo de conjurar;
jo és cert qu·heu sabria fer.
Mon marit, no feré tal,
que jo no vull consentir
en lo que·s fa ab mal art.

MARIT

Y jo sí, perquè els meus budells
hey a temps qu·els sent roncar
y no vull tal roncadora
tan aprop d'es meu corral.
Ves a s'ermari a treure'l,
que ja de rahons n'estich fart.

(Vetlòria treu es vi.)

ESCOLÀ

Si jo pogués tornar basilisco
qui ab la vista el despatxàs!

MARIT

¿Hey a cosa més portentosa?
¿Hey a cap bruxot com es soldat?
Señor meu, aquí està el vi.

SOLDAT

Treis ara de dins sa caxa el pa.

ESCOLÀ

Que·t treguen ab se creu alta
antes de haver-lo menjat.

(Vetlòria treu es pa.)

VETLÒRIA

(Aparte.)

Aquest pich no la duré a molí.

MARIT

Señor meu, aquí està es pa.

SOLDAT

Devall es llit ben farsit
treis un pollastre arreglat,
rostit y ab molta salsa.

MARIT

(Aparte.)

No vull que·m surta es soldat
may més de dins ca meua.

(Vetlòria treu es pollastre.)

Com vós deis aquí està.

ESCOLÀ

En el concili Niceno,
Vetlòria, m'has enganxat.

SOLDAT

Anau a treurer las brostas
de dins aquell amagatay

VETLÒRIA

(Aparte.)

Casi casi aquest astròlech
cuant sap sap endevinar.

(Treu la fruita.)

MARIT

Jo crech que sou Bersabuch.
Vat aquí de fruita un plat.

SOLDAT

Pues vamos, patrón, sopemos.

MARIT

A n'això ja ho feré aviat.
Meam aquets amichs seus
si han fet bé s'aguiat.

(Menjan.)

SOLDAT

És una cosa admirable.

MARIT

Quin menjar tan regalat!
Señó, ¿que bevem un pich?

SOLDAT

Ja m'heu endevinat,

y ab alegria brindarem,
patró, a la habilitat
del que aquesto ha aguiado
qui nòstron gust ha acertat.

(Beuen.)

Patrona, menjau un bossí.

VETLÒRIA

(Aparte.)

Bossins vos ves jo a l'instant...
y antes de que toquen horas
pesta el puga conjurar.

MARIT

Tornem beurer, que y estic fet.

SOLDAT

També m'agrada bastant.

(Beuen.)

ESCOLÀ

Y que bona veritat és

y que bé diu es refran :
que "s´ase sol dur se lleña
y no se sol escaufar".

MARIT

La vostra astrologia
molts anys pugeu practicar.

(Beu.)

ESCOLÀ

- Mal begueses un veneno!

SOLDAT

Falta lo más singular
aún amigo patrón.

MARIT

Si és cosa de menjar,
no farem res; perquè estich
que de massa esclat.

SOLDAT

Patrón amigo, no es esto,
sí que el invicto Latrane

que esta noche condujo
esta cena principal
escondido se halla en aquel cuarto
en forma de sacristán,
perquè vós aquesta nit
no podáis gens descansar.
Y es menester sacarlo presto.

MARIT

Señor, li diga se'n veje
per se porta des corral,
sinó fugiré de cuatres
per no veurer aquell malvat.

ESCOLÀ

¿Gosau messions que jo encare
seré bañut y atupat?

SOLDAT

Patrón amigo, valor,
que me tenéis al costat.

MARIT

Axí jo feré que·s vulla;
ab vos no tench feredat.

ESCOLÀ

Aquesta remor s'acosta,
al punt haurà ploviscat.

VETLÒRIA

(Aparte.)

Mala pesta lo se'n duga
a n'aquest pòlissa soldat,
que crech que u ha fet aposta.

SOLDAT

Salga, salga, amigo, acá,
no estiga pus escondit.

ESCOLÀ

Valeu-me, Sant Damià!

(Surt.)

MARIT

Bon rave, quin estornell!
De aquets en l'infern no n'hi a.
Ajudau-me, señor meu,
que sa pell li vull assahonar.

(Lo atupe.)

ESCOLÀ

A pericolo mortis,

VETLÒRIA

Libera nos Domine.

ESCOLÀ

A mala morte.

VETLÒRIA

Libera nos Domine.

ESCOLÀ

A potestate Diaboli.

VETLÒRIA

Libera nos Domine.

(Se'n van tots corrent y finex.)